

Yıl: 15 Sayı: 53 2005/1

TMMOB Mimarlar Odası İzmir Şubesi tarafından üç ayda bir yayınlanır.
Yerel Süreli Yayın
Mimarlar Odası İzmir Şubesi Üyelerine ücretsiz gönderilir.

Yayınlayan:

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına;

Yayın Komitesi

Sahibi: Tamer Başbuğ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Nilüfer Çınarlı

Yayın Sekreteri:

Işık Yılmaz

Grafik Tasarım:

Ömer Can Bozkurt

Yayın Komitesi:

M. Burak Altınışık

T. Didem Akyol Altun

Tamer Başbuğ

Nilüfer Çınarlı

Şeniz Ergeçgil Çıkış

Ebru Türkdamar Diktaş

Erdal Onur Diktaş

Özgür Dinçer

Galip Ergeneci

Zehra Akdemir Ersoy

Hikmet Gökmen

Eser Gültekin

Fatma Gündoğan

Güngör Kaftancı

Emel Kayın

Nezihat Köşklük

Sevgi Molva

Gürhan Tümer

İnci Uzun

Işık Yılmaz

(Soyadına göre alfabetik)

Yayın Yeri:

1456 Sokak No: 8/10 Alsancak -İZMİR

Tel : (232) 421 89 95 - 422 26 61

Faks : (232) 463 52 12

e-posta : egemim@izmimod.org.tr

web : www.izmimod.org.tr

Akhisar Temsilciliği : (236) 414 86 50
Aydın Temsilciliği : (256) 213 45 33
Bodrum Temsilciliği : (252) 316 02 85
Datça Temsilciliği : (252) 712 29 99
Didim Temsilciliği : (256) 811 25 29
Fethiye Temsilciliği : (252) 612 23 71
Kuşadası Temsilciliği : (256) 612 00 91
Manisa Temsilciliği : (236) 232 68 07
Marmaris Temsilciliği : (252) 412 11 05
Milas Temsilciliği : (252) 512 22 87
Muğla Temsilciliği : (252) 214 03 08
Nazilli Temsilciliği : (256) 312 84 83
Ortaca Temsilciliği : (252) 282 65 11
Ödemiş Temsilciliği : (232) 545 73 73
Salihiye Temsilciliği : (236) 715 08 23
Söke Temsilciliği : (256) 512 16 17
Turgutlu Temsilciliği : (232) 313 57 78
Uşak Temsilciliği : (276) 212 29 57

Alaşehir Oda Temsilcisi : (236) 654 50 18
Aliağa Oda Temsilcisi : (232) 616 73 63
Bergama Oda Temsilcisi : (232) 631 38 60
Dikili Oda Temsilcisi : (232) 671 81 06
Menemen Oda Temsilcisi : (232) 832 69 67
Selçuk Oda Temsilcisi : (232) 892 67 17
Tire Oda Temsilcisi : (232) 511 17 66
Torbalı Oda Temsilcisi : (232) 856 61 96
Urla Oda Temsilcisi : (232) 483 44 06

Yayın Koordinatörü:

Sedat Acar

Teknik Hizmetler, Reklam Pazarlama ve Basım Dağıtım:

Yapı-Endüstri Merkezi

Cumhuriyet Cad. 329

Harbiye 34367 İstanbul

Tel : (212) 230 29 19

Faks : (212) 248 48 14

e-post : yayinpazarlama@yem.net

web : www.yem.net

Baskı:

Doruk Grafik San. ve Tic. Ltd. Şti.

100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi,

5. Cadde No: 44 Bağcılar - İstanbul

Tel : (212) 629 01 26

Faks : (212) 629 26 46

e-posta : dorukgrafik@tnn.net

Baskı Tarihi: 15 Mart 2005

Yayın Koşulları

• Gönderilecek yazılar 1600 kelimeyi geçmemeli, Türkçe ve İngilizce özet içermelidir. • Görsel malzeme, teknik işleme uygun orijinal fotoğraf, dia olabilir (Dijital ortamda iletiliyor ise min. 20 cm. eninde, gerçek 300 dpi çözünürlükte olmalıdır). Çizimler, küçüldüklerinde okunabilir olmalıdır. • Yazıların her türlü sorumluluğu yazarına aittir. • Yazı ve fotoğraflar için kaynak gösterilmesi zorunludur. • Yayın Komitesi'nin kararı yazara yazılı olarak iletilir.

İÇİNDEKİLER

Başyazı **2**

Haberler **3**

Ödül Emel Kayın **"İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri" Üzerine Bir Değerlendirme** **4**

Profil Hikmet Gökmen **Emin Balın** **6**

Dosya KENTSEL DÖNÜŞÜM

 Erdal Onur Diktaş **Kentsel Dönüşüm: Bir Olanak mı, Olanaksızlaştırma mı?** **8**

 Sazai Göksu **Kentsel Dönüşüm ya da "Yeni Şişede Eski Şarap"** **9**

Funda Altınçekiç **Birikimin Yeri Dar...** **13**

İpek Özbek Sönmez **Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Aktörler - Beklentiler - Riskler** **16**

Dilek Özdemir Pınar Özden Sırma Turgut **Kentsel Dönüşümde Avrupa Deneyimi: Kuram ve Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme** **22**

 Hayat Zengin Ünverdi **"Kentsel Dönüşüm" Bir Dönüm Noktasında mı?** **29**

Eylem Bal Aysegül Altınörs Oytun Eylem Doğmuş **Kente Yön Veren Aktörler Temelinde İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım Planı** **32**

Kent Belleği Ahmet Eyüce **İzmir'de Kentsel Değişimler ve Mimari Gelişmeler Çerçevesinde Kent ve Mimarlık İlişkileri** **37**

Yapı Tanıtım Mimar: Cengiz Uziş **Emin Önal Ardıç Evleri** **45**

Şube'den

3-7 Temmuz 2005 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleşecek olan UIA (Uluslararası Mimarlar Birliği) kongresi mimarlık gündeminde yer alıyor. Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak bu kongrede aktif olarak yer alabilmek, İzmir'in mimarlık ürünlerini yansıtabilmek için yoğun bir çalışma içindeyiz. İzmir Mimarlık Rehberi, İzmir Mimarlığı Sergisi, Mimarlık Haritası, Oda çalışmalarını aktaran CD'ler, Ege Mimarlık Dergisi İngilizce özel sayısı, çalışmaları ve yayınların sunulacağı stand açılması Kongre kapsamında düşünülen etkinliklerimizden bazıları.

İzmir'den yoğun mimar ve mimarlık öğrencisi katılımı sağlamak için de çalışmalarımız sürüyor. Kentimiz mimarlığı üzerine yoğun bilgilendirme sağlamayı amaçlıyoruz.

2004 yerel yönetim seçimlerinde adayların gündeminde “kentsel dönüşüm” söylemi ağırlıklı olarak yer tutuyordu. Seçim sonrasında göreve gelen yöneticilerin de bu söylemi uygulamaya geçirme isteği ile gündemde bir kez daha yer aldı “kentsel dönüşüm”. Bu konuda söylem birliğine ulaşabilmek, kavramlarda netleşebilmek, model önerileri geliştirebilmek amacıyla konuyu gündemimize aldık. Konak Belediyesi, Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası birlikteliğinde gerçekleştirdiğimiz iki toplantı temayı ele almak, yaklaşımları ortaya çıkarmak açısından önemliydi. Belediyenin dönüşüm projeleri üzerinden yürütülen değerlendirmeler somut çalışmaya destek olacak nitelikteydi. Bu toplantıların bant çözümü bu sayımızın ekinde yayınlandı. Çok önemseydiğimiz, kentlerin sağlıklılaştırılmasında önemli bir aks olarak gördüğümüz bu tema bu sayıda dergimizin de ağırlıklı konusunu oluşturuyor.

Önümüzdeki sayılarda da kentsel dönüşüm, sağlıklılaştırma, kent yenileme kavramları üzerine makaleler, uygulama örnekleri yayınlamayı sürdüreceğiz. Yerel yönetimlerle birlikte bu çalışmaları da genişleterek sürdürmek amacıyla toplantıları sürdüreceğiz.

MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ YÖNETİM KURULU

Ege Mimarlık'tan

Merhaba,

Ege Mimarlık'ın 53. sayısı ağırlıklı olarak “Kentsel Dönüşüm” temasını ele alan kapsamlı bir dosyadan oluşmakta. Kentsel dönüşüm özellikle son dönemde gerek merkezi gerekse yerel yönetimlerin önemli gündemlerinden birini oluşturmakta. Uzun yıllardır sürdürülen yetersiz kentleşme/konut politikalarında kamu yararına, uzmanlığa gereken önemin verilmemesi ve konunun sadece popülist politik söylemlerle ele alınması sonucunda; kentlerin sürdürülebilir yaşam koşulları gözardı edilerek büyümeleri, günümüzde oldukça karmaşık ve zorlu mekansal ve sosyal sorunları da beraberinde getirdi. Bu sayı ile özellikle kentimizin mimarlık gündeminde, kentsel dönüşüm konusu hakkında çok boyutlu bir tartışmayı başlatmayı amaçlıyoruz.

Editörlüğünü D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama Bölümü öğretim üyesi, Y. Mimar Erdal Onur Diktaş'ın gerçekleştirdiği dosya kapsamında kent plancısı akademisyeler, konuyu kendi disiplinleri bağlamında ele aldılar. Dosya konusunun karmaşık, çok boyutlu, çok disiplinli boyutunda mimarlığın, mimarın rolü konusunu ise önümüzdeki sayılarında ele almayı hedefliyoruz.

Emel Kayın, “İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı/Yerel Koruma Ödülleri Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı yazısında söz konusu ödülü; işlevi, vizyonu ve kendini geliştirme potansiyeli bağlamına ele alıyor.

Profil bölümünün bu sayıdaki konuğu, Emin Balin ile meslek yaşamı üzerine söyleşiyi Hikmet Gökmen gerçekleştirdi.

Ahmet Eyüce'nin “İzmir'de Kentsel Değişimler ve Mimari Gelişmeler Çerçevesinde Kent ve Mimarlık İlişkileri” başlıklı yazısı dosya konusunu İzmir bağlamında tamamlıyor.

Yapı tanıtım bölümünde ise üyemiz Cengiz Uziş'in Çeşme'de gerçekleşen, modern çizgiler taşıyan ikincil konut uygulaması yer alıyor.

Bu sayının ekinde, dosya temasının paraleleninde Konak Belediyesi'nin kentsel dönüşüm çalışmalarına destek vermek amacıyla Konak Belediye Başkanı Muzaffer Tunçağ, Konak ve Büyükşehir Belediyelerinden ilgili birimlerin bürokratları ile konunun uzmanı mimarlar ve akademisyenlerin katılımlarıyla düzenlenen toplantıların bant çözümlerini içeren bir kitabı da sizlere sunuyoruz.

İyi okumalar dileğiyle...

YAYIN KOMİTESİ

Konak Belediyesi ile "Kentsel Dönüşüm" Temalı Toplantılar Gerçekleştiriyoruz

Son yılların ülkemizdeki en önemli sorunlardan biri olan kentlerin olumsuz yaşam koşullarına sahip bölgelerinde özellikle kentsel, yapı grupları veya tekil yapı ölçeğinde mekansal koşulların çağdaş yaşamın gerekleri doğrultusunda iyileştirilmesi konusu, İzmir özelinde sosyal-ekonomik tüm boyutlarıyla özenle durulması gereken bir konu olarak gündeme geliyor.

Konak Belediyesi'nin bu yöndeki çalışmalarına Şubemiz, Şehir Plancıları Odası ile birlikte destek vermektedir. Bu amaçla, 26 Ekim ve 22 Aralık 2004 tarihlerinde Konak Belediye Başkanı Muzaffer Tunçağ, Konak ve Büyükşehir Belediyelerinden ilgili birimlerin bürokratları ile konu ile ilgili mimarlar ve akademisyenlerin katılımıyla iki toplantı gerçekleştirdik.

Önümüzdeki günlerde de sürmesi planlanan toplantılarda, İzmir özelinde öncelikli bölgeler ve müdahale biçimleri, sosyal boyutlar ile kentin bütünündeki etkileri konuları gündeme geldi.

İzmir Şube Meclisimiz, Son Toplantısında "Sürekli Mesleki Gelişim" Konusunu Gündemine Aldı

Şubemizde 10 Ocak 2005 tarihinde gerçekleşen toplantının gündemini oluşturan "Meslek İçi Eğitim, Sürekli Mesleki Gelişim Merkezi Yönetmeliği" konusu atölye çalışması yöntemi ile ele alındı.

Meclis Başkanı Güner Eliçin'in yönettiği toplantıda, atölye çalışmasının yürütücülüğünü Murat Günaydın üstlendi.

Potansiyel mesleki gelişim alanlarının yanı sıra katılımcılar tarafından ortaya konan bazı yöntem/süreç önerileri ise şöyle sıralanabilir:

- Mesleki eğitim çalışmalarında internetin olanakları kullanılmalıdır (e-group, portal vb.)
- Eğitim dokümanlarının görsel arşivi oluşturulmalıdır.
- SMGM yurt genelinde eşdeğer eğitim vermeli/verilmesini sağlamalıdır.

Meclis üyeleri tarafından keyifle gerçekleştirilen atölye çalışmasının sonuçlarının "Meslek İçi Eğitim" konusunun ivmeleneyeceği önümüzdeki sürece ışık tutacağı umudunu taşımaktayız. biçimleri, sosyal boyutlar ile kentin bütünündeki etkileri konuları gündeme geldi.

SÜREKLİ MESLEKİ GELİŞİM ALANLARI ÖNERİLERİ:

- Dünya mimarlığının izlenmesi
- Yapı malzemesi uygulamaları, teknikleri, gelişmeleri
- Mimarın yapı sektöründeki disiplinlerle ilişkisi
- Büro yönetimi
- Halkla ilişkiler
- Büro teknolojileri
- AB sürecinde mimarlık
- Hukuki bilgilendirme
- Mimari standartlar
- Sosyal ilişkiler
- Mesleki yabancı dil
- Kent kültürü ve bilinci
- Bilirkişilik
- Proje ve inşaat yapım yöntemleri
- Kentsel dönüşüm
- Yapı tanıtımı
- Mimarlığın eylem alanları
- Bilgisayar destekli tasarım
- Teknik geziler (ulusal – uluslararası fuarlar)
- Mesleki uzmanlaşma
- İmar ve yapı hukuku
- Proje fizibilite değerlendirme raporu: ihtiyaç programı-maliyet, fizibilite, zaman-toplumsal maliyetin kavranması
- Proje yönetimi – Şantiye yönetimi – Büro yönetimi
- İhale dosyası hazırlanması
- Alternatif yapım teknikleri
- Mimarlık çevre ilişkisi – Coğrafya mimarlık ilişkisi – Yöresel gezi, mimarlık kültürü
- Çağdaş koruma ve restorasyon bilincinin geliştirilmesi
- Diyalog-hitabet-iletişim teknikleri
- İş alanı geliştirme stratejileri
- Yayın takibinin sağlanması / arşiv kullanımı

Emel Kayın, Yard. Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

"İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı/Yerel Koruma Ödülleri" Üzerine Bir Değerlendirme

İzmir’de kent tarihinin ve kültürel mirasın yoğun biçimde gündeme geldiği Ahmet Piriştina başkanlığındaki Belediye dönemindeki önemli gelişmelerden biri de “İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri”nin tesis edilmesi. Belediye bünyesinde “Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü” adı altında bir birim kurularak, kentteki çeşitli yapı ya da dokulara yönelik proje ve uygulama süreçlerinin başlatılmasının ardından gündeme getirilen ödül kurumu, özünde kültür varlıklarının korunması eylemini kapsamlı bir şekilde kurumsallaştırmak ve kamuoyuna maletmek amacını taşımaktadır. Tüzüğü yerel yönetim, üniversiteler ve sivil inisiyatiflerin ortak çalışmaları sonucunda oluşturulan ödül kurumu, 2003 yılında ilan edilen yarışma ile kamuoyuna ilk kez duyurulmuş ve 2004 yılında da ikincisi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda “Kentli İzmirli, Tek Yapı ve Doku Ölçeğinde Başarılı Koruma Uygulamaları, Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıklarını Koruma Dalında Katkı” olmak üzere üç ayrı alanda ödül verilmektedir. “Kentli İzmirli Ödülü” kentteki yoğun apartmanlaşma süreci içinde, tarihi yapısını koruyan, yaşatan ve kullanmayı sürdüren aile bireylerini ödüllendirmeyi hedeflemektedir. “Tek Yapı Ölçeğinde Başarılı Koruma Uygulamaları Ödülü” ise, içerikleri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun ilke kararları paralelinde belirlenen “Basit Onarım” ve “Esaslı Onarım” alt kategorileri ile birlikte, tarihi bir yapı ya da dokunun iyileştirilmesi uygulamalarında çalışan ustalara yönelik “Emek Ödülü”nü kapsamaktadır. “Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıklarını Koruma Dalında Katkı Ödülü”, kitap, makale, film vb. ürünlerle koruma konusunu gündeme getiren, ufuk açan kişi ve kuruluşlara verilecek ödülleri tanımlamaktadır. Ödül tüzüğünü, gerek sınırları genişleyen Büyükşehir Belediyesi’nin yeni idari durumunu, gerekse geçen iki yılın deneyimlerini gözönünde bulundurarak güncellemeye yönelik çalışmalar da şu dönemde sürdürülmektedir. Bu değerlendirme yazısı, önümüzdeki günlerde

üçüncüsü ilan edilecek yarışma+ödül kurumunu anımsatmanın yanı sıra, ödüle ilişkin bir irdelemeyi yapmayı da amaçlamaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri, son derece iyi niyetli ve yerel yönetimlerin bu alandaki sorumluluklarını üstlenmelerine örnek teşkil etmesi açısından öncü ve saygın bir girişimdir. Ancak bu süreçte, ülkemizdeki tüm ödül mekanizmalarının farklı oranlarda yüzyüze olduğu sorunlarla karşılaşılması da kaçınılmazdır. Disiplinlerarası ilişkileri olan, çok çeşitli uzmanlıklarla birlikte yöneticilere ve halka da sorumluluklar yükleyen bir alanı oluşturan koruma konusunda, sınırları belirginleştirmek, hedef kitleye ulaşmak, farklı kesimlerin mutabakatını sağlayabilecek bir değerlendirme sistemi tesis etmek kuşkusuz kolay değildir.

Ülkemizde koruma alanında verilen başlıca ödüller sıralanacak olursa, öncelikle Mimarlar Odası’nın “Ulusal Mimarlık Ödülleri”ni anmak gerekecektir. Asıl ilgi alanı çağdaş tasarımlar olsa da, mimarlık alanındaki en önemli ödül mekanizmaları arasında bulunan Ulusal Mimarlık Ödülleri, alt kategorilerinden biri olarak koruma uygulamalarını da değerlendirmektedir. Burada koruma uygulamaları, mimarlık ve koruma disiplinlerinin ölçütlerine paralel bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Koruma alandaki bir diğer ödül mekanizması ise, Tarihi Kentler Birliği’nin son dönemde tesis ettiği ödüllerdir. Tarihi Kentler Birliği Ödülleri’nde disiplinler ölçütlerin daha geri planda tutularak, değerlendirme sürecinde, uygulamacıların, yönetimlerin ve halkın motivasyonunu çoğaltmayı öne alan bir tavrın egemen olduğunu saptamak mümkündür. İzmir Büyükşehir Belediyesi Ödülleri’nin çalışma alanı tek bir kentle sınırlı olduğu için, adı geçen diğer yapılanmalarla doğrudan karşılaştırma yapmak zor olsa da, bu ödül mekanizmasının şimdilik yukarıda altı çizilen iki farklı tavrın ortasında kalmayı denediği söylenebilir.

Aslında ülkemizde koruma konusunda verilen hiçbir ödül, ilgili odaklar için henüz yaygın bir kabul sağlayamamıştır. Ulusal Mimarlık Ödülleri daha oturmuş bir yapılanmayı tariflemekle birlikte, bu ödülün de ana ilgi alanı koruma değildir. Doğrudan koruma ortamına yönelen yapılanmalarda ise, genelde ödül verenlerle alanlar arasında gerçekleşen sınırlı bir diyalog söz konusudur. Oysa bir ödül, ancak toplumun uzmanlar, politikacılar, halk vb. farklı kesimlerine yönelik ağırlıklı bir söz söyleyebildiği zaman gerçek misyonunu yerine getirmiş olabilir. Bunu sağlayabilmek için ödül kurumunun sürekli dinamik bir yapılanma içinde olması gereklidir. Öncelikle ödülü veren, alan, topluma duyuran taraflar için şunun yeniden altı çizilmelidir: “Ödül” yılın belirli bir zamanında verilen bir “plaket” değil, aslında bir “kurum”dur. Bir vizyonu, bir misyonu vardır ve o aynı zamanda bir tür onay mekanizmasıdır. Ödülün başarısı için, bu olgular, ödülü verenler kadar, onu alanlar ve bu mekanizmayı duyuranlar tarafından da benimsenmiş ya da en azından anlaşılmış olmalıdır. Dünyada belirli bir yaygınlıkta kabul gören ödüller, yalnızca yıl boyunca süren bir çalışma içinde değil, sürekli bir tanıtım çabasının ve kendilerini geliştirmeye, güncellemeye yönelik eleştirel bir yapılanmanın da içindedirler. Çünkü ödülün başarılı çalışmaları değerlendirmesi durumu kadar, kendi başarısı da tartışılmaya muhtaçtır. Ödüllendirilen eserlerin niteliği, jüri üyelerinin çeşitli odaklarca kabul görme durumu, vizyonunu çeşitli ortamlarda doğru ve yeterli ifade edebilme becerisi vb. hususlar, bir ödül mekanizmasının başarısını, saygınlığını ve kalıcılığını belirleyecektir. Kuşkusuz İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri yeni bir oluşumdur. Ancak kalıcılığının ve saygınlığının sağlanabilmesi için ortamdaki genel gerçeklikler dikkate alınmalı ve gelişimine yönelik uzun soluklu bir izlek oluşturulmalıdır. Ödül kendini tanıtmayı hedeflediği kadar, sürekli geliştirmeyi ve bu süreçten ortaya çıkacak sonuçları koruma ortamına bilgi / katkı olarak geri döndürmeyi hedefleyen bir çizgiye yönelmelidir. Ödülün güncellenmesine yönelik çabalar takdire değer olsa da süreklilik ve saygınlık hedeflendiğinde, güçlü bir eleştirel ortamın varlığı da gerekmektedir.

Geçen iki yıla bakıldığında yukarıda sözü edilen geliştirici bir eleştirel oluşumun yaratılabildiğini söyleyebilmek pek de mümkün değildir. Ödül kamuoyuna henüz gereğince malolamamış; kapsamı ve misyonu tam anlaşılamamış; kente duyurmak istediği ideal, medyadaki ödül töreni ile ilgili haberlerin arasına sıkışıp kalmıştır. Ortamda ödül mekanizmasının doğru çalışıp çalışmadığını irdeleyen herhangi bir değerlendirme ile karşılaşmadığı gibi; ödül alan yapı, kişi, kurum ya da çalışmalara ilişkin olumlu-olumsuz yorumlara da rastlanamamaktadır. Oysa bir ödül kurumu için herhalde en istenmeyen durum, tepkisizlik ya da yeterli tepkiyi alamamaktır. Çünkü asıl önemli olan ödül değil, ödülün öncesinde ve sonrasında yarattığı tartışma-değerlendirme ortamıdır. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri’nin geniş kapsamlı ve aşağıdaki ibarelerde de izlenebildiği gibi oldukça doğru tariflenmiş amacı da böyle bir ihtiyaca işaret etmektedir.

“Tarihe Saygı / Koruma Ödülleri, binlerce yıllık kültür geleneğinin biriktiği bir coğrafya üzerinde, bu uygarlıklara ait çeşitlenmiş ve farklılaşmış kültürel-mekansal mirasa hak ettiği saygının gösterilerek korunması; koruma bilincinin ve örneklerinin teşvik edilmesi; yerel koruma modellerinin geliştirilmesi; yöntem, ölçüt ve değerlerin özgünleştirilmesi; yerel insiyatifin harekete geçirilmesi; tarihi çevreye ilişkin koruma bilinci taşıyan çaba ve eylemlerin özendirilmesi gerekliliğinden hareketle İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan, tarihi mirasa sahip çıkılması konusunda yerel yönetimlerin üstlendiği sorumluluğun bilincini taşıyarak, ülkesel ölçekte yerel yönetimlere öncülük edilmesi ve ödül yoluyla takdir etme misyonunun kurumsallaştırılmasının hedeflendiği bir girişimdir.”

Eğer ödül konusunda yeterli tartışma ve irdeleme gerçekleştirilmezse, örneğin koruma bilinci nasıl yaygınlaştırılacak, yerel koruma modellerinin geliştirilmesine, yöntem, ölçüt ve değerlendirmelerin özgünleştirilmesine ilişkin yönlendirmeler nasıl ortaya konacaktır? Özetle ödülün sürekliliği ve gelişimi düşünüldüğünde yüzyüze olunan sorunlar üç ana grupta toplanabilir.

1. Ödül verecek nitelikte yapıt bulabilme sorunu,
2. Misyonun duyurulması, doğru ifade edilmesi ve katılım sağlanabilmesi sorunu,
3. Tepki alabilme, olumlu-olumsuz eleştirilerin ortaya konabileceği ortamları varedebilme ve “ortama katkı verme-ortamdan katkı alma”ya yönelik süreçleri oluşturabilme sorunu.

Yukarıda sıralanan sorunlar sadece İzmir Büyükşehir Belediyesi ödüllerinin değil, pek çok ödül kurumunun, daha genelde bakıldığında ise mekanla uğraşanların temel sorunlarıdır. Böyle yaklaşıldığında, İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı/Yerel Koruma Ödülleri’nin kentteki şu olgulara ayna tuttuğunu söylemek mümkündür:

1. Koruma konusunda geçmişe göre epeyce yol alınmış olmakla birlikte, kentin kültürel birikiminin yoğunluğu düşünüldüğünde, koruma çalışmaları nicelik ve nitelik olarak henüz yeterli düzeyde değildir.
2. Toplumun koruma sorununa duyarlılığı, henüz amaçlanan düzeye gelememiştir.
3. Koruma disiplini kendi eleştirel zeminini henüz yaratamamıştır.

Kente ve koruma ortamına ilişkin olarak yukarıda ifade edilen olguları, bir kez daha görünür kılması bile, ödülün varlığını anlamlı kılmaya yeterlidir. Önümüzdeki dönemde, en az ödül komitesi kadar, kent halkı, uzmanlar, medya mensupları vb. tarafların da ödülü sahiplenmek, geliştirmek ve kente bir katkı olarak dönmesi amaçlanan misyonunu yerine getirmesini sağlayabilmek konusunda sorumluluk üstlenmelerine ihtiyaç vardır. İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihe Saygı / Yerel Koruma Ödülleri’nin kentteki koruma gündemini belirleyen ve koruma eylemini geliştiren bir yapılanmaya kavuşması, ancak böyle bir işbirliğinin gerçekleşmesi ile mümkün olabilecektir. ■

Hikmet Gökmen, Yard. Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü

Emin Balin

Hikmet GÖKMEN: Ege Mimarlık adına İzmir’de yaşayan ve uygulama yapmış kişilerle söyleşiler gerçekleştiriyoruz. Bu seferki konuğumuz da sizsiniz. Bize çok kısa olarak özgeçmişinizi, eserlerinizi anlatabilir misiniz?

Emin BALİN: 1918 yılında doğdum. Ailecek Girit Türklerindesiniz. 12 çocuklu bir ailenin en küçük çocuğuyum. 1924 senesinde, Atatürk’ün emriyle, Girit’ten İzmir’e göç ettik. Bornova’da yerleştik. Ondan sonra, evlilik nedeniyle kardeşler dağılmaya başladı. Bugün bu aileden sadece en küçük çocuk hayatta. Girit’ten geldikten sonra Bornova Hilal İlkokulu’na verildim. Sonra 9 Eylül Mektebi’ne aktardılar. İlkokul son sınıfı da Kars İlkokulu’nda okudum. Kars İlkokulu’nu bitirdikten sonra İzmir Lisesi’nin orta kısmına girdim. 1936-37 senesinde bugünkü Atatürk Lisesi’ni bitirdim. Akademinin Mimarlık Bölümü’ne girdim. 5 senede bitirerek 1942 yılında mezun oldum. Hemen askere çağırıldım. İkinci Dünya Harbi devam etmekte idi. 2,5 senelik askerlik hayatımdan sonra Ankara’ya gittim. Orada iki ablam oturmaktaydı. Bir süre, resmi bir dairede mimar olarak çalıştım. 1950 senesinde de büromu açmak ve serbest çalışmak üzere İzmir’e geldim. Yani, o günden bugüne serbest mimar olarak çalıştım. İzmir’de yaptığım, ilk senelerdeki, 50’li yıllardaki binalarımın hepsi yıkıldı. 2 katlı da yaptım, 4 katlı da yaptım, 6 kata kadar yaptığım binalar yıkıldı. Çünkü uygulamalar 9 kata çıktı. En son Cevher Apartmanı’nı Cumhuriyet Bulvarı’ndaki köşe apartmanı ve bir de bu binayı (Akkaya Apartmanı) yaptım. Bu binanın çatı katına yerleştim ve emekli oldum. Mesleğimi yürütmüyorum, ama Cevher Apartmanı’nda bürom duruyor, çalışmıyorum, fakat ara sıra gidip geliyorum.

H. G.: Mimarlık eğitimi seçmenizdeki etken neydi? Okul yıllarında sizi etkileyen hocalarınız mutlaka olmuştur. Bunlar kimlerdi?

E. B.: Bu istek anladığım kadarıyla babamdan geçmiş. Babam da inşaat yapma işleriyle uğraşırdı. Biraz da tesadüf eseri oldu. En büyük etki Sedat Hakkı Eldem’den geldi.

H. G.: Çok uzun yılların deneyimine dayanarak bize mimarlığı tanımlayabilir misiniz? Sizce mimarlık nedir?

E. B.: Bence zevkli bir iştir. Yoktan bir eser ortaya koyuyorsunuz.

H. G.: Herhangi bir proje yarışmasına katıldınız mı? Biraz bize bunlardan bahsedebilir misiniz?

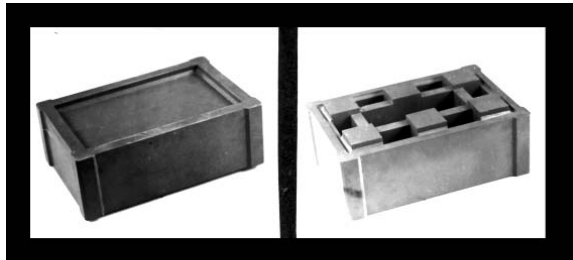
E. B.: Bir yarışmaya katıldım. Bir banka yarışması idi. Neticede 1. 2. ve 3. seçiliyor. Sonra da mansiyon veriliyor. Ben de mansiyondan bir sonraki projenin sahibiydim. Ödül alamadım, ödülü kaçırdım.

H. G.: Unutmadığınız mesleki birkaç anınızı bizimle paylaşabilir misiniz?

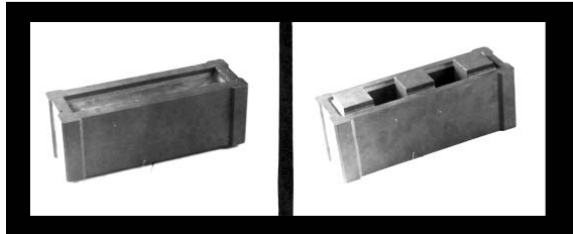
E. B.: Aynı liseden mezun olduğum ve Karantina’da komşum olan birisi bir ev yapmamı istedi. Eski evlerini yıkıp yapalım dediler, yaptık. Aileyi memnun ettik. Bana 1,5 m. genişliğindeki tretuvarın üzerine inşaat müsaadesi verilmişti. “Yarın öbür gün burayı geriye çekmek gerekecek, şimdiden ne gerekiyorsa geriye gideyim” dedim. “Yok, sana verdiğimiz ruhsatı aynen tatbik et”. İyi, temel attık. Bodrum katını çıkıyorduk, bizden sonrakiler geriye çektiler. O esnada belediye gelip bize geriye çek demeliydi. İkaz ettim. Hayır sen burada yapacaksın dediler. Bundan sonra bizim bina tek başına önde kaldı; hepsi geri çekildi. Bizim bina uygunsuz. Seneler sonra, bir müteahhit “Eğer razıysanız, bana şu malzemeleri veriniz, ben işçiliğini yapayım, binayı geriye çekelim” dedi. Ben makul karşıladım. Borcumu verdim. Bina geriye çekildi. Belediyenin bir hatası, ikaz etmeme, uyarmama rağmen bu böyle yaşandı.

Beyazıt Meydanı’ndaki camiye Ankara’dan kontrol olarak tayin ettiler. Caminin vakıflar tarafından yapılan onarımlarını kontrol etmek üzere. Dosyayı ve şartnameyi aldım, İstanbul’a gittim. Fakat şartnameye uygun bir uygulama yok. Şartname diyor ki; bunun içine kurşun dökülecek, diğer elemanlar buna bağlanacak. Ters yapmışlar. Kurşun yerine beton dökmüşler. “Şartnameye uygun değil, sökeceksiniz” dedim. O zaman da, şikayet başladı. Ankara beni bu işten çekti. Bir sürü methu sena ile işime son verdiler. Sene 1950 idi. Ben de ayrıldım ve İzmir’e geldim.

Şimdi bu apartmana gelince. Bir arkadaşım ile birlikte bu binaya başladık. Her katta iki daire var. Arsa sahibine dört daire verdik. Çünkü 3 çocuğu vardı, bir de kendisine. Verdiğimiz sözden 3 ay evvel dairelerini teslim ettik. Burası da bana isabet etti. Satmadım, oturdum. Aradan seneler geçti. Belediye dedi ki “çatı

Blok No.1- Ana blok, genişlik: 23 cm., uzunluk:35 cm. ve kalınlık:12,5 cm.

Blok No.2- genişlik: 11,5 cm., uzunluk:35 cm. ve kalınlık:12,5 cm. (Ana bloğun yarım ölçüsünde)

Elif Blok Tuğla Tasarımı

katlarını isteyen tam kata çevirebilir". Ama yukarı çıkan kolonların filizlerini kesmişiz. Nasıl yaparız: Demir kolonları (4 köşe boru) parmaklığa kaydattım, önünü, arkasını rabita tahta ile kapattım. Gerekli yerleri boyadım. Yani tüm detaylarını kendim oluşturdum.

Hiçbir mal sahibiyle kötü ayrılmadım. İşçilerimle bilhassa kalfa- larla konuşurduk. Mesleğe dair onları bilinçlendirirdik. Serbest bir kontrol idim. Malzeme ve işçilik konusunda kimseye taviz vermedim. Hülasa olarak temiz iş yaptım, temiz malzeme kullandım.

H. G.: Türkiye'deki mimarlık ortamını ve uzun yıllar İzmir'de yaşayan bir kişi olarak İzmir'deki mimarlık ortamını nasıl buluyorsunuz?

E. B.: Bu konu beni aşıyor. Bu konuda resmi bir fikrim yok. Ama size İzmir'le ilgili aklımda kalan bir iki konuyu aktarayım.

Biz Girit'te iken İzmir Yunanlılar tarafından yıkılmıştı. Bornova treni Basmane'ye geliyordu. Kız, erkek, hepimiz toplanıp birlikte yola çıkıyorduk. Kızlar İzmir Kız Lisesi'ne gidiyordu. Yolumuz neresi idi: İzmir'in yangınlığı. Oradan okulumuza varıyorduk. Okul bittikten sonra, eve dönmek üzere, yine okulun dış kapısında toplanıyorduk. "Tamam mıyız?" diyorduk, "Var mı noksan?", "Yok". Hadi bakalım Basmane'ye. Böyle toplu halde hareket ediyoruz. Neden? Çünkü, yollarda berduşlar, sarhoşlar vardı. On- dan sonra Fuar düşüncesi geldi, temizlendi.

Ben serbest çalışırken, İzmir Kordonu'nu yenilemek üzere, bir müsabaka açıldı. Müsabakanın amacı, Kordon'a nasıl bir inşaat tarzı yapılmalı. Hem Türk mimarlar hem de yabancı mimarlar bu müsabakaya katılabiliyordu. Zamanı geldi, projeler yapıldı, teş- hir edildi. O günün belediye reisi yine bildiğini yaptı. Çok çirkin ve yanlış bir şehirleşme. Çünkü, İzmir'i serinleten denizden ge- len rüzgardır. Buna set çekti. Halbuki en alçak binalar en önde, geriye gittikçe yükselecek. O zaman bu rüzgardan herkes fayda- lanacak.

H. G.: Atatürk'le ilgili bir anınız varmış, onu sizden dinleyebilir miyiz?

E. B.: Beni azarladı. Atatürk beni azarladı. Orta kısmın ikinci sı- nıfındayım. Yeni harflere henüz başlamıştık. Bu konuda öğret- menimiz çok hassastı. Yazı dersimiz vardı. Bir sene önce de okulda Avrupa imtihanı yapılmıştı. Devlet başarılı öğrenciyi muhtelif meslek branşlarında yetiştirmek, sonra da memleketin resmi dairelerinde ve fabrikalarında mecburi hizmet karşılığı ça-

lıştırmak üzere Avrupa'ya gönderiyordu. 10 öğrenci Avrupa'ya gidecek; imtihan açıldı. Bizim son sınıf ağabeylerimiz de imtiha- na girdi. Netice başarısızdı. Neticeyi Mustafa Kemal duyunca "Bu ne biçim lise" demiş -ki bu lise İzmir Erkek Lisesi. Bunun üzerine Mustafa Kemal hemen İzmir'i ziyaret ediyor. Ama öğren- cilerin haberi yok. Dedğim gibi yazı dersindeyiz. O zaman ban- dırma kalemlerimiz ve çevirince dökülmeyen mürekkep hokka- larımız vardı. O hokkalara batırıyorsun ve yazıyorsun. Ansızın sı- nıfımızın kapısı açıldı. Mustafa Kemal sınıfa girdi, hemen benim yanıma geldi. "Sen niye kurşun kalemle yazıyorsun?". Ben de en ön sırada oturduğum için gözüne çarpmışım. "Ben Bornova'dan geliyorum. Hokkayı taşımak güç oluyor. Hocamızda müsaade etti. Kurşun kalemle yazıyorum" dedim. Beni bıraktı, hocamızı azarladı ve hızla çıktı. Atamızla böyle de bir anım var.

H. G.: Sizin bir tuğla icadınız ve patentiniz varmış. Bunu bize anlatır mısınız?

E. B.: Var. Beni teşvik eden nedir: Ankara'ya geldiğimde devle- tin, milletvekillerine yaptırmakta olduğu, 400 konutun bir kısmı- nın kontrollüğünü bana verdiler. O sırada, piyasanın kullandığı tuğlanın şekli, iyi bir duvar örgüsü yapmaya müsait değildi. Us- ta malasıyla kırmak istiyor, kırıyor; ama uygun kıramıyor. Harç desteğiyle bunları yerleştiriyor. Bu tuğla cinsinin taşıyıcı özelliği yok. Sadece bir odayı diğerinden ayırıyor. Taşıyıcı bir fonksiyo- nu yok. Ama bizim memleketimizde zelzele var. Yıkılan binalar var. Bu yüzden ben de yeni bir tuğla şekli düşünmeye başladım. Dedim ki, öyle bir tuğla olacak ki, bunlar birbirini bir kütle ola- rak bağlayacak. Bu düşünce ile bunları çıkardım. Bu tuğlalardan çeşitli duvar örgüleri yaptım, resimlerini çektim ve katalog hazırladım. Patent almak için katalogu İngiltere'ye yolladım. Bana ev- vela benimki ile hiçbir ilgisi olmayan patentli blok tuğlalardan gönderdiler. Ben de itiraz ettim. Bu tuğlaları tahtadan yaptım. Tekrar çeşitli duvar örgülerinin resimlerini çektim, yine bir kata- log hazırladım ve yolladım. Haftası geçmedi 4 tane patent geldi. Fakat imalat pahalı olduğu için bunu kimse kullanamadı. Ne Av- rupa'dan, ne Amerika'dan, ne de Türkiye'den yapacak bir adam çıkmadı; çünkü satamazdı. Şimdi, bunlarla yapılan bir ev, kolon- ları betonarme olmasa, yalnız döşemesi olsa da; birbirinin üstü- ne bağlı olduğu için kütle olarak yıkılması lazım. Bir taraf değil hepsi, yıkılırsa hepsi yıkılır.

H. G.: Çok teşekkür ederiz.

E. B.: Ben de teşekkür ederim. ■

Cevher Apartmanı, 1954

Güzel Sanatlar Akademisi 1942 mezunları

Beyazid Camii kubbe onarımı

Erdal Onur Diktaş, Y. Mimar - Ar. Gör.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Fotoğraf: Erdal Onur Diktaş

Kentsel Dönüşüm: Bir Olanak mı, Olanaksızlaştırma mı?

Aristoteles'in varoluşu tariflediği, "formuna ulaşmaya çabala-yan öz" teorisini hareket, dinamizm üzerine kurmasından bu yana tüm varoluş, bu yönde bir eylemlilikten ibaretmiş gibi görünüyor. Bu eylemliliğin adını Aristoteles'in koymasından çok önce de düşünce nesnemiz olan kentlerde bu söz konusuydu, yıllar sonra bugünün kentinde de söz konusu. Özellikle insanla gelen olumsuzluk, iradi varoluş nedeniyle ne kentin ne de insanla ilintili başka bir varlığın ideal formuna ulaşması pek de olanaklı değildir.

Böyle bir ana çerçeveye oturtulduğunda gerek pratik, gerek teknik akılla aslında çok daha büyük bir değişimin, dönüşümün yaşadığımız zamanlarla sınırlanmış bir, bilemediniz birkaç anı- nı yakalayabilmemiz ancak olanaklıdır.

Bu bağlamda bugün yaşamakta olduğumuz tarihsel anın, toplumsal, ekonomik, mekânsal temellerinin en önemli bölümünün on dokuzuncu yüzyılda atıldığı her fırsatta dile getirilir. Özellikle kent söz konusu olduğunda, modern planlama pratiği içinde, gerek İngiltere'de oluşturulan kentsel sağlık yasaları gerek Fransa'da İngiltere'dekine koşut olarak Napolyon'un valisi Hausmann'ın Paris'i biçimlendirisi önemli başlangıç noktalarıdır. Bu müdahaleler, modernizmin, kenti olandan olması gerekene doğru taşımayı hedefleyen en belirgin çabalarıdır. Merkezi yönetimler, dolaysız ve elbette iktidarının bir göstergesi olarak neredeyse şiddet düzeyinde bir takım müdahaleler sağ- lıklaştırma gibi bir örtünün altında, İngiltere'de değil belki ama, özellikle Fransa'da militer bir hedefe ulaşmak için yapmışlardır. Özellikle Avrupa söz konusu olduğunda yirminci yüzyıldaki müdahalelerin gerisinde ise dünya paylaşım savaşları gibi oldukça ağır yıkımların sonuçlarını gidermek isteği yer almaktadır. Savaşlar yalnızca fiziksel değil, savaşa neden olan tüm toplumsal, ekonomik mekanizmaların da tahribine neden olmuş ve bunların dönüşmesi yönündeki yapısal müdahalelerin önünü açmıştır.

Yüzyılın son çeyreğinde Modernist kavrayışın hemen tüm amaç ve araçlarının da ciddi anlamda eleştiriye uğraması ve yıpranması ile modern sonrası dönem de kendi yolunu oluşturmaya başlamıştır. Bugün yaşanmakta olan düşünsel ve maddi bağlam tarihsel olarak bu modern ve modern-sorası kavrayışlar ile biçimlenmiştir. Burada bizim için önemli nokta, kentin tüm bu çatışmaların, dönüşümlerin, toplumsal varoluşun merkez mekânı olmasıdır.

Kent uygarlığındaki tüm bu dönüşümler, mekân organizasyonu pratiğinde çok radikal değişimleri üretebildiği gibi bunun aksine

sıradan bir bütüne eklemlendirici değişimlere de neden olabilmektedir. Bu anlamda aslında "Başka bir dünyanın olanaklı- lığı"nın kapısını ya zorlamakta ya da bunu tamamen olanaksız hale getirmektedir.

Geçmiş çok fazla olmamakla birlikte Türkiye'de de benzer süreçler yaşanmaktadır. Hemen tüm büyük kentlerde yaşanan toplumsal/ekonomik sıkışmalar mekânsal anlamda biçimlerini de bulmaktadır. Son zamanlarda bu daralmaları çözecek araç- lardan bir olarak da "Kentsel Dönüşüm" projeleri sürekli olarak gündeme gelmektedir.

Özellikle yerel politikanın çokça üzerinde durduğu ve son dönem popüler söylem ve eylemlerinden biri olan katılım, bu projelerde önemli bir yerde konumlanmaktadır. Özellikle modern- sonrası anlayışın üzerinde çok fazla durduğu katılım yalnızca kentsel dönüşümün değil tüm toplumsal/ekonomik/mekânsal projelerde söz sahibi sayısının artmasını öngörmektedir. Elbette bu çoğulculuk durumunda her bir edimci ya da yaygın adı ile aktör diğer aktörlere koşut ya da karşıt beklentilere ve sorumluluklara sahip bir durumdadır.

Ege Mimarlık dergisinin bu sayısında yer alan dosyada da kentsel dönüşüm kavramı, dönüşümde yer alan aktörlerin kimler oldukları, bu olguyu nasıl kavradıkları, ne tür beklentiler ve sorumluluklara sahip oldukları yönünde yapılan çalışmaların yer alması amaçlanmıştır. Daha çok mekânsal düzlemde durulabilmesi amacıyla da mekân organizasyonu pratiğinde yer alan ancak farklı ölçekler üzerinde çalışan planlama, kentsel tasarım ve mimarlık alanlarının hepsinden de görüş alınmak istenmiş, böylelikle mekânsal pratiği bir bütün olarak kavramanın daha olanaklı olacağı düşünülmüştür.

Ancak gerek konunun geniş sınırları, gerek duyarlılığı nedeniyle yalnızca bir sayıda yer alacak tek bir dosya gibi düşünmek yerine önümüzdeki sayılarda da devam edecek bir tartışma düzlemi olanağını sağlayan tavrın daha doğru olabileceği düşünülmektedir.

Bu anlamda ölçek itibarıyla daha üst kademede olan, mimarlığın üretimi için gerekli olan parçalardan kentsel arsaları biçimlendiren "planlama" konunun açınlanması amacıyla öne alınmıştır. "Kentsel Dönüşüm" sorununu uzun süre gündemde tutmaları ve bu konudaki birikimlerinin görece fazla olması da bu öne alışı gerekli kılmıştır.

Önümüzdeki sayılarda yayımlanacak olan mimarlık alanından görüşlerle de "Kentsel Dönüşüm" konusunun yeterli genişlik ve derinliğe ulaşması olanaklı olacaktır. ■

Sezai Göksu, Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kentsel Dönüşüm ya da "Yeni Şişede Eski Şarap"

Özellikle son yirmi yıldır ülkemizin neredeyse tüm büyük yerleşmelerinde tam da yerel seçim dönemlerinde gündeme getirilen "kent yenileme" vaatleri ve buna bağlı olarak geliştirilmeye çalışılan projeler, İzmir'de de üzerinde tartışılmayı hak edecek bir yoğunluğa erişmiş bulunuyor. Mimarlar Odası İzmir Şubesi de bu gelişmeler doğrultusunda, son derece yerinde bir kararla tartışmayı Ege Mimarlık Dergisi'ne taşımıştır. Benden bu konuda bir yazı hazırlamam istendiğinde, hemen her yönüyle çokça çiğnenmiş bir problem üzerine yeni bir düşünce geliştirmenin güçlüğünü yaşadığımı itiraf etmeliyim. Belki de bu güçlüğün bir diğer, ama önemli gördüğüm sebebi, vaadin bir diskur haline getirilerek medyatik olarak sunulması cihetiyle, adeta mesele- nin temel kaynaklarının görülebilmesini engelleyecek derecede kent plancıları üzerinde yarattığı ciddi yanılsama. Dolayısıyla, bu yazıda, bizzat benim de içine düştüğüm bu krizi aşabilecek ve sağlıklı bir düşünme haritası oluşturabilecek bir diskur analizi yapmaya çalışacağım

Yazının ilk bölümünde, herkesin doğal olarak ve düşünce yapı- sını tarif eden koordinatlara bağlı kalarak değişik anlamlar yük- lediği kentten, dönüşümden ve elbette kentsel dönüşümden bizzat benim ne anladığımı açıkça belirtmeyi hedefliyorum, zi- ra sonradan yapacağım analiz bu temel kabuller üzerinde geli- secek ve ancak o çerçevede anlamlı olarak tartışılabilir. İkinci olarak, neredeyse planlama tarihi kadar eski olan kentsel yenileme argümanının yeni kentsel dönüşüm hareketi ile olan ilişkisini tartışmak istiyorum. Yazının bu bölümü aracılığıyla, kentsel dönüşüm projelerine ilişkin olarak yapılabilecek "yeni şişede eski şarap" nitelendirmesinin ne denli doğru olup olma- dığını irdeleyebilmeyi amaçlıyorum. Üçüncü bölümde, analiz edilmeyi hak edecek düzeyde özellikle bir diskur haline getiri- len medyatik "kent yenileme" düşüncesinin demistifikasyonunu yapmaya çalışacağım. Buradaki amacım, kentsel yenileme gibi oldukça geniş bir içeriğe ve farklı eylem türlerine sahip olan bir planlama müdahalesini, salt bir yıkıp yeniden yapmaya endeks- leyecek şekilde giderek bir "her derde deva" ilacı olarak sihirli- leştirme çabasını çözebilmehtir.

Kent ve Dönüşüm Meselesine Nasıl Bakılabilir?

Kent, oldukça kaba bir ifadeyle mekanın nüfus tarafından özel bir işgal edilme biçimi olarak tarif edilebilir. Burada işgal biçi- mini özel kılan, kuşkusuz bizzat kentin emeğin, sermayenin ve ürünlerin değişime sokulduğu bir pazar haline gelmesidir. Do- layısıyla, kentin bu anlamda kapitalist üretim ilişkilerinin bir ürünü olduğunu, giderek söz konusu ilişkilerin de içinde gelişe- bilmesine olanak verebilen bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Ne var ki, yazı boyunca yürüteceğimiz tartışmanın selameti açısın- dan, bu pazarın coğrafi kurulumunun şans eseri olmadığını, tam tersine ve önemli ölçüde, sermayenin dolaşım yasaları tarafın- dan yönetildiği gerçeğini belirtelim. Elbette, bunu söylerken, üretim ilişkileri dışında, coğrafi, kültürel ve diğer bağlamların önemsiz olduğunu iddia edecek kadar da kaba determinist, hat- ta iktisadi indirgemeci bir yaklaşımın tuzağının farkındayım. Çok iyi biliyoruz ki kent, aynı zamanda üzerinde her an toplum- sal pratiklerin cereyan ettiği bir yerdir. Bu yerin coğrafi özellik- leri ve üzerinde cereyan eden pratiklerin yerel kültürel bağlam- ları kapitalist kentin evrenselleşerek tektipleşmesini engelleyen önemli olgulardır. Bu nedenle, dünyanın değişik coğrafyaların- da ve farklı kültürlerinde aynı üretim ilişkileri tarafından domi- ne edilseler bile, farklı kentsel oluşumların varlığı bizi şaşırtma- malıdır. O halde özetle, kentin coğrafi kurulumunun rasgele ol- madığını, tersine belirlendiğini ama bu belirlenmenin ancak be- lirli olasılıklar ölçüsünde gerçekleşebildiğini, gördüğümüz ve algıladığımız kent olgusunun ise sadece fiili olan kurulumdan ibaret olduğunu, muhtemel diğer kurulumların ise yine belirli olasılıklar içerisinde birer potansiyel olarak var olduğunu ileri sürebiliriz. Zaten dönüşüm meselesi de ancak böyle bir çerçe- vede anlamlı olarak tartışılmayı hak edebiliyor.

Kent olgusunun, üzerinde cereyan eden toplumsal pratiklerle birlikte durağan olmadığı, zaman içerisinde sürekli olarak devi- nerek dönüştüğü, yani eski formunu terk ederek mevcudiyetini yeni formunda sürdürmeye çalıştığını, bunun da ancak belirli bir ihtimal dahilinde gerçekleştiğini biliyoruz. Ne var ki, kenti dö- nüştüren, yani onun yeni bir form kazanmasını sağlayan nedir

ve bu dönüşüm nasıl gerçekleşir? Kentsel mekanı işgal eden ve birbirleriyle ilişki içerisinde olan çok sayıda aktör vardır. Kentsel mekan da bir başka aktör olarak doğanın bizzat kendisini işgal etmektedir. Doğa, nüfus tarafından mekanın özel bir işgal biçimi olarak kent ve nüfus dediğimiz toplamı oluşturan çok sayıda aktör, birlikte bir büyük kentsel sistemi meydana getirmektedirler. Elbette, bu sistem içerisinde çevrenin insanları koşullamasına rağmen, insanların da bu koşulları değiştirebildiği bir dönüşürücü pratik söz konusudur. Bu, gerçekte doğadaki büyük projedir. Kentsel sistem, doğası gereği sürekli olarak devinen bir sistem olduğundan, diğer bütün benzer sistemlerde olduğu gibi kendisini yeniden üretmeye yönelik bir program izlemektedir. İzlenmekte olan söz konusu program her an müdahalelere açık olduğu için aksayabilmektedir. Bunun kaynağı, bazen bizzat doğanın kendi süreçleri olabildiği gibi, bazen de sistemin eyleyenleri olabilmektedir. Ancak, sistem her aksamaya karşısında dönüşüp yeni bir form kazanmaz. Her sistemin müdahalelerden

ytirmesine ve bir dönüşüme uğratmasına muktedir olması beklenmemelidir. Burada da yine bilinçli olarak yaratılan aksamanın şiddeti önemli olmaktadır. Örneğin, bugün İzmir kentinin hem bizzat kendisinin hem de özellikle kimi bölümlerinin asla eskisi gibi olmadığını, büyük ölçüde dönüşmüş olduğunu ve dönüşümün de halen devam etmekte olduğunu söyleyebiliriz. Elbette kimi kesimlerinin ise, her türlü aktör temelli bilinçli müdahalelere karşı direndiğini, yaratılan her türlü düşük dereceli müdahaleyi değişik mekanizmalar sayesinde savuşturabildiğini ve eskisi gibi kaldığını gözleyebiliyoruz. Bugüne kadar, örneğin Kemeraltı'nın, kendisini ne ölçüde eskisi gibi muhafaza edebildiği tartışılır olmakla beraber, büyük bir dönüşüme uğramamasının temel sebebi, herhalde koruma kurumu gibi bir aracın geliştirilmiş olması ve bu kurum aracılığıyla aktör temelli her türlü bilinçli müdahaleyi savuşturabilme kabiliyetidir. Bu kurumu topyekün bir direnç mekanizması olarak görebiliriz. Ne var ki, bu kurum örneğin İnciraltı'nda ya da Kordon'da yine aktör te-

Kemeraltı genel görünüm

kaynaklanan aksamaları bertaraf edebilmeye yönelik kimi araçlar geliştirdiğini ve bunlar aracılığıyla kendisini yeniden ürettiğini biliyoruz. Dönüşümün gerçekleşebilmesi için, aksama derecesinin sistemin bu yeteneğini yitirecek ölçüde büyük olması gerekiyor. Dönüşüm, kentsel sistemin bütününde gerçekleşebileceği gibi, hassas belirli kesimlerinde de meydana gelebilir ve bu durumda dönüşen parçanın bütünü dönüştürme gücü ile bütünün dönüşen parçayı uyumlu hale getirme çabası son derece ilginç bir kentsel mekansal mücadeledir.

Kentsel sistemin dönüşümü her zaman doğal süreçlerde meydana gelen şiddetli sarsılmalarla olmaz. Kentsel sistemlerin zaman içerisinde diğer bilinçli müdahaleler neticesinde de dönüşebileceğine tanık oluyoruz. Aktör temelli bilinçli müdahaleler, her zaman sistem üzerinde değişik ölçülerde sarsılmalara neden olmaktadır. Ancak, her aktör temelli bilinçli müdahalenin yaratacağı aksamanın sistemin kendisini yeniden üretme yeteneğini

Alsancak kıyı bandı düzenlemesi

melli bilinçli müdahaleleri bertaraf edebilme konusunda pek de başarılı olamamış, bu bölgeler ciddi bir dönüşüme uğramıştır ve dönüşüm devam etmektedir. Bu örnekleri artırmak mümkündür. İzmir'de konut alanları, sanayi alanları, alışveriş merkezleri, ulaşım yapıları, özetle bütün kentsel mekansal sistem, kimi unsurlarında yavaş, kimi unsurlarında hızlı, kimi unsurlarında ise oldukça ani bir biçimde olmak üzere dönüşmeye devam etmektedir. Bu da son derece normal olarak kabul edilmesi gereken bir kentsel süreçtir.

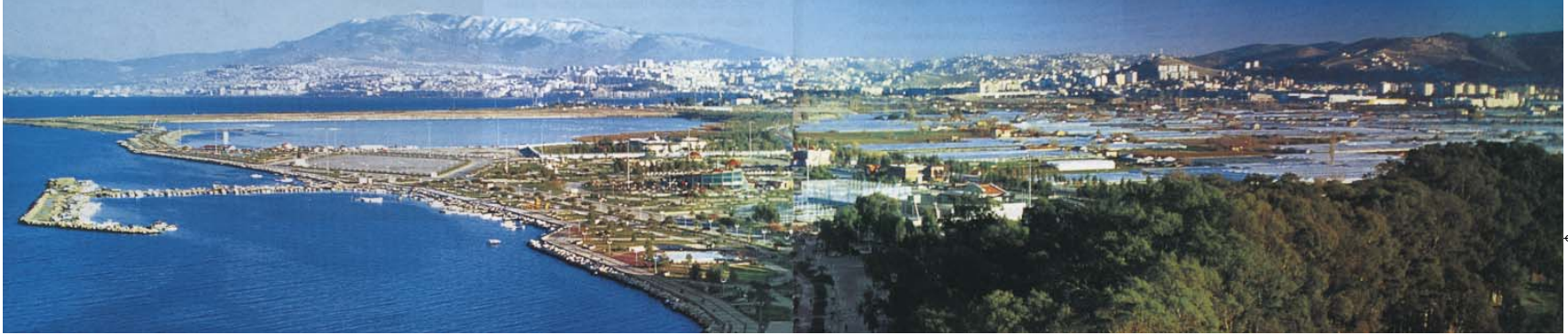
Kent(sel) Yenileme Nedir?

Kentsel yenileme literatürü dikkatlice incelendiğinde, Avrupa'dan farklı olarak, bunun bir yeniden geliştirme hareketi biçiminde II. Dünya Savaşı sonrasında Kuzey Amerika kentlerinde programlar halinde ortaya çıktığı rahatlıkla görülecektir. Savaş sonrası refah döneminde, merkez kentlerde bozulmuş koşullar

hem yoksulluk içerisinde olan hanehalkları hem de yerel iş hizmetleri için önemli sorunlara kaynaklık etmekteydi. Daha kârlı kullanışlar için federal hükümetin de desteğiyle, yerel yönetimlerle yerel girişimci grupları arasında kurulan ortaklıklar aracılığıyla bir kentsel yenileme politikası geliştirildi. Düşük gelirli grupların konut koşullarının iyileştirilmesine yönelik bir girişim olarak başlatılmış olmasına rağmen, kentsel yenileme programlarının asıl odağını büyük ölçekli merkez yenilemeleri, yeni alış-veriş merkezleri, ofis yapıları ve büyük toplanma merkezleri teşkil etmekteydi. Özel sektörün yıkıcı rolü, kentsel yenileme programlarının içeriğini bir tür yerinden etme hareketine dönüştürünce özellikle yoksul gruplar arasında bir güven krizinin yaşanmasına sebep oldu. Nitekim, Amerika'da kentsel yenileme hareketlerinin "siyahları yerinden etme hareketi" olarak etiketlenmesinin temel nedeni budur. Özellikle, yenileme bölgelerinin yer seçimi, ya iş merkezlerine ya da zengin konut bölgelerine yakın olan gettolara odaklanıyor ve zengin bölgeyi geniş-

mekansal değil, fakat aynı zamanda bir sosyal projedir ve ciddi toplumsal sonuçları bulunmaktadır. Elbette, mekansal bir temizlik hareketinin, sonuçları itibarıyla toplumsal bir temizlik hareketine dönüşme olasılığı vardır ve sırf bu nedenle, yapılacak tercih tamamen politiktir.

Özetle, son zamanların mekansal politik ifadesi olarak ortaya atılan kentsel dönüşüm diskuru, zaten bütünüyle politik bir eylem olan, ama meşruiyetini teknik-bilimsel kentsel yenileme programlarından alan planlamanın tam da merkezinde yer alan bir müdahalenin yeniden adlandırılarak adeta yeni bir yaklaşım(mış) gibi sunulmasından ibaret olarak görülmelidir. O zaman, planlamanın en önemli ve merkezi karar konularından birisi olan kentsel yenileme müdahalesinin, neden bir kentsel dönüşüm diskuru haline getirilerek farklı bir ambalajla gündeme yerleştirilmeye çalışılmasının arkasındaki araştırılması önemli hale gelmektedir.

İnciraltı genel görünüm

letmek ve buraları düşük gelirli insanların işgalinden korumak amaçlanıyordu. Programın sonucu, siyahların daha izole ve homojen azınlık bölgelerine sürülmesi olarak tezahür etmiştir.

Kentsel yenileme, esas itibarıyla içerisinde koruma, sağlıklılaştırma ve yeniden geliştirme gibi üç farklı eylem türünü barındıran oldukça geniş bir mekansal müdahale programıdır. Daha ziyade Avrupa merkezli olan bu bakış, bizim imar planlama dilimize de sızmış ve kentsel dönüşüm bu üç farklı eylem alanına ait programlar biçiminde gösterilir olmuştur. Bu nedenle, farklı kentsel yenileme programları aracılığıyla önerilen dönüşüm projeleri kentsel planlama eyleminin merkezi konumunu işgal etmektedir. Bir diğer deyişle, planlama tarihimiz kadar eski olan ve içerisinde her türlü kentsel dönüşümü barındıran kentsel yenileme müdahalesi, gelişmecî paradigmanın etkisi altında gelişen planlama sürecinin en önemli politika kararıdır. Buna göre, kentsel sistemlerde korunarak ya da sağlıklılaştırılarak geliştirilecek bölgeler olduğu gibi, büyük ölçüde yıkılıp yeniden geliştirilecek bölgeler de bulunmakta ve planlama eylemi aracılığıyla bütün bu müdahalelerin programları önerilmektedir. Son dönemlerde, kentsel dönüşüm argümanının sadece yıkıp yeniden yapmaya referansla bir yeniden geliştirme müdahalesine indirgenmek istenmesinin arkasında mekansal bir temizlik tercihi bulunmaktadır. Ne var ki, her mekansal müdahalede olduğu gibi, kentsel yenileme müdahaleleri de salt

Kent Yenileme Diskurunun Arkasında Ne Var?

Kentlerin inşasında, dönüşümünde ve yeniden inşasında sermayenin tayin edici bir rolü olduğunu kabul etmeliyiz. Ne var ki, bu hangi sermayedir ve hangi unsurları eliyle bu rolü oynamaktadır? Biliyoruz ki, ne paranın mala, ne malın paraya dönüşmesi sürecinde ve ne de sermayenin dolaşımı seviyesinde herhangi bir değerin yaratılması mümkündür. Değer, ancak ve ancak üretim alanında yaratılabilir ve bu nedenle sermayenin üretim alanından başlayan yolculuğunun mal-para metamorfozlarından geçerek yeniden üretim alanına dönmesi gerekmektedir. Sermayenin tek üretken olabildiği alan, üretim alanıdır ve sermayenin bu yolculuğunun, yani mal-sermayenin para-sermayeye ve oradan da yeniden üretken sermayeye (yani emek ve üretim araçlarına) dönüşme süresi artı-değerin yaratılamadığı ölü zamandır. Bu nedenle, söz konusu zamanın uzun olması dolaşım maliyetlerini artırdığı gibi sermaye birikimini de yavaşlatır. Dolaşım maliyetleri ise, farklı ekonomik ajanları birbirinden ayıran mesafelere ve özellikle bunların aktivitelerinin mekansal organizasyonuna bağlıdır. Mekanın iyi organize edilmesi ve iyi donatılması ölü zamanı kısaltır ve sermayenin dolaşım maliyetlerini düşürür. Mekanı organize eden ve donatan, toplam toplumsal sermayenin üç temel bileşeni olan sanayi sermayesi, ticaret sermayesi ve mali sermayeden farklı olarak, bir dördüncü kategori olan gayrimenkul sermayesidir. Mekansal organizas-

yon ve mekansal donatım için, gayrimenkul sermayesinin arzu edilen ölçüde çalışabilmesi ve toplam toplumsal sermayenin hızlı dönebilmesini sağlayabilmesi için en önemli araç planlama kurumudur. Planlama kurumunun tıkanması halinde, gayrimenkul sahipleri ile gayrimenkul sermayesinin yasal anlaşma zemini yok olur. Oysa, sermayenin dolaşımı için gerekli olan mekansal organizasyon ve donatım, söz konusu iki aktörün planın verdiği haklar üzerinden anlaşması ile başlar. Bununla birlikte, kentsel alandaki her bir parselin fiyatı, komşu parsellerin bir fonksiyonudur. Bu nedenle, dönüşüm için gerekli olan anlaşmanın gerçekleşebilmesi için, üzerinde anlaşılacak olan yerin içereceği avantaj miktarının da böyle bir anlaşmayı haklılaştıracak düzeyde artırılması gerekmektedir.

Kentlerde yenileme hareketlerinin başarısı her zaman plana bağlı değildir ve kimi zaman plana rağmen beklenen dönüşüm gerçekleşmez. Başka bir deyişle plan, beklenen kentsel dönüşüm için gerekli bir koşul olmasına karşın bazen yeterli bir koşul olmayabilir. Kentsel mekanın kötüleşme derecesi ve yenileme için gerekli olan anlaşmanın taraflara sağlayacağı kentsel rant seviyeleri de son derece önemli faktörlerdir. Dolayısıyla, kentsel yenileme hareketinin başarıya ulaşabilmesi için yenilemeye konu olan kent parçasının, önce kendisini yeniden üretecek derecede kötüleşmesi, sonra yenilenmenin ya da dönüşümün arkasından yaratılacak rant seviyesinin tarafları tatmin edecek boyutlarda hesaplanabilmesi gerekmektedir. Kimi kent parçalarının bakılmayarak bozulmasına ve kötüleşmesine göz yumulması, o bölgelerin gerekli olan servislerden yoksun bırakılması, iyileştirmeye ve sağlıklılaştırmaya yönelik eylemlerden uzak kalınması, dönüşümün hızlanmasına, yani köhneleşme şiddetinin artırılmasına hedeflenmiş bir müdahaledir. Başka bir deyişle, buradaki müdahalesizlik gerçekte tam bir müdahaledir. Bu süreç, dönüşümü gerçekleştirecek, yani kenti yeniden inşa edecek sermayenin harekete geçmesi için son derece önemli bir aşamadır. Ne var ki, gayrimenkul sahipliği sermaye önünde her zaman ciddi bir engeldir. Sermayenin bu engeli de aşabilmesi için, dönüşüm sonrası yaratılacak kentsel rantı gayrimenkul sahipliği ile paylaşması ve bu paylaşımın en azından gayrimenkul sahipliğini tatmin etmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, şu soru önemlidir; belirli bir düzeyde gerçekleşen kötüleşme ve köhneleşmeye, tarafları tatmin edecek seviyede yeni rant seviyeleri yaratabilen planlara rağmen dönüşüm kimi zaman neden gerçekleşmez? Bu soruya verilebilecek en açık yanıt, dönüşümü gerçekleştirecek olan sermaye fragmanının yeteri kadar örgütlenememiş ya da bir kentsel dönüşüm için gerekli olan donanımları henüz edinmemiş olmasıdır. İşte son zamanlarda, bütün kentsel dönüşüm tartışmalarında üzerinde önemle durulan ve sıkça ortaya atılan katılım ve kamu-özel ortaklığı argümanının anlamı bu soruda yatmaktadır. Özel sermayenin yeteri kadar örgütlenip gelişemediği bir ortamda, devlet sermayesinin kolaylaştırıcı özelliği, başka bir ifadeyle devlet sermayesinin özel sermayeyi yapabilir kılması son derece önemlidir. Buna göre, bir kent yenileme hareketinin tam bir başarıya ulaşabilmesi için, ilk olarak dönüşecek bölgenin adanıklı bozularak kötüleşmesi, ikinci olarak dönüşümü gerçekleştirecek sermaye fragmanının hazır olması, üçüncü olarak gayri-

menkul sahipliğinin dönüşüm sonrası yaratılacak toplam kentsel ranttan payına düşecek miktardan tatmin olması, dördüncü olarak da kentsel alanın dönüşüme hazır hale getirilmesinden başlayarak, planlama dahil olmak kaydıyla her türlü kamu yatırımını gerçekleştirecek devlet sermayesinin ortamı uygun kılması gerekmektedir. Bütün bu süreçte, sihirli bir kavram olarak ortaya atılan katılım diskurundan beklenen, dönüşüm esnasında oluşabilecek gerilimi düşürebilmek ve dönüşümü bir kentsel şiddet uygulaması olmaktan çıkarabilmek amacıyla sürecin demokratikleştirilmesidir.

Sonuç

Kapitalist kentsel sistemler büyük ölçüde sermayenin dolaşım yasaları doğrultusunda kurulup gelişmekte ve dönüşmektedirler. Ekonominin büyümesi için gerekli olan sermaye birikimi sürecinde kentsel sistemlerin rolü çok önemlidir. İyi planlanmış ve iyi çalışan bir kentsel sistem, sermaye birikim sürecini sadece hızlandırmakla kalmaz fakat aynı zamanda sermaye fragmanları arasında cereyan eden koalisyonun sancısız sürmesine de yardımcı olur. Kentsel sistemlerin kurgusunda bir rasgelelik olmadığı gibi, sistemin her bir parçasının ait olduğu yerde gelişerek kusursuz çalışmasının istenmesi tamamen sermayenin dolaşım yasaları gereğidir. Bu nedenle, sermaye birikim sürecinin istenildiği tarz ve düzeyde gerçekleşebilmesi için kentsel yenileme müdahaleleri kaçınılmazdır. Sermayenin, bu nedenle, eski kent dokularına, köhneleşmiş ve çürümüş kent parçalarına, döngüyü engelleyebilecek her türlü imar kısıtlamasına, sermayenin üretken alana yeniden dönme hızını kesebilecek her türlü eksik ve kötü düzenlemeye asla tahammülü yoktur. Kentsel yenileme müdahalelerine ilişkin kararlar geliştiren planlama kurumu aracılığıyla, sermayenin taleplerinin gerçekleşmediği, ya da yenileme eylemlerinin ağır kaldığı durumlarda, son dönemlerde olduğu gibi, kentsel dönüşüm ve kent yenileme adı altında yeni programların ve buna ilişkin her türlü yasal ve yönetsel düzenlemelerin gündeme getirilmesi son derece normal gelişmeler olarak karşılanmalıdır. Kentsel yenileme ya da yeni sunulduğu adıyla kentsel dönüşüm, kentsel sistemlerin zaten yaşamakta olduğu son derece doğal bir süreç olmakla birlikte, kapitalist sistemin “yaratıcı-yıkım” özelliğinin kentlerde görülen mekansal bir tezahürüdür.

Son olarak, şu soru sorulmalıdır; kent yenileme ya da moda deyişle kentsel dönüşüm programı bir “her derde deva” çözüm olarak görülebilir mi? Bu sorunun yanıtı, önerilen programdan neyi çözmesi beklendiğine bağlı olarak her iki biçimde de olabilir. Sermaye açısından gerekli şartların sağlandığı bir kentsel ortamda, toplam toplumsal sermayenin döngüsünü hızlandırmak üzere, gayrimenkul sermaye fragmanının arzu edilen düzeyde bir planlama rolü oynamasını sağlaması anlamında dönüşümün bir çözüm olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Ne var ki, sermaye cephesinden bir çözüm olarak görülebilecek bir dönüşüm programının, kaçınılmaz olarak, tarafları tatmin edecek seviyelerde yeniden paylaşılacak yüksek kentsel rantların, topluma özellikle de toplumun mülksüzleri üzerine yükleyeceği ilave kentleşme maliyetlerine karşılık gelmesi durumunda, tam yersine yeni çözümsüzlükler üretmesi beklenmelidir. ■

Funda Altınçekiç, Yard. Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Birikimin Yeri Dar...

Dönüşüm Olgusunun Birikim İlişkileri Kapsamında Anlamı

Bu coğrafyada bunca zamandır yaşayan bizler, yaşamlarımıza şu ya da bu biçimde müdahale eden her tür toptan düzenlemede önce bir miktar geriliriz. Dışarıdan bakan biri için oldukça pımpirikli görünebilecek bu tutumumuzda da pek haksız sayılmayız. Çünkü ortak tarihsel deneyimlerimiz, bu tür kolektif öngörülerini haklı çıkaracak pek çok örnekle doludur. “Kentsel Dönüşüm Yasa Tasarısı Taslağı” olarak gündemimize taşınan bu yeni deneyim sürecinde de farklı bir tutum izleyemediğimiz açık. Yasa kapsamındaki uygulamalar henüz başlamadı ancak hemen her kesimde farklı beklentiler ya da endişeler üretti.

Kuşkusuz farklı kesimlerce yasaya dair farklı okumalar yapıyor ve şehir plancıları da kendi içlerinde yürüttükleri tartışmalarda yasanın yaratacağı uygulama süreçlerine ve sonuçlarına dair farklı yorumlara sahipler. Kimileri yasaya atıfta bulunarak, bir türlü kentleşemeyen kentlerimize bu yasayla çeki düzen verilebileceğini umarken, kimilerinde bu yasa vasıtasıyla kentsel alanların yeni rant paylaşımlarına açılacağına dair endişeli bir bekleyiş hakim. Beklentilerimiz yönünde umut ettiğimiz ve seziğimizle bizi endişelendiren her iki durumun da bu yasa vasıtasıyla hayata geçeceğini söylemek çok şaşırtıcı bir sonuç değil. Çünkü gerçekten de yasa, doğanın getirdiği risklere açık olduğu bilimsel olarak tesbit edilmiş bazı bölgelerin boşaltılmasında, bazı tarihsel dokuların sterilize edilerek korunmasında ve kentsel rantı giderek düşmekte olan bazı bölgelerin soylulaştırma yoluyla canlandırılmasında etkin işlevler görecek. Yine eşzamanlı olarak toplum, ciddi ölçülerdeki kamusal kaynak aktarımları yoluyla kentin canlanan ve gelişen her noktasında yaratılan rantı, özel mülkiyet ilişkileri ile şu ya da bu miktarlarda paylaşacaktır. Bu bildik ve beklenen süreç sadece

yerel olarak bu coğrafyaya özgü olmayıp dünyanın pek çok yerinde de tekrar edilegelmektedir. Üstelik mekansal rantların hareketlendirilmesine endeksli bir iktisadi model bize hiç de yabancı sayılmaz. Kentleşme pratiklerimize bakıldığında mekanın pek çok kez birikim ilişkilerini harekete geçirici bir faktör olarak öne çıkarıldığına ve bu amaçla dönüştürüldüğüne tanığız. Dolayısıyla bu noktada bizler açısından gerçek anlamda hayret verici olan konu şudur: Bu coğrafyada, kentsel mekan ve birikim ilişkileri arasında kurulu bulunan bu şaşmaz etkileşim bağını oluşturan yapısal rasyonel nedir? Bir başka deyişle, hakim birikim rejimlerinin arızaları ile bunu istikrarlı biçimde telafi eden kentsel mekan arasında ne tür bir zorunlu bağ var? Bu sorunun yanıtını oluşturduğumuzda, mekana referans veren geniş kapsamlı düzenlemeleri ve bunun yaratmayı amaçladığı dönüşüm ilişkilerini kavramak da daha olanaklı hale geliyor.

Yaşadığımız coğrafyada tarihsel olarak kurulmuş bulunan birikim rejimlerinin genişleyerek sürdürülmesi amacıyla, mekana yönelik olarak geliştirilmiş pek çok kapsamlı dönüşüm örneği göstermek olası. Yakın zamana ilişkin olarak, Osmanlı’nın son dönemlerinde yapmış olduğu Dış Ticaret Anlaşması ile belirlenen ve Batı Anadolu’nun mekansal örüntüsünü çarpıcı bir biçimde değiştiren köklü düzenlemeleri hatırlamak, o dönemde yaşanan dönüşümün yönünü ve şiddetini kavramak açısından oldukça yeterli bir örnek. Daha yakın bir dönemde tanık olunan ve küresel ölçekli krizle birlikte gelişen 1980 sonrası düzenlemelerin de, çerçeveleri farklı olmakla birlikte mekansal ilişkilere yönelik köklü dönüşüm süreçlerine yol açan etkiler yarattığı biliniyor.

Her iki dönemin de öncelikle vurgulanabilecek ortak çarpıcı niteliği, bu coğrafyanın mekansal örüntüsünü, dönemin hakim birikim rejimi kapsamında oldukça etkin biçimde kullanmış ol-

malarıdır. Bir başka deyişle her iki dönemde de nerdeyse geri dönülmez biçimde mekana, derin ve birikim rejiminin ihtiyaçlarını ifade eden köklü izler kazanmıştır. Bu iki örnekten anlaşılabilir ki, birikim rejimleri ile olan ilişkisi açısından bakıldığında mekansal dönüşüm olgusunun içeriği, basit bir yenileme veya parçacı yeniden kurmalara işaret etmekten çok daha kapsamlı bir anlama sahip. Bu türden bir anlamı; dönüşümün mekanda iz bırakma şiddeti, bıraktığı izin yönü ve yaratılan izin ölçeği gibi bazı temel parametrelerle değerlendirmek olası görünüyor.

Birikim Rejimleri ile Uygulanan Dönüşüm Modelleri Arasındaki İlişki

1980 kesiti, Cumhuriyet sonrası kentleşme pratiğimizin yönünü değiştirmesi açısından oldukça önemli verilere sahip. 80 öncesi sermaye birikim rejimi, içinde bulunulan dönemin gereğine uygun olarak ülke ölçeğinde bir sanayi toplumu yaratma iddiasıyla yola çıktı ve metropol kentleri sanayi-üretim merkezleri olarak düzenledi. Üretken sermayenin kontrolünde gelişen bu süreçte kamunun temel düzenleyici işlevi, kentte sanayi sermayesinin mekansal taleplerine yer açmak, emek piyasalarını yeni gelişen sanayileşme süreçlerini besleyecek biçimde düzenlemek ve dolaşım ilişkilerini hızlandıracak biçimde her türden etkinliğin yer seçiminde yığılma ekonomilerini destekleyecek bir mekan organizasyonunu oluşturmak olarak biçimlendi.

Söz konusu düzenlemelere tabi olacak metropol kentlerin planlama işlevleri, bir yandan merkezi yönetimin kontrolü bir yandan da yerel ölçekli idari birimler olarak belediyelerin karşılıklı uzlaşmaları altında şekillendi. Makro ölçekte izlenen politikaların öngördüğü büyük ölçekli kentsel fordist yapılanmalar, yerel düzeylere inildiğinde kendilerini küçük üretim birimleri, zanaat atölyeleri gibi düzenleme biçimleri birbirinden oldukça farklı üretim biçimleri ile çevrelenmiş buldular. Bu yapı kaçınılmaz bir gerçeklik olarak gündemimize taşındı. Böylelikle kentler çeşitlenmiş ve farklılaşmış pek çok üretim tarzını iç içe taşıyan, dolayısıyla da bunlara tabi olan farklı emek nitelikleri ve piyasaları altında işlev gören kimlikleri ile kendilerine özgü bir büyüme ve genişleme sürecine girdiler. Bu oluşumların sonucu olan kentsel mekan örüntüsü, bildik modernist kentleşme modelleriyle açıklanamayan, karmaşık bir yasallık/yasadışılık statüsüne sahip ve sanayi toplumunun öngördüğü kitlesel yüksek yaşam standartlarının ile kıyaslandığında, ölçütleri görece daha düşük kentsel standartlarla sınırlı kalan bir yapı sergiler hale geldi.

Sermaye birikiminin beklenen ölçülerde ve yeterince genişleyerek sürdürülememesi nedeni ile kentlere kaynak aktarımı sınırlı tutuldu. Bu tutuma yanıt olarak kentler giderek kendileri üzerine katlanan bir büyüme modelini benimsediler ve önceden yaratılmış mevcut kentsel olanaklardan maksimum ölçüde yararlanma stratejisi izlediler. Bu durum her türden faaliyetin yığılma süreçlerini desteklediğinden, kentsel büyüme bir tür kitlesel yığılmaya dönüştü ve bu durum üretken sermaye karşısında kentsel rantın değerini giderek artan biçimde yükseltti. Kent ve kentsel arsa ironik bir anlamda neredeyse sermaye birikim modeli-

nin üzerine bastığı temel bir faktör haline dönüştü. Küresel ölçekte yaklaşan kriz, üretmenin içerdiği her türden pek çok riske karşın, kentsel arsanın risksiz bir yatırım alanına dönüşme süreçlerini hızlandırarak Cumhuriyet sonrası hakim birikim rejiminin öngördüğü mekansal dönüşümün birinci aşamasını nihayete erdirdi. Bu dönemin dönüşüm politikaları bize, yığılmaya dayalı büyüme pratiklerini ve anlayışını miras bıraktı.

Kentsel mekana yönelik ikinci köklü dönüşüm 1980'li yıllarla birlikte gündemimize taşındı. Birikim rejiminin liberal politikalarla uyumlanacak biçimde yeniden düzenlendiği bu süreçte, kentler yeni temsil biçimleri ve ayakta kalma stratejileri edinmeye başladılar. Küresel ölçekteki gelişmeler bir yandan üretken sermayenin niteliklerini bir yandan da dünya coğrafyasındaki konumlarını yeniden tarif etmekteydi. Bu yeni küresel işbölümünde, orta büyüklükteki pek çok ülkenin uzun yıllar üzerinde yürüdüğü kalkınma paradigmaları tartışma alanına çıktı. Yeni küresel liberal program, kalkınma olgusunun beklenen ölçüde başarılı sonuçlar üretmediğinden yola çıkarak dünya ölçeğinde tasarlanan yeni bir işbölümünü uygulamaya geçirdi. Yeni programın mekansal dönüşüm süreçleri üzerindeki en ciddi etkisi, kamu kaynaklarının kullanımını kısıtlamak anlamında gelişti ve sıkı para olarak anılan politikaları gündemimize taşıdı. Buna göre kamu, birikim rejiminin genişleyerek sürdürülmesi için geçmişte taşıdığı kaynak aktarıcı rolünü bazı alanlarda artık oynamayacaktı. Süreç içinde bu alanların, toplumsal yenden üretimin olmazsa olmaz temel alanları olduğu belirginleşti.

Küresel programın bu coğrafyadaki mekansal dönüşüm süreçlerine yansıyan en çarpıcı uygulamaları öncelikle ülke coğrafyasında yarattığı yeni işbölümü şemasıyla kendini gösterdi. Yeni uluslararası rekabet ve yeni işbölümüne eklemleme çabaları, sınırlı kamu kaynaklarının belirli bölgelere sınırsız yığılmasıyla sonuçlandı. Dahası uluslararası ölçekte keskinleşen rekabet olgusu, bu modelin yarattığı bölgeler arası dengesizlikleri kamçıları tarzda yeni bölgeleşmeleri besledi. Tüm bunların anlamı, her ölçekte yeni tür ayakta kalma stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği idi ve bölgeler arası yarılımları biçimlendiren bir unsur olarak yenilik yaratma kapasiteleri gündeme taşındı.

1980 sonrası liberal program, kriz nedeniyle durgunlaşan birikim rejimini yeni düzenlemeler doğrultusunda hareketlendirmenin bir yolu olarak mekanın içine düştüğü bu koşulları güçlü bir unsur olarak tekrar öne çıkardı. Özellikle metropol kentlerin rant ekonomisine dayalı mevcut gelişme dinamikleri buna kolaylıkla olanak veriyordu. Mekanaya yönelik müdahalelerin kalıcı ve istikrarlı olması açısından yapılacak ilk şey programın yasallaştırılmasından geçmekteydi. Bu amaçla hazırlanan yerel yönetim ve imar yasalarına bakıldığında, söz konusu yasaların kentlerin kitlesel biçimde kendi üzerine yığılma süreçlerini idari anlamda yeniden düzenlemek amaçlı olduğu ve yetki alanlarının tam da buna göre şekillendirildiği görülebiliyor. Buna göre yeni yerleşme pratiğinde, metropol kentleri kapsayacak biçimde iki temel yetki statüsü tanımlandığı söylenebilir. Büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyeleri olarak tariflenen yeni yetki alanları ile piyasaları hareketlendirecek biçimde ön-

celikle kentsel projelere, planlara ve uygulamalara hız verilmesinin amaçlandığı ve ikinci olarak da yeni liberal programa uygun olarak kentlerdeki bazı noktaların yeni taleplere uyumlanacak biçimde yeniden düzenlenebilmelerinin olanaklı kılındığı vurgulanabilir. Büyükşehir belediyesi ile kısmen bazı plan aşamalarında ona bağımlı kılınan ve kısmen de görelî ölçeklerde bağımsızlığı öne çıkarılan ilçe belediyeleri statüsü, gerçekten de öngörüldüğü biçimde kentsel alanları hızla dönüştürme becerisini çoğaltmanın bir aracı olarak da işlevini yerine getirmiştir. İşbölümü gereğince, ilçe belediyeleri kendi yetki alanlarında hızla alt ölçeklerde planlar üreterek geçmişin kaçak olarak yapılaşmış alanlarının pek çoğunu yasal statüye kavuştururlarken, büyükşehir belediyeleri de kentin mekansal coğrafyasında gerek mega projeler başlatarak gerekse kentin makro gelişme kararlarında kontrol edici işlevlerini sürdürerek, yeni programa uygun mekansal dönüşüm süreçlerini olanaklı kılmışlardır.

Söz konusu bu ikili yapının belirli alanlarda uzlaşım içinde olduğu açıktır. Ancak süreç içinde gelişen gerçeklik uzlaşımından çok çatışmaları gündeme taşır hale gelir. Yerel ölçekte parçalanmış olarak iş gören bu yapının her biri zaman içinde gelişmenin kaynağını üretme konusunda birbirleriyle rekabet eden ve kaynak yaratmanın en bildik yolu olarak kentsel arsa rantını kendindeki yetki alanında yükseltmeye çalışan bir yapı sergiler. Bu modelin sonucu olarak, geçmişte kendi üzerine yığılarak büyüyen metropol kentsel mekanlara bu kez denetimsiz saçaklanmalar ve rekabete dayalı olarak şekillenmiş bölgeleşmeler eklenir. Geçmişte birikim rejiminin sürdürülmesi amacıyla kaçak yapılaşma süreçlerine göz yumularak feda edilen büyük kamu arazileri, bu modelde yasal statüdeki büyük ölçekli toplu konut yapılaşmalarının gerçekleştirilmesi uğruna gözden çıkarılır. Üretim birimlerinin küresel riski telafi edecek biçimde mekanda hızla yer değiştirme süreçlerine destek veren kaçak yapılaşma biçimleri bu dönemde çoğalır ve geçmişte yasal bir belge olarak planlarda öngörülen ve simgesel olarak dahi olsa kentsel yaşam standardını temsil eden ortak tüketim alanları, bu dönemde kendilerini gerçekleştirecek ciddi ölçekli kamu kaynaklarının yokluğu ölçüsünde belgelerdeki izlerini de giderek kaybeder. Bu dönemdeki kentsel dönüşüm pratikleri, yeni birikim rejiminin gerektirdiği hareketlenmeyi fazlasıyla sağlamış olarak ancak kentlerdeki yaşam koşullarını asgari ölçülere indirgemiş bir yapıyla karşımıza çıkar.

Mevcut Kentsel Büyüme Modelinin Limitleri ve Dönüşüm Yasası

Bugün gelinen noktada gerçekleştirilmeye çalışılan mekansal dönüşümün hedeflerinin, birikim ilişkileri bağlamında neyi hedeflemiş olabileceğine dair yapılacak bir kestirim için elimizde şu temel veri bulunuyor: Mevcut birikim rejiminin genişleyerek sürdürülebilmesi açısından, bugünün metropol kentlerinin mekansal örüntülerinin telafi edici bir unsur oluşturma kapasiteleri bitmiş durumda. Kentler, gerek yığılmanın gerekse saçaklanmanın birikim açısından sağlayabileceği rasyonelin en son sını-

rına dayanmış görünüyorlar. Kentlerin bu biçimde oluşturdukları büyüme modelinin, bu haliyle devamı durumunda telafi edici kapasitelerinden birikim ilişkilerindeki arızaları çoğaltıcı bir kapasiteye geçecekleri açık.

Süreç içinde yaşanan gelişmeler ile geline bu aşamadaki mekansal örüntüler, kentlerin küresel ölçekle de etkileşerek bürünmek istedikleri yeni temsil biçimlerine geçişi zorlaştırıyor. Metropol kentler için geçmiş pratiklerimizde öngörülen üretken sermayenin kontrolündeki sanayi kenti imgesi, giderek yerini küresel sermayenin kontrolünde gelişen servis kentlerine bırakıyor. Mekanın yeniden üretiminde etkin olan mevcut parçalı yapının bu yeni imge doğrultusunda dönüştürülmesi, her biri kendi içinde rekabete konu ve aday olan idari yapılanmaların eşliğinde neredeyse olanaksız görünüyor. Metropollerde merkezlerin ve merkez çeperlerinin giderek artan önemi, bu alanların yeni servis talepleri doğrultusunda boşaltılmasını zorunlu kılarken, tasfiye edilen unsurların yeni lokasyon meseleleri gündeme taşıyor kaçınılmaz olarak. Boşaltma, temizleme ya da soylulaştırma; her ne sıfatla anılırsa anılsın öncelikli olarak bu grupların ya da faaliyetlerin yeniden konumlandırılmalarında ciddi bir kaynak transferine ihtiyaç olduğu açık. Dahası, kamu kaynaklarını harekete geçirmeden bu tür bir yeniden konumlandırmanın yapılamayacağı da pek çok deneyimin ışığında biliniyor. Öte yandan bu süreçlere eşlik eden bir başka olgu olarak, doğanın getirdiği riskler ve bu bilginin kamusal alanda giderek çoğalan paylaşım süreçleri de gündemden düşmüyor. Bu yeni gerçeklik, gerek toplumsal alanda yarattığı gergin bekleyişle gerekse birikim rejiminin genişleyerek sürmesi önünde yarattığı engeller nedeniyle kamunun öncelikli görevlerine acil ve kaçınılmaz şiddette yeni görevler yüklerken, dönüşüm mekanizmalarının da haklılaştırılma zeminini oluşturuyor.

Özetle, özellikle metropol kentlere bugün gelinen noktada sahip olduğu limitler kapsamında bakıldığında, birikim ilişkileri kapsamında kabul gören imgeleri hayata geçirecek biçimde yeni mekansal/toplumsal telafi edici düzenlemeleri yapmanın araçlarını mevcut mekan örüntüsü üzerinde üretmenin olanaksızlığı giderek açık hale geliyor. Yeni dönüşüm yasasının söz konusu hedefleri hangi yeterlilikte ve ne ölçülerde gerçekleştirebileceğine dair bir öngörü üretmek kuşkusuz pek de kolay değil. Dönüşüm hedeflerinin ahlaki temelleri, alternatifler arasındaki haklılığı ve toplumsal alandaki meşruluğu konusundaki değerlendirmeler saklı kalmak koşulu ile bugünden hatırlatılabilecek oldukça basit bir tesbit var ki o da şudur: Dönüşüm projeleri hızla gelişecek yıkımları garanti edebilir, ancak başarı görece uzun erimde işleyen istikrarlı bir yapının kurulup kurulamadığı ile ölçümlenir. Bu türden bir yapı ise büyük oranda toplumsal bir mutabakatın sonucudur ve sağlıklı işleyen geniş tabanlı müzakere süreçleri ile şekillenir. Birikim ilişkilerinin pragmatik arayışları, dönüşüm projelerinde yaratılan yıkımın hızına ve basite indirgenmiş yenilemelere öncelik verecektir kuşkusuz, ancak sağduyulu bir yaklaşımın dayanaklarının bundan çok daha fazlasına ihtiyacı var görünüyor. ■

İpek Özbek Sönmez, Yard. Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Aktörler - Beklentiler - Riskler

Kentler sürekli bir değişim ve dönüşüm (transformation) süreci içinde yer alırlar. Geçtiğimiz yüzyılda kentlerin dönüşümünde etken olan en önemli faktör kapitalizmin gelişimidir. Çünkü “kapitalizm” devrimci bir üretim biçimidir. Her zaman yeni organizasyonel biçimler, yeni teknolojiler, yeni yaşam biçimleri, yeni üretim modelleri arar (Harvey, 1996; 240). 19. yy sonlarında sanayileşmenin yaşandığı kentlerde kentsel dönüşümün izleri belirgin olarak yaşanmıştır. Farklı bölgelerden sanayi kentlerine olan göçler sağlıklı yaşam koşulları yaratmış, olumsuz yaşam koşulları bu bölgelerin sağlıklılaştırılması yönünde projeler üretilmesine, yasal düzenlemelere gidilmesine neden olmuştur. İkinci Dünya savaşı sonrası ise Fordist ekonomik sistem ve Keynesci refah politikaları çerçevesinde büyüyen kentlerde yıkılan Avrupa’nın yeniden inşası amacıyla kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra kentlerin çeperlerinde artan konut talebinin karşılamak amacıyla uydu kent projeleri ile “modern” Avrupa kentleri kamu desteği ile inşa edilmiştir. 1970’lere kadar kamu kaynakları ile desteklenen kentsel dönüşüm projelerinin içerikleri, finansmanı ve organizasyonları dünya ekonomik bunalımı ve neo-liberal ekonomik politikaların benimsenmesi ile değişime uğramıştır. 1980’lerden bu yana Avrupa ve Amerika’da kentsel dönüşüm projelerinde devlet, sivil toplum, özel sektör ortaklıkları ağırlık taşımaktadır. Bunun birinci nedeni, neo-liberal ekonomik sistemin gelişimine bağlı olarak kamu kaynaklarının pek çok ülkede zayıflaması; özelleştirmeler ve sosyal devlet anlayışından uzaklaşılmasıdır. Söz konusu ekonomik ve politik değişimin yanı sıra, geçmişte modernist planlama ve mimari anlayış çerçevesinde sunulan yaşam mekanlarına ilişkin sorunlar, katılımcı ve post-modern bir gelişme anlayışının benimsenmesine neden olmuştur.

Küreselleşme ve post-fordist üretim süreçleri ise pek çok ülkede, ülke bütününde dengesiz gelişmelere neden olmuş, bazı kentlerde aşırı büyüme yaşanırken, bazı kentlerde büyüme yavaşlamış, bazılarında ise gerileme, sanayisizleşme gibi süreçler

gözlenmiştir. Söz konusu süreçlerin kentlerde oluşturduğu sosyo-ekonomik ve mekansal sorunların çözümü için ise yarışmacı bir anlayış çerçevesinde pek çok kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilmiştir¹.

1980 sonrası yaşanan ekonomik süreçler pek çok kentin benzer politikaları benimsemesine, benzer ekonomik ve mekansal büyüme hedefleri ile gelişmesine neden olmaktadır. Büyüme odaklı ekonomik ve politik tercihler ile sağlıklı bir kentsel gelişme sağlanacağı, kentin ekonomik kaynaklara kavuşacağı, yeni iş olanaklarının sağlanacağı dolayısıyla toplumsal ve mekansal sorunların çözüleceği gibi beklentiler bulunmaktadır. Bu yazıda söz konusu beklentiler ve projelerin taşıdıkları riskler çeşitli örnekler üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Ancak böyle bir değerlendirmeye geçmeden önce değerlendirilecek olan kavramın tanımlanması gereklidir. Bu nedenle öncelikle “kentsel dönüşüm” kavramı açıklanacaktır. Ancak kavram ve kentsel dönüşüm süreci güncel çerçevesi içinde, bir başka anlatımla küresel ekonomik sistem çerçevesinden bakılarak değerlendirilecek ve açıklanacaktır.

Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm, “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem” olarak tanımlanmaktadır (Thomas, 2003).

Değişime uğrayan kentsel bölge, tarihi bir yerleşme, işlevini yitirmiş bir sanayi alanı ya da pek çok toplumsal ve mekansal sorununu barındıran bir konut alanı olabilir. Bu bölgelerin sorunlarının ekonomik, toplumsal ve mekansal anlamda çözülmesi amacıyla gerçekleştirilen müdahaleleri içeren süreç genel olarak “kentsel dönüşüm” olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, aslında kentsel dönüşüm ekonomik, toplumsal ve mekansal pek

çok kent planlama eylemini, yasaları, politikaları, ekonomik karar ve tercihleri içeren çok çeşitli aktörlerin yer alabildiği bir eylemler bütünüdür. “Kentsel Dönüşüm”, son 10 yılda kent planlama disiplini içerisinde sıklıkla rastlanan bir kavramdır ancak Atkinson’un (2004) belirttiği üzere son 30 yılda Avrupa’da kentsel alanları etkileyen sorunlara gösterilen ilgide artış olduğu görülmüştür. Bu çerçevede “kentsel yenileme”, “sağlıklaştırma”, “iyileştirme”, “yeniden işlevlendirme”, “kentsel tasarım projeleri” ve “yeniden canlandırma” gibi tanımlamalar ile pek çok kentsel dönüşüm projesi geliştirilmektedir. Ancak 30 yıl önce uygulanan projelerden farklı olarak bu projeler, çok aktörlü yapıya sahiptir: Yalnızca özel sektörün ya da yalnızca kamu sektörünün başlattığı uygulamalar değil, çok çeşitli aktörlerin birlikte hareket ettiği bir eylemler dizisi olmalarıdır.

Kısaca özetlersek; kentsel dönüşüm bir eylemler dizisidir, bir başka anlatımla politik, yönetsel, ekonomik ve toplumsal; uzun zamanda gerçekleştirilen; esnek ve değişime açık bir süreçtir. Dönüşüm süreci, politika değişikliklerine açık olmalı; tehditler karşısında vizyon değişiklikleri yapılabilmelidir. Ayrıca kentsel dönüşüm projeleri kendi bağlamlarına bağımlıdır. Her projenin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Süreçler benzerlik taşıyabilse de aktörlerin farklılığı her projeyi birbirinden farklı kılmaktadır. Bu nedenle bir kentsel dönüşüm projesi bir diğerine kısmen örnek oluşturabilir.

Küreselleşme ve Kentsel Dönüşüm Projeleri

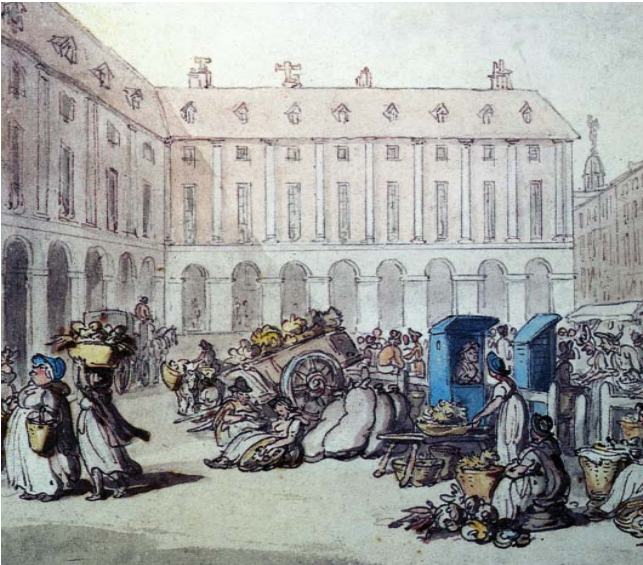
1970’lerden sonra Batı ülkeleri farklı bir kentleşme süreci içine girdiler. Pek çok kent, sanayisizleşme² sürecini yaşamaya başladı ya da kent merkezleri eski canlı özelliklerini yitirdi. Küresel ekonomik süreç ve makro ekonomik tercihlerdeki değişimler ise ulusal sınırların öneminin kaybedilmesine neden olurken, küresel ekonomik aktiviteleri çekebilen kentler söz konusu durumdan ekonomik olarak avantaj sağlamaya başladı ve kentler arasında yarışma ortamı oluştu. Fordist dönemin refah devleti politikalarının yerini ekonomik büyüme odaklı politikalar

aldı. Söz konusu yapısal değişimler ve kentlerin içinde bulunduğu yarışma ortamı sonucunda kentlere eski canlılıklarını geri kazandırmak, ekonomik aktivite yaratmak, işsizlik gibi toplumsal, ekonomik ve mekansal sorunları çözümleyebilmek ve kentlerin içinde bulundukları hiyerarşik küresel ağ sistemi içinde bir yer edinmeleri amacıyla çeşitli kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmeye başlandı. Söz konusu ağ sistemi içinde ana kent olarak tanımladığımız kentler özellikle 1980 sonrasında dönüşüm süreçlerine bağlı olarak benzer yapılar sergilemeye başladılar. Örneğin, kent merkezleri, kent silüeti ve su kenarı gelişmeleri ile Londra-Dockslands, Tokyo’nun sahil kesimi, ya da Shanghai’daki Pudong benzer görünmektedir (Newman, Thornley, 2005; 1).

Küreselleşme kuvvetlerine olan tepkiler farklı kentlerde farklılıklar taşıyabilmiştir. Bazıları küreselleşmeyi kentlerine adapte ederken, bazıları dönüştürmüş, bazıları ise sürece karşı çıkmıştır. Halbuki, pek çok yönetici küreselleşme sürecine daha sınırlı bir bakış açısıyla bakarak kentin yarışma içinde yer alması için çaba harcamaktadır. Bunun için de küresel ekonomide avantaj sağlayabilmek için çeşitli kentsel olanaklar sunmaya çalışmaktadırlar (Newman, Thornley, 2005;1). Ancak kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmelerinin nedeni yalnızca bazı kentlerin çöküşü, sanayisizleşme ya da küresel ekonomik sisteme adapte olmak ve yarışmada bir yer edinmek ile açıklanamamalıdır. Atkinson’un (2004) belirttiği üzere, Avrupa’da son 10 yılda kentlerin pek çoğunda dışlanmış mekanların oluştuğu görülmüştür. Bu çerçevede Batı Avrupa’da “alan özelinde girişimler” (area based initiatives) yaklaşımları önem kazanmış ve sorun alanlarına yönelik çok aktörlü kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmiştir.

Kentsel Dönüşüm Projelerinde Yer Alan Aktörler

Kentsel dönüşüm süreçlerinde özellikle 1980’lerden sonra benimsenen katılımcı anlayış çerçevesinde çok çeşitli aktörler yer almaktadır. Kamu sektörü, merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve yerel halkın yer aldığı

Covent Garden Pazarı – Rowlandson
Kaynak: Brooks (1998), s:48

Fotoğraf: İpek Özbek Sönmez

Covent Garden - 17.yy. İtalyan meydanı olarak düzenlenen Covent Garden daha sonra sebze ve meyve pazarına dönüşmüş ve 1970'lere kadar bu şekilde kullanılmış. 1970'lerde Pazar alanının taşınmasından sonra spekülâtörler pazarın yıkılmasını istemiş ancak yerel halkın protestoları sonucunda yıkım önlenmiş ve daha sonra Covent Garden pazarı ve çevresi turizm odaklı alışveriş merkezine dönüştürülmüştür.

genellikle belirtilmektedir. Ancak aslında kentsel dönüşüm projeleri çok daha geniş uluslararası bağlantıların sonucunda gerçekleştirilebilmektedir. Çünkü uluslararası fon kaynaklarından sağlanan gelirler kentlerin geleceği üzerinde belirleyici olabilmektedir.

IMF ve Dünya Bankası gibi küresel seviyedeki güçlü aktörler ekonomik küreselleşmenin yönlendirilmesinde etkindirler. Kredileri ile ulusların ve kentlerin politikalarını etkileyebilmektedirler. Örneğin Moskova'nın dünya kenti statüsünün iyileştirilmesi, uluslararası kuruluşların Rusya'nın ekonomisinin iyileştirilmesi yönündeki görüşlerine dayanmaktadır. Ancak IMF ve ABD hükümetinin görüşlerine göre tüm ulusal ekonomilerin yeni küresel sürece eklenmelerini kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bu görüş diğer alternatifleri sınırlandıran ideolojik bir görüştür (Newman, Thornley, 2005; 5).

Alt küresel seviyedeki aktörler ise NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması), Avrupa Birliği (EU) ve Güney Doğu Asya Ulusları Birliği'dir (ASEAN). Bu organizasyonlar son yıllarda kendi bölgelerindeki ekonomik politikaları koordine etmek amacıyla oluşmuşlardır. Bunlar içinde Avrupa Birliği daha geniş bir politik alanda çalışabilmektedir. Diğerleri daha çok devlet/ticaret ilişkileri üzerine odaklanmaktadır (Newman, Thornley, 2005; 5-6).

Ulusal seviyede ise kent yönetiminden "yönetişim" anlayışına geçilmiştir. Hatta kent yönetiminde kullanılan "yönetim" (administration) kavramının yerini "işletme" (management) kavramının aldığı görülmektedir. Kent yönetimi anlayışındaki söz konu-

su değişim küreselleşme, özelleştirme ve yönetimin desantralizasyonu anlayışının bir parçasıdır. Bu çerçevede kent yönetiminde yerel yönetimler daha güçlü hale gelmekte, dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinde daha güçlü aktörler haline gelmektedirler.

Kentsel yönetim, bir kentin stratejik planını anlamada oldukça önemlidir. Çünkü planın öncelikleri yerel politik kararlarla belirtilecektir. Kamu kurumları karar verme süreçlerinde serbest değildir. Diğer ilgi grupları kent politikalarını etkilerler. Bazı uluslararası iş çevreleri dünya kenti konusunu ön plana çıkararak politikacıları küresel ekonomik güçlerin baskılarına uyumlanma konusunda ikna etmeye çalışabilirler. Diğer tarafta, kentteki toplumsal hareketler bu görüşlere karşı çıkabilir. Stratejik planlama kararları, bazı kentlerde çelişkilerin tartışıldığı bir arena ortamı yaratabilir. Kentler sivil toplumun etkinlik derecesine ve sunulan katılım olanaklarına bağlı olarak farklılık taşıyacaklardır (Newman, Thornley, 2005; 6).

Dolayısıyla yerel seviyede, kentin gelişime ilişkin geliştirilecek kararlarda, kentsel dönüşüm projelerinde çok çeşitli aktörler yer alabilmektedir. Bunlar yukarıda bahsedildiği üzere, uluslararası fon sağlayan kuruluşlar, yerel yönetim kuruluşları, uluslararası yatırımları destekleyen özel sektör yatırımcıları ya da yerel sermayenin temsilcileri ile uluslararası, ulusal ve yerel seviyede çalışan çok çeşitli sivil toplum grupları ile yerel halk olabilir.

Günümüzdeki ortaklıklarda (1980'ler öncesi ile karşılaştırıldığında) kentsel dönüşümüne ilişkin eylem ve süreçlerde yenilikler sunan nokta, yerel halkın ve daha kısıtlı da olsa gönüllü grupların katılımıdır. Elbette yerel halkın bu sürece neden katıldığı sorulabilir. Son on yıl içinde Batı Avrupa'da, kentsel dönüşüm süreçlerine ve bununla ilgili ortaklık yapılarına yerel halkın katılımı konusunda çeşitli nedenler (veya gerekçeler) üzerinde bir fikir birliği olduğu söylenebilir. Bunlar: sinerji (veya katma değer); bütçenin genişletilmesi; 1980'lerdeki piyasaya bağlı fiziksel dönüşüm projelerinde ortaya çıkan başarısızlıkların engellenmesi için bir yöntem; özel sektör riskinin azaltılması, böylece yatırımın kolaylaştırılmasını sağlayacak bir yöntem olması; yerel halkın sorunların neler olduğunu biliyor olması ve belirlediği çözümlerle dönüşümün daha etkin ve ilgili kılınmasını sağlayabilecek olması; bu tür bir katılımın dönüşüm sürecine ve ilgili ortaklıklara daha fazla meşruiyet sağlaması; marjinalleşmiş/dışlanmış grupların ihtiyaçlarına daha uygun bir dönüşüm gerçekleştirme yöntemi; sosyal birlik ve uyumu yaratacak bir sosyal katılım/entegrasyon yöntemi; marjinalleşmiş gruplarda, kendi kendine yardım etme kültürünü (sosyal girişimcilik) yaratan bir yerel halk kapasitesi oluşturma yolu olmasıdır (Atkinson, 2004).

Kentsel yönetimde temel yaklaşımlar katılımcılık, saydamlık ve bilgi edinme hakkı, hesap verebilirlik, insan hak ve özgürlüklerini esas almak, hizmette yerellik, sonuca odaklılık, sürat, kalite, etkinlik, verimlilik ve şeffaflıktır (Al, 2003). Dolayısıyla, yönetim anlayışı ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde çok aktörlü katılım demokratikleşme adına kaçınılmazdır. Ancak halkın katılımı oldukça zor ve tartışmalı bir süreçtir.

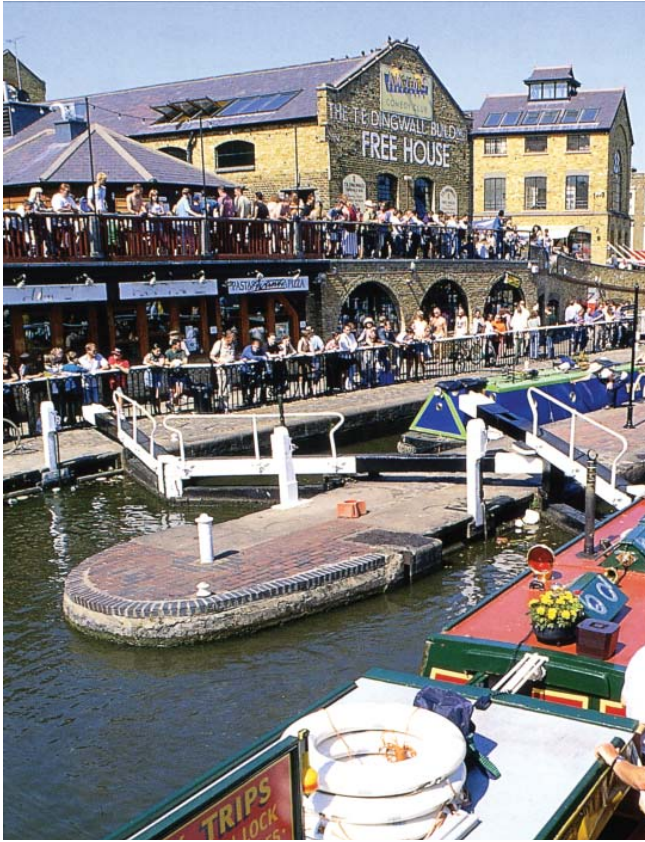
Londra Docklands – Canary Wharf [Kaynak: Brooks (1998), s:95]
1981'de Londra Docklands Geliştirme Kurumunun kurulması ile birlikte 8.5 mil2 liman alanının kentsel dönüşüm çalışmaları başlatılmıştır. Böylece 19.yy'ın geleneksel ağır sanayi ve depolama alanlarının yerini hizmetler ve finans sektörü almıştır. Canary Wharf Londra'nın en yeni ve anıtsal binalarındandır. Avrupa'nın en büyük ofis alanlarından sayılmaktadır. Bu nedenle Londra'da ofislerin kira değerlerinin düşmesine neden olmuştur.

Kentsel Dönüşüm Projelerinden Beklenenler

Bugünün egemen planlama yaklaşımı refah sağlayıcı, sosyal adaletçi, eşitlikçi, çevreci, demokratik karar üretme niteliklerini bir arada içeren geniş kapsamlı bir sürdürülebilirlik anlayışı üzerine oturuyor. Mekanın üretilen, tüketilen, birikim sağlanan ve imgelerin oluşumunda başat rol oynayan çok yönlü sosyal bir olgu olduğunun bilincine varılması sonucunda fiziksel mekanla sınırlı geleneksel planlama anlayışının aşıldığı ve planlamanın bir "yer" in genel gelişmesinin çeşitli boyutlarıyla bir bütün olarak kontrol edilip yönlendirilmesi olarak görüldüğü çok daha geniş kapsamlı bir anlayışa varılmış bulunuyor (Sökmen, 2004).

Ancak yukarıda açıklanan anlayış, küresel ekonomik baskıların olduğu, eşitsizliklerin yaşandığı bir dünyada girişimciliğin ön plana çıktığı, kentler arasındaki ekonomik yarışma ortamında kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesi yoluyla sağlanmaya çalışılıyor. Söz konusu koşullar altında yerel yönetimlerin, girişimcilerin ve yerel halkın çok çeşitli beklentileri olabiliyor. Bu beklentiler kimi zaman küresel sermaye için de yatırım olanağı oluşturabileceği için ulus ötesi boyutlara da taşınabiliyor, ancak bu yazı kapsamında yerel düzeydeki beklentiler tartışılacaktır.

Kentsel dönüşüm projelerinden yerel düzeydeki beklentileri kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Londra - Camden Town [Kaynak: Brooks (1998), s:72]
19.yy'da sanayi ve depolama alanı olan alanda daha sonra kentsel çöküş izlenmiş. 20.yy sonlarında ise bazı binalar tiyatro ve konser salonlarına dönüştürülerek yeniden canlandırılmıştır. Çevredeki barlar ve sanatçıların mağazaları ise bölgede soylulaştırmaya (gentrification) neden olmuştur.

Ekonomik Beklentiler:

- Ekonomiyi çeşitlendirmek
- İşgücünü yeni iş olanakları için eğiterek ya da yeniden eğiterek işsizlik gibi sorunlara çözüm yaratmaya çalışmak.
- Kent mekanında yapılacak yeni düzenlemeler yoluyla bölgenin ekonomik yatırımlar açısından çekici hale gelmesi, dolayısıyla piyasa dinamikleri çerçevesinde başka yatırımları ve iş olanaklarını çekmesini beklemek³.

Sosyo-Mekansal Beklentiler:

- Yerel yönetimlerin özellikle çöküntü bölgesi olarak tanımlayabileceğimiz bölgelerin sorunlarının çözümlenmesi yoluyla dışlama süreçlerini engellenebileceği gibi beklentisi vardır. Çünkü Bailey'nin (2004) belirttiği üzere Glasgow örneğinde de olduğu gibi araştırmalar fiziksel kalitenin kişilerin mahallelerine bakışları açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur.
- Konut kalitesinin, alt yapının ve çevrenin iyileştirilmesi beklenebilmektedir⁴.
- Sürdürülebilir kentsel gelişme ilkeleri çerçevesinde doğa koruma hedefleri ile çelişmeyen, katılımcı, sosyal adaletçi geniş kapsamlı bir sosyo-mekansal gelişim beklenebilmektedir.

Kentsel Dönüşüm Projelerinin Riskleri

Yukarıdaki beklentiler ışığında özellikle 1980 sonrasında pek çok ülkede kentsel dönüşüm projeleri gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar, kentsel dönüşüm projelerinden beklenenlerin gerçekleşememe riskinin olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni beklenmeyen sonuçlar, sürecin ve katılımcıların iyi tanımlanmamış olması, süreçte yer alan aktörler arasındaki dengenin yeterince sağlanmaması gibi nedenlere bağlanmaktadır. Aşağıda kentsel dönüşüm projelerinin risklerinin bazıları kısaca özetlenmeye çalışılmıştır.

Sürece İlişkin Riskler:

- Dönüşüm süreçleri risklidir. Başarılı kabul edilmeleri için henüz yeterli kanıt oluşmamıştır. Turok (2004), dönüşüm uygulamasında çok fazla pragmatizm ve deneme bulunduğunu; hangi politikaların etkin olduğu veya olmadığına ilişkin doyurucu göstergelerin son yıllarda elde edilmeye başlandığını bu nedenle de kanıtlanmış bir ilke ve uygulamalar dizisi olmaktan uzak olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, herhangi bir kentsel dönüşüm projesi model olarak alınıp bir başka kentte uygulandığında aynı başarının elde edilemeyebileceği açıktır.
- Esnek ve hızlı çözüm üretme meşruiyet zeminini kaybetme ile sonuçlanma riski taşımaktadır (Özdemir, 2003).
- Birlikte yönetim anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmeyen, katılımcılığı sağlamayan, kapasite artırmayı amaçlamayan projeler uygulama aşamasında farklı kesimlerce engellenme riskini taşımaktadır.
- Aktörler arası iletişimin geç ya da yetersiz olması, kısmî ve tek taraflı sorun tanımlamalarına, dolayısıyla araştırılması gereken çözüm önerileri skalasının dar tutulmasına neden olabilmektedir (Özbek Sönmez, 2003).

- Dönüşüm projelerinde başarı çoğu zaman büyüklük ve yaratıcılıkla ölçülmekteyse de her zaman daha yaratıcı bir kent tarafından başarının gölgeleme riski vardır (Özdemir, 2003).

Sosyo-Mekansal Riskler:

- Kişilerin sosyo-ekonomik koşullarında değişiklik olmadan bir yerin fiziksel olarak iyileştirilmesi, o bölgede arazi değerlerinin artışına neden olabilir (Turok, 2004). Dolayısıyla, bölgenin kira değerlerini karşılayamayanların yer değiştirmeleri (displacement) gerekebilir. Soylulaştırma (gentrification) olarak tanımlanan süreç, kentsel dönüşüm projelerinin en önemli risklerinden biridir. Kentsel dönüşüm öncelikle kişilerin yaşam yeri tercihlerine müdahale etmeyecek süreçler yaratmalıdır⁵.

Sosyo-Ekonomik Riskler:

- Kentsel dönüşüm süreçleri yerel halk için iş olanakları yaratabilir. Ancak yerel halkın söz konusu iş olanaklarına erişememe gibi bir risk alanı vardır. Bu nedenle söz konusu risklerin giderilmesi için yerel halkın iş olanaklarına erişebilecek vasıflar için eğitilmeleri gerekmektedir.
- Piyasa temelli kentsel dönüşüm projeleri altyapıya erişim veya bir alanın imajının yeniden düzenlenmesi gibi yollarla kalkınma potansiyeli yaratmaktadır. Ancak piyasa dinamikleri üzerine kurulu bir dönüşüm, düşük gelir gruplarının aldıkları hizmetler ve iş olanaklarını kaybetmeleri riskini de taşımaktadır.
- Yerel ölçekte kurgulanan ve merkezi hükümet desteğini sağlamayan projelerin uzun soluklu bir ekonomik canlandırmayı gerçekleştirmeleri zor görünmektedir (Özdemir, 2003).
- Çok aktörün katılımıyla sağlanan kentsel dönüşüm projelerinde beklenti, sürdürülebilir kentleşme hedefleri doğrultusunda sosyal adaleti sağlayabilen projeler ise kamu yararının öne çıkarılması beklenmektedir. Bu durumda yerel yönetimler pazarlık ortamında güçlü olmak ve kamu adına kâr sağlamayı amaçlamak zorundalar, yerel yönetimin pazarlık ortamındaki başarısızlığı ise diğer bir risk alanını oluşturmaktadır.
- Yerelliğin ön plana çıkarılmadığı ve bu bağlamda kurgulan-

mış üretim biçimlerinin desteklenmediği, sadece tüketim kültürünün taleplerine göre tasarlanmış yeniden canlandırma stratejilerinin ve bu yönde oluşturulmuş projelerin başarı şansı yüksek görünmemektedir (Özdemir, 2003).

Sonuç

Kentsel dönüşüm projelerinin geçtiğimiz 20-30 yıl öncesinin kentsel yenileme ya da yeniden canlandırma projelerinden farkı çok çeşitli aktörlerin katılımının sağlandığı, yerel kamu desteğinin azalmasına karşın, uluslararası düzeyde dahi çok çeşitli finansman kaynaklarının bulunabildiği, çok çeşitli içeriklere sahip projeler olmasıdır. Uygulanan kentsel dönüşüm projeleri kentlerin küresel ekonomik sistem içindeki konumlarında belirleyici olabilmektedir.

Dolayısıyla, kentlerde gerçekleştirilen dönüşüm projeleri kentlerin gelişimi ve ülkelerin genel gelişim stratejileri açısından çok ciddi bir öneme sahiptir. Ancak uluslararası ya da ulusal örneklerle baktığımızda konunun bu ciddiyet içinde ele alınmadığını görmekteyiz. Daha çok projecilik mantığı çerçevesinde değerlendirmeler yapılmakta ve süreç kentler arasında yarışmalara hatta büyük kentlerde ilçeler arası rekabete indirgenebilmektedir. Oysa, Kazgan'ın (2003) da belirttiği üzere günümüzde ve yakın gelecekte belediyeler ile sivil toplum örgütleri ve özel girişim, çağın küreselleşme anlayışına uygun biçimde, değişim/dönüşüm sürecinde ön planda rol oynayacaklardır. Önemli olan bu süreci iyi yönlendirmek ve sürdürülebilir kentleşme hedefleri doğrultusunda katılımcı, sosyal adalet ilkelerine dayanan, doğa koruma ilkeleriyle çelişmeyen, yerelin özelliklerini yok etmeden ya da metalaştırmadan koruyabilen, kamu yararına öncelik verebilen bir anlayışla kentlerin dönüşümünü sağlayabilmektir. Bu kadar farklı aktörün planlama sürecine katıldığı ortamda bunu sağlamanın ne kadar güç olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla, bu koşullarda yapılması gereken sistemi olduğu gibi projecilik mantığı çerçevesinde işlemeye bırakmak yerine, planlamayı daha güçlü hale getirmektir. Yapılması gereken her ölçekte ciddi yönetim planlamasıdır. Aktörler arasında müzakere koşullarının yaratılması ve dengenin sağlanması için yönetim kaçınılmazdır. Bunun yanı sıra kentlerin içinde bulundukları yarışmacı ortamdaki sınırlı ülke ve bölge bütününde değerlendirmelerin yapılabilmesi, gelişme politikalarının belirlenmesi gerekmektedir.

Kazgan (2003), ülke bütününde çok farklı dönüşüm süreçlerinin yaşandığına işaret etmektedir. Bunları kısaca özetlersek:

- Büyük nüfus çeken çok çeşitli faaliyetleri barındıran büyük kentler,
- Varolan nüfusunu kaybeden, kentsel alanı genişlemeyen devletin bir takım kurum ya da örgütlerinin varlığı ile yaşayabilen kentler,
- Orta Anadolu'da küçük ve orta boy sanayinin gelişmesiyle büyüyen kentler,
- Tarımı çok zengin, turizmi çok canlı Ege ve Akdeniz sahil kentleri,
- Güneydoğu Anadolu'nun büyük ekonomik ve toplumsal sorunlara sahip kentleri.

Fotoğraf: İpek Özbek Sönmez

Hollanda-Delft – Poptahof

Delft kentinde yer alan Poptahof konut çevresi bugün göçmen kesimlerin yaşadığı ve kentin diğer kesimlerinden toplumsal olarak ayrılmış bir bölgedir. Yerel yöneticiler konut bölgesinde suç oranlarının gelecekte daha da artacağı ve toplumsal ayrışmanın keskinleşeceği endişesi ile bölgede kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirmek istemektedir. Söz konusu dönüşüm sürecinin katılımcı ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirilmesi konusunda özen gösterilmektedir.

Dolayısıyla, kentsel dönüşüm sadece büyük kentlerde gerçekleşen bir süreç değildir. Ülke, bölge daha sonra kent, mahalle ve birim ölçeğinde tartışılması gereken bir konudur. Günümüzde İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük kentlerimiz hızla büyümekte ve nüfusları artmaktadır. Ancak büyük kentlerimizde gerçekleştirilecek olan kentsel dönüşüm projelerine başlamadan önce ülke bütününde tüm bölgeler için dönüşüm politikaları geliştirilmelidir. Örneğin; nüfus kaybeden kentlerde, nüfusu tekrar bu kentlere çekmek için ne tür ekonomik aktiviteler yaratılabilir ya da sadece turizme bağlı olarak yazın ekonomisi canlı olup da kışın ölü kent görünümüne bürünen sahil kentlerinin kış aylarında da yaşayan kentler olmasını sağlamak için ne tür stratejiler geliştirilebilir. Ülke bütününe ilişkin geliştirilecek olan politika ve stratejiler büyük kentlerin üzerindeki nüfus artışı yükünü de hafifleterek, bu kentlerde “kentsel dönüşüm” projeleri baskısını kısmen de olsa azaltabilecektir.

Kent bütünü ölçeğinde ise hangi bölgelerde ne türde kentsel dö-

nüşüm projelerinin gerçekleştirileceği “Nazım Plan” çerçevesinde belirlenmelidir. Böyle bir belirleme aynı zamanda bazı bölgelerde sağlanacak rantların transferi mekanizmasını kent bütününe yayacak stratejilerin oluşturulmasını sağlayabilecektir.

Kentin alt bölgeleri ve mahalle ölçeğinde ise kentsel dönüşüm sürecine yerel halkın nasıl dahil edilebileceği, gerekli olan dönüşümün kentsel yenilemeler yoluyla mı yoksa sağlıklaştırma gibi farklı mekanizmalarla gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği gibi sorular yanıtlanmaya çalışılmalıdır.

Sonuç olarak, kentsel dönüşüm süreçlerinin kentlerin sağlıklı gelişiminin sağlanması açısından başarılı olabileceği düşünülebilir ancak bu süreç içinde en önemli konu, yukarıda bir kısmı belirtilmiş olan risklere karşı gerekli önlemleri alabilmek, kamu adına en fazla yararın sağlanabileceği uygulamaları gerçekleştirmek, süreci iyi yönetmek, projecilikten kaçınarak doğa koruma ve sosyal adalet ilkeleri ile çalışmayan, yerel özellikleri koruyup geliştirebilmektir. ■

Dipnotlar:

- 1- "Barselona kenti 'en çarpıcı kentsel dönüşüm projelerinden birine sahne olma' gibi bir kimlikle anılmaktadır. 1970'li yılların ortalarındaki kentsel formunu büyük ölçüde korumakla beraber, özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda tüm dünyada da dikkat çeken gelişimlere sahne olmuştur. Bu gelişmeler kentin turistik niteliğini ciddi düzeylerde arttırmıştır. ... Kaldı ki sadece Barselona değil, Seville ve Madrid'de uluslararası fuarlara ev sahipliği yapmakta ve Avrupa kültür başkenti ünvanını elde etmekle, ülkenin çehresini değiştirici etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir (Gökçen Dünder, 2003).
- 2- Örneğin Glasgow 1961-1981 arasında kentsel nüfusun ve iş olanaklarının banliyölere kayması sonucunda nüfusunun 1/3'ünü kaybetmiştir. Üretim sektöründe ise 1971 ile 2001 arasında iş hacmi 300,000'den 95,000'e düşmüştür. Bu nedenle 1970'lerden itibaren Glasgow'da desantrilizasyonu önlemek için kentsel dönüşüm projeleri uygulanmıştır (Turok, 2004b).
- 3- Glasgow örneğinde gerçekleştirilen ekonomik mekansal dönüşüm projeleri ile bekletilerin pek çoğunun sağlandığı belirtilmektedir. Keating (1988)'e göre post-endüstriyel kentte merkezdeki hizmetler sektörüne yönelen insiyatifler daha başarılı görünüyordu. 1980'lerde ve 1990'ların başında kamu kurumları eski depoları, kiralık binaları yenilemeye, kamu mekanlarını iyileştirmeye, kültürel olayları geliştirmeye ve yeni turist çekim odakları geliştirmeye yöneldi. 1980'lerden sonra özellikle kent merkezinde otellere, barlara, restoranlara, modern sinemalara, gece klüplerine, mimari stiliolan apartmanlara ciddi özel sektör yatırımları gerçekleştirildi. Bu değişim yaşam biçimlerindeki değişimlerde uyum sağladı. Glasgow'un etkileyici bir imajı oldu. Kamu yatırımları kenti yeni müzeleri, sanat galerileri, konferans salonları ile daha çekici hale getirdi. Finans sektöründe, bilgi iletişim teknolojilerindeki yatırımların artışı da kentin bir iş alanı olarak yarışmadaki yeri için olumlu bir özellik yarattı. Kent bilgi iletişim teknolojilerinde ve yaratıcı sanayilerde yeni bir ekonomik temel oluşturdu. Yerel kurumlar birbirleriyle ve özel sektör ile pragmatik bir biçimde işbirliği içinde çalışmayı öğrenmişlerdir. 1990'ların ortalarından sonra Glasgow tamamen değişmiştir. Bu değişimin nedeni piyasalardaki 6 yarışmacı stratejiye bağlanmaktadır (Turok, 2004b).
- 4- Ankara Altındağ ilçesi gecekondu alanlarından eski ve köhne fiziki çevreyi her ne pahasına olursa olsun modern olarak adlandırılan apartman bloklarına dönüştürmek amaçlanmıştır (Şahin, 2003).
- 5- Ankara Altındağ ilçesi kentsel dönüşüm uygulamaları rant sağlama amacına bağlı olarak yaratılan yoğunluk nedeniyle kentsel donatı eksiklikleri ile sonuçlanmıştır. Bu uygulama çerçevesinde katılımın ne ölçüde sağlandığı; sosyal dönüşümden kimin faydalandığı bilinmemektedir çünkü yaşayanların çoğu kiracıdır. Evsiz kalan kiracılar ile işgücünün mutlak yoksulluğa itilme olasılıkları yüksek ve geleceklere belirsizdir (Şahin, 2003).

Kaynakça:

- Al, H. (2003) Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, <http://www.liberal-dt.org.tr/index.html>
- Atkinson, R. (2004) Urban Regeneration, Partnerships and Community Participation: Lessons from the UK, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul
- Bailey, N. (2004) Housing-led Regeneration : The Glasgow and UK Experience, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul
- Hague, C. (2004) Tackling Housing Regeneration and Housing Renewal, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul
- Harvey, D. (1996) Justice, Nature and the Geography of Difference, Blackwell, Oxford
- Gökçen Dünder, Ş. (2003) Kamusal Alandan Kamusal Mekana Kentsel Tasarımın Değiştiren Rolü: Küresel / Yerel Parçalar Üzerinden Kent Temsilleri Üzerine Bir Tartışma, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul, s:203-215
- Kazgan, G. (2003) Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Ekonomik Boyutu, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul, s:9-17
- Newman, P., Thornley, A. (2005) Planning World Cities Globalization and Urban Politics, Palgrave Macmillan, New York
- Özbek Sönmez, İ. (2003) Sürdürülebilir Kentleşme İçin Kentleşme Süreçlerine Halkın Katılımı, Arredamento Mimarlık 2003/01, s:92-95
- Özdemir Sönmez, N. (2003) İslah İmar Planı Uygulamaları ile Oluşan Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Sonuçları Üzerine Görgül Bir Değerlendirme, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul, s:102-111
- Sökmen, P. (2003) Kentsel Dönüşüm İçin Kaynak Yaratıcı Sürdürülebilir Bir Planlama Çerçevesi, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul, s:47-51
- Şahin, Z. (2003) İmar Planı Değişiklikleri ve İmar Hakları Aracılığıyla Yanıltıcı (Pseudo) Kentsel Dönüşüm Senaryoları: Ankara Altındağ İlçesi Örneği, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul, s:89-101
- Thomas, S. (2003), A Glossary of Regeneration and Local Economic Development, Manchester: Local Economic Strategy Center
- Turok, I. (2004a) Urban Regeneration : What Can Be Done and What Should Be Avoided? Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, İstanbul
- Turok, I. (2004b) Regenerating Old Industrial Cities: Experience from Britain and Implications for NE China

Dilek Özdemir, Dr.

Yeditepe Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi

Pınar Özden, Dr.

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi

Sırma Turgut, Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kentsel Dönüşümde Avrupa Deneyimi: Kuram ve Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme*

Son yıllarda ülkemizdeki akademik çevrelerde, uygulamanın içinde olan yerel yönetimler ve plancılar arasında “kentsel dönüşüm” kavramı ve buna ilişkin tartışmalar gündemin en üst sırasındaki yerini korumaya devam ediyor. Türkiye’nin 1950’lerden bu yana yaşamakta olduğu göçle birlikte ortaya çıkan hızlı ve çarpık kentleşme süreci, yasadışı yapılaşma, konut ve konuta erişilebilirlik sorunu, sağlıksız ve yetersiz altyapı sunumu gibi problemler ise sel ve deprem gibi doğal afetlerle birleştiğinde içinden çıkılmaz bir sorunlar yumağına dönüşmekte... Dolayısı ile “kentsel dönüşüm”ün gündeme geldiği her platformda, yukarıda sözü geçen konular da dönüşümle ilişkilendirilerek tartışılıyor. TMMOB Şehir Plancıları Odası tarafından 11-13 Haziran 2003 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen “Kentsel Dönüşüm Sempozyumu”, bu konu ile ilgili yürütülen çeşitli çalışmaların ve sunulan görüşlerin ne denli zengin ve gelişmeye açık bir tartışma platformu oluşturduğunun açık bir göstergesidir.

Ancak üzerinde süregelen tüm bu yoğun tartışmalara karşın, akademik kamuoyunda ve uygulamacılar arasında kentsel dönüşümden ne anlaşıldığının açıklığa kavuşturulması ve bu konu üzerinde çoğunluğun uzlaştığı bir kavramlar bütününe ulaşmak konusunda atılması gereken adımlar olduğu da bir gerçektir. Dahası, hiyerarşik bir sıralama içinde en tepede yer alan kentsel dönüşümün gerçekleştirilmesinde, her biri birer araç olan eylemler dizisinin sınıflandırılması ve planlama kademelenmesi içinde doğru noktalara oturtulması konusunda da hala ilgili çevrelerin kendi içinde uzlaşmazlıklar olduğu da açıktır. Bu kapsamda, ‘kentsel dönüşüm uygulamaları’ denildiğinde, hangi eylem ve süreçlerin bir dönüşümü tariflediği konusunda büyük belirsizlikler ve derin görüş ayrılıkları ortaya çıkmaktadır. Konunun sıkça tartışılmasına rağmen, bu belirsizlik bir yandan da ül-

kemizde hayata geçen somut örneklerin azlığından kaynaklanmaktadır. Bugün Türkiye’de dönüşüm uygulaması olarak kabul edilen kimi projeler ya geçmişte tümüyle başka bir bağlamda gerçekleştirilmişlerdir ya da yakın zamanda uygulanmaya başladıkları için bunlara ilişkin sağlıklı değerlendirmeler yapmak şu an için zor görünmektedir. Bir diğer neden ise, bu konuda başta İngiltere olmak üzere oldukça geniş bir uygulama deneyimine sahip ülke örneklerinin Türkiye’de yakından izlenmesine rağmen, akademik camia içinde bu çalışmaların ve bulguların belli bir sistematik ya da tarihsel gelişim süreci içinde yeterince değerlendirilmemiş olmalarıdır. Dolayısı ile 27-30 Kasım tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen “Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, İstanbul 2004” bizlere bu açığı kapatmaya yönelik önemli ipuçları sunmuştur.

Küçükçekmece Belediyesi’nce, TMMOB Şehir Plancıları Odası’nın katkılarıyla düzenlenen bu uluslararası etkinliğin kurgulanması sırasında iki ana öge belirleyici olmuştur. Birincisi hem Türkiye geneli hem de Küçükçekmece özelinde eksikliği hissedilen kuramsal çalışmalardır. Bu saptamadan hareketle sempozyumun ilk üç oturumu kuramsal tartışmalar ve Avrupa’daki dönüşüm uygulamalarının sonuçlarının değerlendirilmesine ayrılmıştır. Bu bağlamda, birinci oturumun ana teması kentsel dönüşümdeki yeni eğilimler ve yönetim üzerine kurgulanmıştır. İkinci oturum, dönüşümün en önemli bileşeni olan “ortaklıklar” üzerine odaklanmıştır. Üçüncü oturum ise, alan özelindeki dönüşüm projelerinin mekansal ölçeği olan “mahalle” ölçeğinde konut alanlarının dönüşümüne ayrılmıştır. Bu oturumların katılımcıları ise daha önce OECD, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği için gerçekleştirilen proje ve komisyonlarda görev almış, bu konuda önemli çalışmalara imza atmış akademisyenlerdir. Bu

katılımcılar sırasıyla, Ivan Turok, Peter Newman, Andy Thornley, Rob Atkinson, John McCarthy, Tejo Spit, Hans Skifter Adersen, Paul Zoete, Nick Bailey, ve Cliff Hauge'dir.

Uluslararası literatürde yer alan yeni kavram ve deneyimlerin tartışıldığı ve özellikle de bu deneyimler sonrasında yaşanmış olan sorunlara odaklanan bu oturumları, Türkiye özelinde kamu ve özel sektör temsilcilerinin katıldığı dördüncü ve beşinci oturumlar izlemiştir. Böylece, "yasal", "yönetmelik" sistem ve "uygulama" sacayağında ilgili sektörlerin saptamaları, sorunları, hedef ve öneriler ortak bir platformda bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Sempozyumun ikinci ana bölümü ise Küçükçekmece özelinde üç farklı altbölgede gerçekleştirilen atölye çalışmalarıdır. Sempozyumun ilk iki gününde tartışılan ve çözüm üretilmeye çalışılan konular, bu bölümde uygulama örnekleriyle ve alan özelindeki atölye çalışmalarıyla somuta indirgenerek desteklenmiştir. Seçilen atölye alanları Küçükçekmece'nin öncelikli çözüm bekleyen mahalleleri olmakla beraber, buralarda görülen yasadışı yapılaşma, deprensellik, su havzaları, işgali hazine arazileri, yoksulluk ve yoksunluk vb. sorunlar aslında tüm İstanbul ve Türkiye için oldukça tanıdık problem alanlarıdır. Atölye çalışmalarında ilgili tüm sektörlerin temsilcileri (Tüm ilgili kurum ve kuruluşlardan merkezi yönetim ve yerel yönetim temsilcileri, akademisyenler bir başka deyişle, yasa yapıcılar, kuramsal çalışmaları üretenler, özel sektör ve uygulamacılar) bir araya gelerek bu alanlara yönelik stratejiler saptamaya çalışmışlardır. Bu çalışmalar kapsamında en önemli aktörlerden biri olarak kabul ettiğimiz "yerel halkın" bir başka deyişle "kullanıcının" katılmamış olması toplantının özellikle uluslararası deneyimlerden çıkarılacak sonuçların akademik bir düzeyde irdelenmiş olmasındandır. Ancak hiç şüphesizdir ki bunu takip eden her etabın içinde yerel katılımcı dahil edilmesi hedeflenmelidir. Bu makalede ilk üç oturumda tartışılan uluslararası gündem, deneyimler ve sonuçları aktarılmaya çalışılacaktır.

Kentsel Dönüşüm Tanımı, Kapsamı ve Uygulamadaki Yeni Eğilimler

Kentsel dönüşümün genel tanımı, uygulamadaki farklı yaklaşımlar, aktörler ve son 30 yılda İngiltere'de sürecin nasıl değiştiğine değinen konuşmasında Ivan Turok, 'kentsel dönüşümü', "kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm sağlamaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem" olarak tanımlayarak, bu tanımı üç temel özellik ile birleştirmiştir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm:

- "Bir 'yer'in (mekanın) doğasını değiştirmeyi ve yerleşik halk ile söz konusu yerin geleceğinde söz hakkı bulunan diğer aktörleri sürece dahil etmeyi amaçlar.
- Bölgenin özel sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin temel işlevsel sorumlulukları ile kesişen çok çeşitli hedefleri ve faaliyetleri içerir.
- Ortaklığın özel kurumsal yapısı değişkenlik gösterse de, genellikle, farklı paydaşlar (ortaklar) arasında işleyen bir ortaklık yapısı içerir"¹.

Yukarıda sözü geçen üç madde, aslında dönüşüm için anahtar sayılabilecek üç ana kavramı da belirlemektedir: Katılım; kamunun rol ve sorumlulukları; ortaklıklar. Bu üç temel kavrama ilişkin görüşler diğer oturumlardaki konuşmacıların da ana temalarını oluşturmuştur.

İngiltere'deki dönüşüm örnekleri en genel hatları ile üç ana başlıkta toplanabilir: Sosyal açıdan bütünleşme gündemi, düşük gelir gruplarının sosyal açıdan bütünleşmesi, güçlendirilmeleri, katılım, mekana aidiyet, hoşnutluk, sosyal ve kültürel çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülmesini hedeflemektedir. Dönüşüm konusunda en fazla deneyime sahip ülke sayılan İngiltere'de bile, süreç içinde bir çok alanın fiziksel olarak geliştirilmiş olmasına rağmen, arkaplanda hala çözülmemiş sosyal ve ekonomik problemler bulunmaktadır. Bu nedenle sosyal konular ve yönetişimin odak noktasında bulunduğu bu yaklaşımda yaşam kalitesi, yerel halkın sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimi, dışlanma, yoksulluk ve yoksunluk gibi konulara odaklanarak yerel halkla ilişkiler ve yerel grupların dönüşüm süreçlerindeki ortaklıklara etkin katılımının sağlanması önem kazanmaktadır². Kentsel rönesans gündemi, kent merkezlerindeki mekan-sal, sosyal ve çevresel sorunların çözülmesi ve bu alanlardaki nüfus kayıplarını önlemeye yöneliktir. Fiziksel yönün ağır bastığı bu yaklaşımda, tarihi niteliği olan kent merkezleri, limanlar, depolama ve dok alanları gibi ağırlıklı olarak kültür, turizm ve ticaret-eksenli dönüşüm projelerine konu olan altyapı ve ulaşım, yapı stoku vb önem kazanmaktadır. Ancak bu noktada her zaman "büyük proje-büyük getiri" anlamına gelmemektedir ve kimi zaman çok büyük miktarlarda kamu kaynağı başarısızlıkla sonuçlanan projelere aktarılabilmektedir³. Ekonomik büyüme/'rekabetçilik' gündemi, kentlerdeki ekonomik ve istihdama ilişkin koşulları iyileştirmeyi amaçlamaktadır, bu bağlam içinde kentin rekabet gücünün artırılmasına yönelik tüm ulaşım, altyapı, yeni sektörel yatırımlar bu kapsama girmektedir (Turok, 2004). Bununla birlikte, bu noktada, Andy Thornley'nin üzerinde durduğu önemli bir konuyu da belirtmekte yarar vardır: Metropoliten alan yönetiminin karmaşıklığı, şeffaflığı ve kamu katılımını zorlaştırmakta, küreselleşme baskısı ve kent içi rekabet sorunlara eklenerek karşı eğilimler ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşmenin ekonomik getirilerini elde etmek için kent yöneticileri küresel çıkarlara cazip gelen özel kalkınma türlerine öncelik vermektedir. Bir dünya kenti stratejisi benimsendiğinde, kentin bazı bölümleri de daha fazla önem kazanmaktadır. Küresel baskılar genellikle yerel ihtiyaçları dışlayabilmektedir. Sıklıkla özel kurumsal düzenlemeler yapılmakta ve yerel demokrasi atlanmaktadır. Bu yerel/global arayüz çözümü kentten kente değişkenlik gösterebilir ve yerel politik konumdan büyük ölçüde etkilenir⁴.

Dönüşümüne konu olan tüm bu yaklaşımlar, bir yanıyla da ülkemizdeki dönüşüm anlayışını sadece 'imar affı' olarak görme veya 'konut stokuna yönelik müdahale' gibi dar bir perspektife yerleştirme eğilimlerinin de yanırlılığını göstermektedir. Ekonomik ve sosyal problemlerin kentsel mekanda yıkıcı sonuçları olduğu doğrudur, ancak çözüm arayışlarını sadece fizik mekana

yönlendirmenin sorunu çözmeye yetmeyeceği açıktır. Bu görüşü destekleyen Hans Skifter Andersen, Avrupa'daki politika belirleyiciler (ve araştırmacılar) arasında, kentsel çöküşün temel nedenleri ile kamunun bu sorunları çözmede oynaması gereken rol konusunda genel bir belirsizliğin bulunduğunu vurgulamış; kentsel dönüşümün zaman zaman izole edilmiş bir kamu görevi olarak organize edildiğini, kamu kurumları tarafından, sanki piyasa dinamikleri yokmuş gibi planlanmış ve uygulanmış olduğunu ortaya koymuştur⁵. Andersen'e göre, tüm ülkeler kentsel yenileme ile konut alanlarının ıslahına yönelik özel sübvansiyon programları ve kamu düzenlemeleri oluşturmayı gerekli görse de, birçok ülkenin bu politikaların amaçları ve bunların uygulamalarının kapsamı hakkında açık bir anlayışa sahip olmadığı görülmektedir.

Dönüşüm sürecinin temel aktörleri kamu sektörü (merkezi ve yerel yönetim), yerel halk, gönüllü kuruluşlar, özel sektör ve diğer ilgili gruplardır. Ancak, dönüşümün niteliğine ve hedeflerine, mekansal ölçeğe (mahalle ya da kent bütünü) göre bu tarafların kim olduğu ve ortaklıkların niteliği, yani güç dengesi değişmektedir. Dolayısı ile dönüşümü hedefe ulaştırmada son derece önemli olan ortaklıklardaki bu hassas denge, dönüşümün amacı, bağlamı ve diğer öznel koşullara bağlı olarak şekillenmektedir. Burada üzerinde durulması gereken en kritik nokta, aynı ülke içinde bile farklı dönüşüm modelleri ve ortaklık yapıları ortaya çıkmakta iken, bir dönüşüm örneğini her yerde genel geçer bir reçete gibi "kopyala-yapıştır" yönetimiyle değişik bağlam ve koşullara transfer etmenin doğuracağı olumsuz sonuçlardır.

Ayrıca, dönüşümü tek bir proje olarak görmek yerine, kendi içinde değişikliklere açık bir süreç olarak kurgulamak gerekmektedir. Burada 'başarı'yı ölçmek için değişik ölçütler esas alınsa bile; kararlılık, uzun vadeli düşünme, esnek ve katılımcı bir sürecin oluşturulması gerekliliği değişmez kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süre zarfında, temel politikaların en yoksul bölgelere yeteri derecede yönlendirilmesindeki güçlükler, kamu kurumları ile yerel halk arasında gerçek anlamda bir ortaklık kurulmasının zorluğu, özel sektörün kalıcı bir biçimde sürece dahil edilmesi önündeki güçlükler ve dönüşümün kent mekanında hızlı bir makyaj olmaktan öteye geçerek sürdürülebilirliğinin sağlanması kentsel dönüşüm projelerinde karşılaşılan en büyük sorunlar olmuştur⁶. Bu noktada, karşılıklı güven, uzlaşma ve birlikte hareket edebilme kültürünün oluşturulabilmesi önem kazanmaktadır.

Gerçekleştirilen dönüşüm projelerinde amaçların yeteri kadar açık ve net bir biçimde tanımlanmaması; yerel ve merkezi yönetim arasında koordinasyon eksikliği; fiziksel, ekonomik ve sosyal dönüşüm arasındaki bağlantıların kurulamaması; mahalle ölçeğindeki dönüşümlerde alanın içinde bulunduğu kent bütünü bir parçası olduğu gerçeğinin dikkate alınmaması ve yerel halkın sürece katılması konusunda çıkabilecek olası sorunların gözardı edilmesi en temel hataları oluşturmaktadır (Turok, 2004). Tüm bu sorunlar karşısında, başarılı bir dönüşüm için, merkezi yönetim tarafından yönlendirilen ekonomi, refah, işsiz-

lik, eğitim-öğretim, sağlık konularındaki genel politikalarla bütünleşmiş bir dizi karma teşvikler sunulmalıdır. Ayrıca, eğer bir kazanım elde edilmesi isteniyorsa, kentsel alanlarda verilen teşviklerle genel ulusal politikaların bir arada yürütülmesi; bir diğer deyişle en fazla çöküntü içinde olan alanların uzun vadeli dönüşümünün sağlanması gerçekleştirilmelidir. Bu ise 10-20 yıllık uzun erimli bir süreç planlamasını gerektirmektedir.

Yerel halkın mahalle ölçeğinde geliştirilen politikalara katılımının sağlanması bir diğer önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'lerde örnekleri çok görülen emlak piyasalarına yönelik büyük projeler, daha sonraki yıllarda, burada yaşayan yoksul ve marjinal konumdaki yerel halkın bu alanlardaki dönüşümün getirilerinden çok az faydalanabilmesi, çoğu zaman dışlanmaları ya da son derece düşük ücretli işler bulabilmeleri nedeniyle eleştirilere hedef olmuşlardır. Bu nedenle, 1990'lardan başlayarak yerel halkın daha merkezi konuma geldiği kentsel dönüşüm projeleri oluşturulmaya başlanmış; bu grupların dönüşüm gündemini belirleyen konuma gelmeleri sağlanmıştır⁷.

Dönüşüm Sürecinde Ortaklıkların Rolü:

Yerel Halkın Katılımı ve Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları

Dönüşüm sürecinin önemli kavramlarından birisi de 'ortaklıklar'dır. Atkinson'a göre, sadece İngiltere'de değil, Avrupa Birliği içerisinde de kentsel alanlardaki sorunlara yönelik çalışmalarda son 20 yılda artışlar görülmüş, bu durum çeşitli politika ve girişimleri de beraberinde getirmiştir⁸. Gündemdeki odak noktası önceleri sadece ekonomik açıdan gerilemekte olan kentlerdeki sorun alanları iken, 1990'lı yıllarda gelişmekte olan kentlerde bile 'kentsel sosyal dışlanma' ve benzeri sorunların ortaya çıkması ile birlikte, sosyal sorunların sadece ekonomik olarak gerileme gösteren kentlerle sınırlı olmadığı ve birçok kentsel alan çevresinde 'dışlanmış mekanlar'ın gelişmekte olduğunu görülmüştür. Dolayısı ile Avrupa Birliği içindeki tüm yönetim kademelerinde, kentsel sosyal dışlanma sorununa bütüncül bir şekilde yaklaşılması gerektiği giderek daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Ancak bu aynı zamanda bu konuların ilgili ulusal, bölgesel ve yerel politika gündemlerinde nerede durduğuna da bağlı olmaktadır. Bu noktada, Atkinson, kentsel politikanın sorun-odağının ne olduğu, bu soruna nasıl yaklaşıldığı, kentsel politikanın amacının ne olduğu ve bu amaca ulaşmak için hangi kaynakların kullanıldığı, politikanın nasıl yönlendirileceği ve yönetileceği, buna uygun yasal çerçevenin olup olmadığı, gözleme yönelik ölçütlerin neler olacağı, bu süreçten kimlerin faydalanacağı ve sosyal eşitliğe verilen ağırlık gibi bir dizi zor sorunun yanıtına bağlı olduğunu belirtmektedir.

Tüm bu tartışmaların özündeki en önemli nokta ise, politikaların oluşturulması sürecinde, 'politika aktarımı' yerine, 'politika öğrenimi'nin başarılabilmesidir. Atkinson, yönetimleri kimi zaman "çözmek istediklerinin ne olduğuna ilişkin en ufak bir fikirlerinin olmadığı koşullarda dahi kentsel girişimlere başladıkları" için eleştirerek, sorunları doğru tarif edebilmenin politika-

ların oluşumunda çok önemli bir yeri olduğunu ve bu noktada yerel katılımın önemini vurgulamaktadır. Bu noktada ise, yerel halkın yaşadıkları yerdeki sorunları diğerlerinden daha doğru teşhis edebilmeleri nedeniyle sadece sorun tanımlama aşamasında değil, politikaların uygulanma aşamasında da sürece dahil olmaları önem kazanmaktadır. Bugün İngiltere’de kentsel dönüşümdeki ortaklıklar genellikle çok sektörlü (multi-sectoral) olarak kurgulanmaktadır. Kamu, özel sektör, gönüllü ve yerel sektörleri bir araya gelmelerini konusundaki deneyimler yeni olması nedeniyle de, aslında bir ‘öğrenme süreci’ olarak da görülmektedirler, çünkü tarafların ortaklık içinde birlikte nasıl çalışılacağını öğrenmeleri ve ‘ortak fayda’ düşüncesinin bireysel çıkarlardan önde gelmesinin sağlanması gerekmektedir.

Yukarıda sözü edilen alana-özel çok sektörlü ortaklıkların genel özellikleri ve içinde barındırdıkları çelişkiler şöyle tanımlanmaktadır:

- a) “Sinerji: Katma değer elde edebilmek amacıyla kaynaklarını birleştirmeleri için kurumların ve kişilerin biraraya getirilmesine yönelik sinerji yaratılması; bu basitçe şöyle ifade edilebilir: $2 + 2 = 5$;
- b) Transformasyon: Yeni bir oluşum (yani bir dönüşüm ortaklığı) için biraraya gelinmesi ve ilgili herkesin ortak çıkar ve kimliklerini biraraya toplamasıyla kimliği olan, yeni ve tutarlı bir oluşumun ve paylaşılan bir dizi ortak çıkarın yaratılması;
- c) Bütçe artırımı: Bazı durumlarda bu bir ortaklık oluşumu için en temel nedendir; İngiltere’de dönüşüm fonlarına erişim, genellikle yerel grupların dahil edildiği bir ortaklık kurulması koşuluna bağlanmıştır;
- d) Bu tür ortaklıklar kimi zaman 1980’li yılların piyasa-temelli fiziksel dönüşüm deneyimlerinde ortaya çıkan başarısızlıkların engellenmesine yönelik bir yöntem olarak görülebilirler.
- e) Özel sektör riskinin azaltılmasını ve böylelikle yatırımın kolaylaştırılmasını sağlayan bir yöntemi temsil edebilirler.
- f) Dönüşümü marjinal/dışlanmış grupların gereksinimlerine daha ilgili kılacak bir yöntem olarak görülebilirler.
- g) Sosyal dayanışma ve uyum yaratma işlevi görececek bir katılım/entegrasyon yöntemi olarak görülebilirler.
- h) Marjinal topluluklar içerisinde ‘kendi kendine yardım’ kültürünün (sosyal girişimcilik) yaratılma biçimi olarak görülebilirler.
- i) Yerel halkın yönetilmesine yönelik bir yöntem olarak görülebilirler”⁹.

Ancak yerel halkın katılımı içinde çok önemli bazı sorunları da barındırmaktadır. Sosyal açıdan dışlanmış grupların ortaklık sürecine etkin olarak katılmaları hemen mümkün olmamakta ve bu onların ortaklık içindeki bilgi ve kaynaklara erişim açısından daha güçlü diğer taraflar karşısında eksik ve yetersiz kalmalarına neden olmaktadır. Bu aslında bir yönüyle de bu grupların, kendi çıkarlarını etkili bir biçimde ifade etmelerini güçleştiren ‘yeni bir dil öğrenme’ gereksiniminden ötürü, genellikle kendilerini dezavantajlı görmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, yerel gruplar aynı çıkarlara sahip, kendi içlerinde tutarlı ve ho-

mojen gruplar değildirler; bu gruplar içerisinde de sıklıkla çıkar çatışmaları yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra, yerel gruplar içinden sadece çok az sayıda birey aktif olarak bu eylemlere katılmakta ve bu kişiler elde ettikleri deneyimlerden ötürü başka ortaklık organizasyonlarında yeniden rol almaktadırlar. Bu ise bir noktadan sonra katılımcılar için ‘katılım yorgunluğu’nu gündeme getirmektedir. Bir diğer sorun alanı ise, ‘yerel grup eylemlerinin profesyonelleştirilmesi’dir. Ortaklık sürecinde gerekli bilgi birikimini oluşturmayı başaran yerel katılımcılar bir süre sonra dönüşümün ‘tam-zamanlı’ katılımcıları olmaktadır. Eskilerin yer ve konumlarını kimseye kaptırmak istememeleri ise, yeni katılımcıların alana girmelerini zorlaştırmaktadır. Bir diğer potansiyel tehlike ise bu ‘tam-zamanlı’ katılımcıların temsil ettiği sanıldığı kişilerden ayrı konum almalarıdır. Temsil edilen grup adına objektif davranma zorunluluğu söz konusudur ve objektif davranılmadığı durumlarda, katılımın amacına ulaştırıldığını söylemek yanlış olur.

Bir diğer önemli konu, yerel yönetimlerin halkı teşvik ve ikna konusundaki başarısı ile ilgilidir. Yerel yönetimler, alanın ıslah edilmesi konusunda ciddi oldukları yönünde yerel sakinlerin ikna edilmelerine yardımcı olacak, güvenilirliği artıracak, ve insanların toplumsal gelişim sürecinin bir parçasını oluşturan aktivitelere katılımını sağlayacaktır. Atkinson’a göre, bu ‘hızlı kazanım’ projeleri kendi içlerinde bir son olarak görülmemelidir; bunlar, alanın dönüşümüne yönelik uzun vadeli - stratejik bir sürecin parçası haline gelirler. Çoğu insan daha iyi koordine olmaya çalışmanın -ya da ‘ortaklaşa bir davranışın’- önemli olduğu konusunda hemfikir olabilecekse de bu çabanın kendi sonunu hazırlama tehlikesi de söz konusudur. Sürekli olarak ideal bir yönetsel/örgütsel çözüm seti arayışı vardır ve bu arayış, çözüm seti elde edildiğinde herşeyin düzeleceği varsayımına dayanmaktadır – bu ‘teknik ayar’ (‘technical fix’) olarak bilinen tüm konunun depolitize edilmesi tehditini içeren bir yaklaşım biçimidir.

Ortaklıkların başarıya ulaşması amacıyla, halkın katılımı kadar, kamu ve özel sektör arasındaki ortaklıkların da dikkatli kurgulanmaları gerekmektedir. İngiltere’deki kamu-özel sektör ortaklıklarının başarı ve başarısızlık koşulları değerlendirildiğinde, şu temel saptamaları yapmak mümkündür¹⁰: Başarılı bir kamu-özel sektör ortaklığının gerçekleştirilebilmesi bir çok hassas dengenin bir arada uyumlu bir şekilde yürütülebilmesine bağlıdır. Bu noktada, ortaklıktaki ‘güç dengesi’nin doğru kurulması gerekmektedir; örneğin ‘liderlik kapasitesi’ olumlu katkılar yapmasına rağmen, bu aynı zamanda tek bir tarafın kendi modelini empoze etmesi nedeniyle diğer taraflar üzerinde ‘güvensizlik’ ve devamında gelen ‘bağılılık eksikliği’ gibi sorunlara yol açabilir. Tarafların birbirlerine karşı yeterince açık olmamaları, bu sebeple beklentilerin doğru saptanamayışı, ortaklık anlaşmalarının net bir şekilde yapılmayışı, risk faktörünün beklenenden fazla olduğu durumlar, dönüşümü gerçekleştirme beklenen ortaklıkların başarısızlığına neden olmaktadır. Aynı zamanda, dönüşümde hem yerel yönetim hem de özel sektörün kısa vadede sonuç getirecek konularda ortaklıklar oluşturma eğilimin-

de olmaları, ‘yaparak öğrenme’ (learning by doing) gibi daha süreç üzerine odaklanmış pratiklere, uzun erimli, stratejik yaklaşımlara engel teşkil etmektedir. McCarthy, mahalle özelinde gerçekleşen dönüşüm ortaklıklarında süreç boyunca etkin bir iletişim kurmanın önemine değinerek, tüm ortakların projeye bağlı kalmasının ancak eşitlikçi ve ilerici güç ilişkiler kurulabilmesine bağlarken, bunun da ‘yapabilir kılma’ (capacity building) ile mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ortaklığın yönetilebilir bir büyüklükte olması, taraflar arasında uygun görüşme ve arabuluculuk yöntemlerinin kullanılması, karşılıklı uzlaşmanın sağlanması, bunun gerçekleştirilebilmesi için gerekli hallerde yetkili ve tarafsız bir ortağın varlığına bile ihtiyaç duyulabilir. Ortaklıkların yerel bağlama duyarlı olması, uzun süreli ertelemelerden kaçınılması, uygun yönetim teknikleri ve personel kullanımı; gözlem, geri besleme ve değerlendirme mekanizmalarının çalıştırılması; ve projenin tüm çeşitli yollarla yeterli tanıtımının yapılması başarılı bir ortaklığın ana unsurlarını oluşturmaktadır.

Sadece İngiltere’de değil, güçlü refah devleti politikalarının hala etkin olduğu Hollanda’da bile kamu-özel sektör ortaklıklarında uygulamada ciddi problemlerle karşılaşıldığı görülmektedir. Örneğin, çok büyük hedefleri olan, çok sayıda ortağın bulunduğu projelerin başarı şansı azalmaktadır. Hedefler büyüdükçe bunları ölçmenin zorluğu artmakta, ortak sayısının fazlalaşması ise bir noktadan sonra hiç bir paydaşın yükümlülükleri üstlenmemesine neden olmakta, koordinasyon ve uyum sorunları yaşanmaktadır. Ayrıca, hem sorumluluklar hem de organizasyon açısından kamu ve özel sektör alanlarının birbirlerinden ayrı tutulması gereklidir. Kimi zaman daha etkin sonuçlar için araçlar ve personel gibi kaynakların birleştirilmesi daha verimli sonuçlar yaratacakmış gibi düşünülse de bu alanlarının birbirinin içine geçmesinin doğuracağı daha büyük sorunlar çıkmaktadır. Bu durum, bir yönüyle de proje ortaklarının farklı kavrayış ve yaklaşımları olmasından kaynaklanmaktadır. Bir kamu-özel sektör ortaklığında, en yalın haliyle, üç farklı mantık bir arada gelmektedir: Özel sektörün taşıdığı ‘profesyonel’ kimlik, kamu sektörü mentalitesi ve siyasi etkiler. Bunların bir arada bulunmaları aslında son derece hassas bir dengenin oluşturulması ve korunmasını gerektirmektedir ki bu yürütülmesi zor bir ilişki biçimidir. Bir yerel yönetim ancak sonuçta kendisine gelecek olan katma değer belli ise bir kamu-özel sektör ortaklığını (kaynakları, bilgi ve beceriyi birleştirmeyi) tercih etmelidir. Bu açıdan yerel yönetimlerin alternatif stratejileri içinde, kamu-özel sektör ortaklığı içermeyen bir çözüm olasılığını bulundurmaları ya da böyle bir seçeneğe sahip olmaları özel sektörle pazarlık yapabilme güçlerini artırarak kamu-özel sektör ortaklıklarından sağlanan katma değere kesinlik kazandırmaktadır. Projenin fizibilitesinin doğru bir şekilde yapılmış olması, eğer her iki tarafın da bu projeden net bir kâr elde etmeleri, karşılıklı güven ortamının oluşturulması ve projenin halkın desteğini alması başarılı bir kamu-özel sektör ortaklığı için önemli faktörlerdir. Son olarak, kamu-özel sektör ortaklıklarının çoğunun proje bazında örgütlenmesi tarafları, süreç bazında değil, proje bazında hareket etmeye itmektedir ki bu da ortaklıkların sorun çözme kapasitelerine sınırlamalar getirmektedir¹¹.

Diğer yandan Cliff Hague, dönüşüm sürecindeki kurgulanacak farklı tipteki ortaklıkların belirlenebilmesi için bir diğer değerlendirme yöntemi önermektedir¹². Hague, dört ortaklık tipi tanımlayarak, bunlarla ilişkilendirilebilecek güçler ve sınırlayıcılar tanımlamaktadır:

Farklı ortaklık tiplerine ilişkin koşullar

Değerler	Yükümlülükler	İtici Güçler	Sınırlayıcılar	Ortaklık Tipi
Yüksek	Düşük	Özel	Düşük	Özel/özel
Yüksek	Orta	Özel	Orta	Kamu/özel
Düşük	Yüksek	Kamu	Orta	Kamu/kamu
Yüksek	Yüksek	Yerel halk	Orta	Kamu/özel/ yerel halk

Özel sektör-özel sektör ortaklıkları, daha çok değerler temelini yüksek, yükümlülüklerinse düşük olduğu koşullarda gerçekleştirilmektedir. Değişime uygun hale getirilen bir arazi ya da güçlü bir yerel emlak piyasası ya da alanın çekiciliğini artıran yeni altyapı olanakları dönüşümü başlatabilir. Burada vurgulanması gereken nokta bazı koşullar altında alanın yenilenmesi ya da dönüşümünün çekici bir piyasa önerisi oluşturabileceğidir. Bu durumdaki riskler, piyasa koşullarının aniden değişerek projeyi uygulanamaz hale getirmesi olabilir. Bu koşullar altında kamu sektörünün rolü daha çok “düzenleyici” ve “denetleyici” olmalıdır. Stratejik mekansal planlama da özel-özel sektör ortaklıkları üzerinden dönüşüm sürecine katkıda bulunabilir.

Kamu-özel sektör ortaklıkları, değerlerin yüksek olduğu, ancak bunun yanında üstünden gelinmesi gereken yükümlülüklerin de büyük olduğu bir ortaklık biçimidir. Genellikle başlangıç aşamasında projenin hayata geçirilmesini isteyen kamu sektörü olmaksızın da projenin uygulanmasındaki başlıca itici gücün özel sektör olması daha olasıdır. Bir alana odaklanıp, özel sektörün güven duyabileceği bir ortamı hazırlamaktaki ilk adım mevcut konutların islahının hedeflenmiş bir program çerçevesinde gerçekleştirilmesi yoluyla başarılabılır.

Kamu-kamu sektörü ortaklıkları, finansman ve islah kapasitesi üzerindeki kısıtlamalara rağmen kamu sektörü buradaki ana itici güçtür. Esas olarak kamu sektörü uygulamalarının koordinasyonu ve entegrasyonuna yönelik çaba harcanması gereklidir. Dönüşüm, konuta yönelik olsa bile, sorunlar konut alanları ile sınırlı değildir. Alan özelinde bütçelendirme, alan özelinde kurulan komiteler, yerel planlar da kamu/kamu ortaklıkları üzerinde olumlu etki yaratmak üzere kullanılabilecek diğer mekanizmalardır. Kamu/kamu ortaklıklarındaki risklerden biri de kamu sektöründeki bürokrasinin tüm süreç üzerinde hakimiyet kurarak, kent sakinlerine çözüm empoze etmesidir.

Kamu sektörü-özel sektör-yerel halk ortaklıkları, genellikle değerlerin ve yükümlülüklerin yüksek olduğu ve değişimin itici güçlerinin toplumdaki grupları da içerdiği koşullar altında gerçekleştirilirler. Tipik sınırlayıcılar finansla ilgili konularda ortaya çıkarken, kilit konumundaki aktivitelerin yeni ödenek bulma yarışında bir anlamda aşınmasına paralel olarak az bütçeli girişimler dizisinin de “bıkkınlık” hissi yaratması bir risk oluşturabilir.

Mahalle Ölçeğinde Dönüşüm ve Konut Alanları Yenilemesi

Kentsel dönüşümün İngiltere'deki 30 yıllık geçmişinde, 1970'ler gittikçe büyüyen ekonomik sorunlar, sanayinin gerilemesi ve artan işsizlik karşısında kent merkezlerinin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı, sosyal politikaların yerini ekonomik politikalarla bıraktığı, yeni istihdam olanaklarının yaratılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. 1979 yılı sonrasında önce özel sektörün ağırlık kazandığı ve yerel yönetimin gücünün kısmen azaltıldığı bir dönem yaşanmış ve merkezi yönetimin "kentsel gelişim şirketleri (urban development corporations), "tek dönüşüm bütçesi" (single regeneration budget) gibi uygulamaya araçları yaygınlaştırmıştır. Sözü edilen araçlar, yerel yönetimleri devlet fonlarından yararlanabilmek için rekabet içinde olmalarını teşvik edici bir yapıda kurgulanmıştır, ancak bu sürekli rekabeti öngören mantık daha sonraki yıllarda, alan özelinde sosyal programlara ağırlık veren ve yerel halka yönelik programların yaygınlaştırılması yönünde değiştirilmiştir. Bu programların birbirinden kopuk oluşuna gelen eleştiriler sonunda ise 2001 yılında merkezi hükümet tek bir strateji uygulamasını başlatmıştır: "Mahalle Yenilemeye Yönelik Ulusal Strateji" (National Strategy for Neighbourhood Renewal). Bu strateji çerçevesinde temel politika öncelikleri "en yoksul mahallelerdeki işsizlik, suç, yetersiz sağlık, yetersiz beceriler ve standart altı konut ile fiziksel çevre" olarak belirlenmiştir (Turok, 2004, ss. 79-80). Mahalle ölçeğindeki dönüşüm uygulamalarının önemi ve bu konuda merkezi yönetim tarafından ortak bir tavır benimsenmesi İngiltere'de dönüşümün "mekansal ölçeği"nde de bir değişikliğe işaret etmektedir. Mahalle ölçeğindeki dönüşüm uygulamalarının yaygınlaşması nedeniyle, sempozyumun üçüncü oturumunun ana teması konut alanları yenilemesi ve mahalle ölçeğinde dönüşüm olarak kurgulanmıştır.

Bailey¹³, konut alanları yenilemesi ve mahalle ölçeğinde kentsel dönüşümün başarı ile uygulandığı Glasgow örneği üzerinden yaptığı konuşmasında iki temel yaklaşımdan söz etmektedir: Özel sektör (piyasa-temelli) yaklaşım ve sosyal yaklaşım. Piyasa-temelli yaklaşımda yerel yönetim, evsahiplerine mülklerini ıslah etmeleri için bağışta bulunmakta ve konut sahiplerine evlerini belli standartlara (strüktürel dayanıklılık, uygun çevre, sağlık olanakları) yükseltmesi için bağış vermekte ve/veya merkezi yönetimden maddi destek (sübvansiyon) istemektedir. Yapılan yardımın düzeyi konut sahiplerinin gerekli çalışmaları yürütmeye yetecek maddi güçlerinin olup olmaması ile de ilintilidir. Bu noktada yerel yönetimlerin danışmanlık ve destek hizmetleri yoluyla konut sahiplerini katılmaları için teşvik etmektedirler. Bu tür hizmetler içerisinde: problem analizi ve gerekli çalışmaların belirlenmesi; uygun bir müteahhit firmanın belirlenmesi; sözleşme ve yönetim işlemleri ve maddi desteklerin elde edilmesi ile maliye konularında uğraşılması gibi konular yer almaktadır. Sosyal yaklaşımda ise konut stoğu yerel yönetim tarafından kamulaştırılmakta ve sonra bağımsız gönüllü örgütlere verilmektedir. Pratikte benimsenen yaklaşım konut stoğunun bir bölümünün ticarileştirilmemesi amacıyla merkezi yönetimin

mülk satın alıp ıslah etmeleri için konut birlikleri adı verilen gönüllü örgütleri sübvansiyon ederek konutların düşük değerler üzerinden kiralanmasını sağlamaktır.

Bu noktada, Türkiye örneğine dönecek olursak, sosyal konut uygulaması ülkemizde hiç bir dönemde bir devlet politikası haline getirilerek işlerlik kazandırılmamıştır. Gittikçe büyüyen sağlıksız konut alanları ve konuta erişilebilirlik sorunu karşısında, bu sistemin belli gelir düzeyinin altındaki gruplarda bir konut sunum biçimi olarak benimsenmesi düşünülebilir. Bu yaklaşımın konuta erişilebilirlik sorununu büyük ölçüde azaltabilir.

Alanın konut yenileme eylemi yoluyla ıslah edilmesinin, mahalledeki sosyal kompozisyon üzerinde de etkileri bulunmaktadır. Alanın fizik mekânda iyileştirilmesi, sosyal değişimin hemen gerçekleşmesine yol açmamakla birlikte; uzun vadede, eğer mahalledeki konutların piyasa değeri ile alan sakinlerinin gelir düzeyleri arasında bir eşitsizlik meydana çıkarsa, konut devir süreci yoluyla aşamalı olarak bir yer değiştirme süreci gündeme gelmeye başlamaktadır. Dolayısı ile mahalle ölçeğindeki dönüşüm stratejilerinde 'başarı' sadece yenileme sonrasındaki fiziksel mekân ile ölçülmemelidir, uzun vadede alanın nasıl dönüştüğü önem kazanmaktadır. Glasgow örneğinde, belli alanların konut yenileme yoluyla dönüştürülmesi, tüm mahallenin dönüşümü için odak noktalar olarak işlev görmüştür. Benzer şekilde, kent içinde yer alan bu eski mahallelerdeki fiziksel iyileştirmeler, bütün kent üzerinde olumlu etki yarattığı takdirde dönüşüm daha güçlü olarak gerçekleşmektedir.

Bu dönüşüm sürecinin sosyal boyutu açısından ise, mahalle ölçeğindeki stratejilerde insanlar ile yerler arasında karşılıklı bir 'bağımlılık ilişkisi' olduğu gerçeğinin dikkate alınması gerekmektedir. Glasgow'daki deneyimde, yoksul mahallelerde halkın katılımının sağlanması da kolay olmamıştır; yerel halkın bir kısmı katılım konusunda çekimser kalmış ya da yeterli zamanı ayıramamıştır. Buna rağmen, 'Konut Birlikleri'nin çalışmalarına katılan birçok kişi beceri, deneyim ve güven kazanmış; söz konusu kazanımlar bireylere başka alanlarda da fayda sağlamıştır. Dahası, konut birliği toplum bilincinin ve ortak eylemle değişimin başarabileceği inancının geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Daha önce varolmayan ve birlikte eyleme geçilebilecek bir yerel kapasite bulunmaktadır. Glasgow modelindeki en güçlü faktörlerden biri, yerel halkın konut birliğine ait bir çok taşınmazın mülkiyetine ve denetimine sahip olmasıdır. Bailey, aynı modelin İstanbul'da geliştirilmesinin pek mümkün olmamasına rağmen, devletin üzerinde yasal olmayan yapılaşmanın bulunduğu büyük miktarlarda arazinin sahibi olması nedeniyle kamu mülkiyetindeki bu alanların (ya da arazi değerleri içinden bir payın) mülk sahibi olacak bireylere değil de kolektif örgütlere aktarılmasını alternatif çözüm yollarından biri olarak önermektedir. Özellikle Türkiye gibi kamu kaynaklarının kıt olduğu bir ülkede, piyasa dinamikleri içinde çözüm yolları bulunması gerekmektedir.

Sosyal eşitsizliklerin esas olarak daha kapsamlı piyasa süreçleri (özellikle emek piyasaları) ve devlet sosyal yardım sistemleri tarafından üretildiği gerçeğine değinen Bailey, kentsel sistemin

sözü edilen sosyal eşitsizlikleri mekânsal eşitsizliklere dönüştürdüğünün altını çizmektedir. Bu nedenle, sosyal eşitsizliklerin azaltılması için harekete geçilmesi gerekmektedir. Ancak bu kent planlamanın daha üstünde yer alan politik ve makro ekonomik süreçlerle ilintilidir. Dolayısı ile Bailey, konut alanlarına yönelik yenilemelerin her derde deva olacağı yanılgısından kaçınılması konusunda uyarılmaktadır. Buradaki tartışma daha çok, konut alanlarının toplumsal grupların mobilize edilebileceği bir odak ve önemli bir başlangıç noktası olarak düşünülebileceği yönündedir. Daha uzun vadede, eylemlerin daha kapsamlı bir çerçevede ele alınmaları gerekmektedir.

Hollanda'da, konut birliklerinin konut stoku içindeki rol ve önemine değindiği konuşmasında Paul Zoete¹⁴ konut birliklerinin konut stokunun %40'ını oluşturduğunu belirtmektedir. 1990'lı yılların başlarında gündeme gelen özelleştirme süreci sonunda bu birlikler özel sektör kuruluşlarına dönüşmüş ve bu değişim isimlerine de yansıyarak konut birlikleri artık 'konut şirketleri' olarak anılmaya başlanmıştır. Kendi işleyiş yapılarını ve aktivitelerini organize etme konusunda görece olarak özgür oldukları için de farklı şirketler tipleri ortaya çıkmıştır. Bugün Hollanda'da sosyal konut meselesi sosyal sorumluluğa sahip farklı tipte bağımsız kuruluşların yetkisi altındadır. Zoete, herhangi bir sosyal konut sistemine başlarken üç unsurun önemine işaret etmektedir. İlk olarak yeterli düzeyde 'yatırım sermayesi' olmalıdır. İkinci olarak, yönetim kurulunda ve danışma kurulunda önemli rol oynayacak olan 'profesyonel gönüllüler' bulunmalıdır. Üçüncü ve son olarak, 'hedef kitle' sadece güvenilir bir gelire sahip olmayan kişilerden (örn., işsizler) oluşmaması, aynı zamanda genel olarak düşük gelir gruplarını da içerecek şekilde tasarlanmalıdır. Bu noktada yenileme ve konut alanlarında dönüşümü gerçekleştirme stratejilerinin sosyal konut hedefleriyle birleşmesi çok önemlidir. Dolayısıyla merkezi yönetimin kâr amacı gütmeyen ortakların yanısıra özel sektör ortakları ile de anlaşması gerekmektedir. Mahallelerine yatırım yapmak isteyen yerel halka kredi verilmesinin garantilenmesi ve yerel halkın bu anlamda güçlendirilmesi ise halkın gereksinimlerini karşılamak yolunda çok etkin yöntemler olup, kamu kaynaklarının da daha verimli harcanmasını sağlamaktadır.

Son üç oturumda tartışılan konuların genel değerlendirmesi niteliğindeki konuşmasında Cliff Hague şunlara değinmiştir¹⁵: Yoksulluk ve nüfus artışı küresel bir sorun haline gelmiştir, bugün dünyada her altı kişiden biri çöküntü alanlarında yaşamaktadır ve eğilimler bu şekilde devam ettiği takdirde 2033 yılında bu oran her üç kişiden bir kişiye yükselecektir. Yoksullukla bağlantısından ötürü, konut alanlarında yenileme eylemi hiçbir zaman dar kapsamlı bir konut meselesi gibi ele alınmamalıdır. Yoksulluk çeşitliliği içerir; örneğin, yaşlılar ve gençler, yeni gelenler ile uzun süredir o bölgede ikamet edenler, kadınlar ve erkekler... Dönüşüm konusunda, Ivan Turok'un yaptığı "insanlar, mekanlar ve çalışma alanları"ndan ya da "işgücü, arazi ve sermaye" üçlemesine karşılık olarak, Hague konuyu fiziksel, ekonomik, sosyal/kültürel, ve kurumsal olarak dört ana kategoride sınıflandırmaktadır. Bir alanın kurumsal yapısının ve amaçların, güçlü ve zayıf yönlerin ve potansiyel ortaklarla çalışma biçimlerinin bir şekilde kavranması gerekir.

Dünya üzerinde gittikçe açık bir tehdit unsuru haline gelmiş olan hızlı kentleşme ve "yoksulluğun kentleşmesi" karşısında, kamu sektörünün rolü şunları içerecek şekilde yeniden düzenlemelidir:

- "Güvenli ve erişilebilir yerlerde gelişme potansiyeli taşıyan yeterli miktarda arsa arzının sağlanması. Planlama, kentleşme hızını hafife alarak ve yasal olarak gelişen kent bölgelerine yönelik hizmet sunumlarında yetersiz kalma eğilimleri nedeniyle, yasadışı gelişimin ön koşullarını yaratmaktadır.
- Yoksul kesimlerin yasal konut piyasalarına dahil edilmesi ve sahip oldukları değerlere, öz koşullarına/kapasitelerine ve çeşitli gereksinimlerine saygı duyulması gerekmektedir.
- Başlıca ulaşım güzergahlarının planlanıp, uzun vadede korunmasının garanti edilmesi. Eğer bu gerçekleştirilirse, altyapının imarı değil, imarın altyapıyı izlemesi mümkün olacaktır.
- Sağlık ağlarına erişimin ve bunu sağlayacak olan düzenlemelerin sağlanması.
- Önemli çevresel değerlerin, açık alanların vs. etkin güçlendirilme sistemleri ile korunması, ancak bu süreçte yasal düzenleme ve güçlendirme sistemlerinin elverişli olmasının sağlanması ve gereksiz yere sınırlayıcı, yavaş ve bürokratik olunmaması.
- Özel sektör ve enformel sektörlerin kavranması.
- Yaratıcı olunması ve liderlik anlamında hazırlıklı olunması.
- Çeşitli aktörlerle çalışma sürecinde içerici, açık, şeffaf ve etik olunması.
- Verimli ve bütüncül bir hizmet sunulması.
- Eşitlik ve sürdürülebilirlik politikaları ve pratiğinin denetlenmesi"¹⁶.

Hague, merkezi ve yerel yönetimleri, plancıları ve ilgili tüm aktörleri kentlerin geleceği hakkında acil önlem olarak eyleme geçmeleri konusunda şöyle uyarılmaktadır: "Kentleri gelecek 20 yıl içerisinde birçok sorun beklemektedir. Eğer en azından çöküntü alanlarının artışı kontrol altında tutamazsak, bunun kümülatif etkisi, dünyanın daha da parçalanmış hale gelmesi olacaktır. Herkes için yeterli barınma olanağı sağlanması ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin oluşturulması hedefleri karşısındaki bu alternatif hepimizi korkutmalıdır".

Sonuç Yerine...

Kentsel dönüşüm sempozyumunun ilk üç oturumundaki tartışmalar, Türkiye geneli için bazı saptamalar yapmayı olanaklı hale getirmektedir. Her şeyden önce, "dönüşüm" kavramının bu kadar çok ve kimi zaman bu sürecin niteliği ile uyuşmayan örneklerde bile kullanılması kavramın içinin boşaltılması tehlikesini ortaya çıkarmaktadır. Bu noktadan hareketle bir kentsel alanın (mahallenin) salt fizik mekâna yönelik müdahalelerle ele alınması bir dönüşüm sürecini tanımlamamaktadır. Bunun gerisinde tüm tarafların katılımının sağlandığı, sürecin planlandığı, yukarıdan aşağıya değil (top to bottom), aşağıdan yukarıya (bottom up) bir eylemin kurgulanması ve bunun üst ölçekli devlet politikaları ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu sebeple, dönü-

şüm eylem ve süreçlerinin mutlaka merkezi yönetim ve ulusal politikalarla beraber kurgulanarak paralel yürütülmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, planlamanın tek başına konut, istihdam, eğitim, sağlık vs. gibi çok geniş kapsamlı sorunlara köklü bir çözüm getirmesi mümkün değildir. Türkiye’de 1950’lerden bu yana kentleşmenin ve konut sunumunun kendi dinamiklerine bırakıldığı gerçeğinden hareketle ve bugünkü koşulların bundan sonra kendi hallerine bırakılarak devam ettirilmesinin mümkün olmadığı da göz önüne alındığında; sorunu çözme yolunda yapılan her eylem, bu makalede belirtilen ortaklıklar, yerel halkın güçlendirilmesi ve etkin katılımının sağlanması, kamunun rol ve sorumlulukları, özel sektörün etkin biçimde süre-

ce dahil edilmesi vb. konulara odaklanmış etkin bir “kentsel politika” oluşturma öneminde işaret etmektedir. Ancak bu koşullar altında, bir “dönüşüm” sürecinden bahsetmek olanaklıdır. Diğer yandan bu, kentsel dönüşümü bir “imar affı” olarak algılayıp, tanımlamanın sığlığına da işaret etmektedir. Dönüşümün çok boyutlu doğası içinde sadece konut alanlarının ıslahı ya da tarihi kent merkezlerinin kurtarılması gibi spesifik konular üzerinde odaklanmak, bir buzdağının sadece suyun üstündeki kısmına müdahaleden öteye gitmeyecektir. Bu nedenlerden ötürü, dönüşümün sağlam bir kentsel politika ve stratejik planlama çerçevesinde kurgulanması gerektiğinin altını bir kez daha çizmekte yarar görüyoruz. ■

• Bu çalışma, 27-30 Kasım 2004 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu’nda sunulan bildirilerden çıkarılan sonuçlar kapsamında kurgulanmıştır. Bu makalenin yazarları sözkonusu sempozyumun koordinatörlüğünü üstlenmişlerdir.

Referanslar:

"Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu, Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışması, İstanbul 2004", 27-30 Kasım, Bildiri Özetleri, İstanbul.

Sempozyumda sunulan bildiriler:

- Andersen, H. S., 'Konut Alanlarında Bozulma ve Konut Alanları Yenileme Stratejilerinde Avrupa ve Amerika Deneyimleri'
Atkinson, R., 'Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım: İngiltere Deneyimi'
Bailey, N., 'Konuta Yönelik Dönüşüm: Glasgow Deneyimi'
Hague, C., 'Konut Alanlarının Dönüşüm ve Yenileme Projelerinde Başarıya Ulaşma'
McCarthy, J., 'Kentsel Dönüşümde Ortaklık Pratiği'
Newman, P., 'Kültür ve Turizm Eksenli Dönüşüm Projeleri'
Spit, T., 'Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları: Kentsel Yeniden Yapılanma Sürecinde Gerilimli Bir İlişki: Hollanda Deneyimi'
Thornley, A., 'Metropolitan Alanların Yönetimi: Koordinasyon ve Yerel Katılım',
Turok, I., 'Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?'
Zoete, P., 'Değişen Toplumda Sosyal Konut Hedefleri Nasıl Gerçekleştirilir?'

Dipnotlar:

- 1- Prof. Ivan Turok'un Sempozyumda sunmuş olduğu "Kentsel Dönüşüm: Neler Yapılabilir ve Nelerden Kaçınılmalı?" başlıklı bildirisinden aynen aktarılmıştır.
- 2- Prof. Rob Atkinson ile Sempozyum öncesinde yapılan görüşme notlarından alınmıştır.
- 3- Doç.Dr. Peter Newman'ın Sempozyumda sunmuş olduğu "Kültür ve Turizm Eksenli Dönüşüm Projeleri" bildirisinden alınmıştır.
- 4- Doç.Dr. Andy Thornley'in Sempozyumda sunmuş olduğu "Metropolitan Alanların Yönetimi: Koordinasyon ve Yerel Katılım" başlıklı bildirisinden alınmıştır.
- 5- Hans Skifter Andersen'in Sempozyumda sunmuş olduğu 'Konut Alanlarında Bozulma ve Konut Alanları Yenileme Stratejilerinde Avrupa ve Amerika Deneyimleri' başlıklı bildirisinden alınmıştır.
- 6- Prof. Ivan Turok ile Sempozyum öncesinde yapılan görüşme notlarından alınmıştır.
- 7- Prof. Rob Atkinson ile Sempozyum öncesinde yapılan görüşme notlarından alınmıştır.
- 8- Prof. Rob Atkinson'ın Sempozyumda sunmuş olduğu "Kentsel Dönüşüm, Ortaklıklar ve Yerel Katılım: İngiltere Deneyimi" başlıklı bildiriden özetlenerek alınmıştır.
- 9- Atkinson'ın bildirisinden aynen aktarılmıştır.
- 10- Doç. Dr. John McCarthy'nin Sempozyumda sunmuş olduğu "Kentsel Dönüşümde Ortaklık Pratiği" başlıklı bildiriden özetlenerek alınmıştır.
- 11- Prof. Tejo Spit'in Sempozyumda sunmuş olduğu "Kamu-Özel Sektör Ortaklıkları: Kentsel Yeniden Yapılanma Sürecinde Gerilimli Bir İlişki: Hollanda Deneyimi" başlıklı bildirinin sonuç bölümünden özetlenerek alınmıştır.
- 12- Prof. Cliff Hague'in Sempozyumda sunmuş olduğu "Konut Alanlarının Dönüşüm ve Yenileme Projelerinde Başarıya Ulaşma" başlıklı bildirisinden özetlenerek alınmıştır.
- 13- Doç.Dr. Nick Bailey'in Sempozyumda sunmuş olduğu "Konuta Yönelik Dönüşüm: Glasgow Deneyimi" başlıklı bildirisinden özetlenerek alınmıştır.
- 14- Doç. Dr. Paul Zoete'nin Sempozyumda sunmuş olduğu "Değişen Toplumda Sosyal Konut Hedefleri Nasıl Gerçekleştirilir?" başlıklı bildirisinden özetlenerek alınmıştır.
- 15- Prof. Cliff Hague'in Sempozyumda sunmuş olduğu "Konut Alanlarının Dönüşüm ve Yenileme Projelerinde Başarıya Ulaşma" başlıklı bildirisinden özetlenerek alınmıştır.
- 16- Cliff Hague'in bildirisinin sonuç bölümünden aynen aktarılmıştır.

Hayat Zengin Ünverdi, Yard. Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

“Kentsel Dönüşüm” Bir Dönüm Noktasında mı?

Şimdilerde kuramsal düzeyde ya da pratikle ilgili çalışmalarımız içerisinde birden bire kritik bir konu olarak karşımıza gelmiş olan “dönüşüm” meselesi ile baş etmeye çalışıyoruz. Yeni bir sorun alanı ile yüzyüze getirilmiş olmanın bizde yarattığı yeni çözümler arama dürtüsü içerisinde bazen yasa ve yönetmeliklere bazen de var olan ya da henüz olmayan planlama çalışmalarına kısacası her türlü araca saldırıp bir kenarından çekiştirmeye çalışıyoruz. Günümüzün hızlı gelişen ve genellikle de içinden çıkılması güç sorunları da bu yeni arayışlara eşlik ediyor. Dolayısıyla bir yandan da bütün bu gelişmelerin öznesi olan kent hızlı ilerleyişine devam ederek yeni sorunların, yeni oluşumların önümüze düşmesine aracılık ediyor.

Böyle bir durumun genel bir bakışla kritik bir aşamayı işaret etmekte olduğu çok açık. Ne var ki bu noktada, şu an gelinmiş olan aşamanın hangi koşullar altında ve neden kritik olduğunu ortaya koymak büyük önem taşıyor. Başka bir ifade ile kent olarak adlandırdığımız oluşumun, kendi içsel dinamikleri gereği doğal olarak zaten içerisinde yer alması gereken bir dönüşüm sürecine, dışarıdan bir etkiyle bu biçimde itiliyor oluşu ve bu kapsamda da yeni tariflemeler, adlandırmalar eşliğinde var olan araçların yeniden elden geçirilişi ile belirginlik kazanan bu son süreci doğru anlamak gerekiyor.

Nitekim bir yıldan beri yeni bir yasa tasarısının kentsel dönüşüm başlığı altında telaffuz edilmiş olması ya da son gelinen aşamada imar kanununun revize edilerek ve anılan yasa tasarısı ile bütünleştirilerek yenilenmeye çalışılması gündeme damgasını vurdu. Bununla birlikte özellikle büyük kentlerde ve genellikle de o kentlerin yeniden değer kazanmaya aday bazı parçalarında var olan yapıları topyekün değiştirmek üzere kurgulanmış olan kapsamlı dönüşüm projeleri de hayata geçirilmeye başlandı. Öte yandan kent içerisinde, farklı arazi kullanım türleri üzerinde yapısal bazı değişiklik ve dönüşümleri de zaten izleyebiliyoruz. Kentlerimizin haşın bir şekilde ilerleyen inşaat faaliyetleri eşliğinde, tüm fiziksel eşikleri de aşarak, dağlara ya da ovalara yönelişine tanıklık ediyoruz.

Peki bütün bu gelişmeler bize kentleşme sürecimiz açısından yeni bir aşamaya ya da bir dönüm noktasına gelinmiş olduğunu mu gösteriyor? Bu sorunun elbette farklı yanıtları olabilir. Ken-

dimizi yakın hissettiğimiz yanıtı yönelişimiz ise, kente ve yaşanan gelişmelere karşı geliştireceğimiz tavırla doğrudan ilgili.

Yani bir cepheden bu yeni durumu, kentlerin zaten içsel olarak hep taşımakta oldukları büyüme ve gelişme ereklerinin bugüne ait ifade biçimi olarak yorumlamak mümkün. Böyle bir bakma biçimi içerisinde var olan gelişmeleri öncekilerin bir uzantısı olarak ve bir açıdan da olağan bir çerçevede görebilir, sonuç ürünü ise, gelişen kent ekonomilerinin ve değişen şartların ihtiyaç duyduğu yeni yapılaşma alanları yaratma ya da eskiyen, bozulan parçaları yenileme, onarma biçimindeki stratejilerinin izdüşümleri olarak yorumlayabiliriz.

Diğer yandan bu durumu evrimsel bir nitelik değişimi olmaktan çok, 1980 sonrasının değişen politikaları eşliğinde sermayenin kendisine taşınmaz piyasası üzerinden yarattığı gelişme kanallarının artık sınırlarını zorluyor olması biçiminde de görmeye çalışabiliriz. Bu çerçevede 2000’ler, taşınmaz sermayesinin artan önemi eşliğinde son yirmi yılda hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamış olan kentlerin, gerek kazanmış oldukları yeni mekansal örüntülerin mevcut dinamikleri ve gerekse de ülkesel politikaların bugünkü yapılanma biçimi çerçevesinde sanki yeni bir döneme girilmiş olduğunun işaretlerini veriyor.

Ancak ister evrimsel bir nitelik değişimine, ister yönlendirici politikalara odaklanalım, her iki durumda da karşımızda duran, kentin zaten bir dönüşüm mekanı olduğu gerçeğidir. Bu yüzden bugün var olan durumu anlamaya ve “kentsel dönüşüm” konusunda yaklaşımlar geliştirmeye çalışırken, Tekeli’nin de (2003) işaret ettiği gibi kent mekanının zaten farklı nedenlerle sürekli bir değişim ve dönüşme baskısı altında olduğu kabulü ile yola çıkmak büyük önem taşıyor.

Ne var ki böyle bir çıkış noktasını yani dönüşümün mekanını merkeze alırken, sözkonusu dönüşümün mekansal niteliğini ve dolayısıyla bizi son dönemde bu denli farklı bir ele alışı götüren yapıyı çözümlemede bazı konuları da gözden kaçırmamak gerekiyor. Bunlardan ilki, benzer baskılar altında gelişimlerini sürdürseler de kentlerin değişim ve dönüşüm pratiklerinin farklı coğrafyalarda farklı yapılanmalar göstermesine temellenmekte. Sözkonusu durum yerelin benzer etkiler karşısında bile ge-

liştirdiği öznel tepkiler ile açığa çıkarken, her etki-tepki sonucunda genelleştirilmesi mümkün olmayan ve ancak kendi bağlamı içinde anlaşılacak farklı deneyimlerin de ortaya çıkmasına aracılık ediyor. Bu nedenledir ki, dünyanın pek çok ülkesinde kentsel mekanın biçimlenişi bağlamında yaşanan deneyimleri kentlerimize modellemekte güçlük çekiyoruz ve yine bu nedenle kendi biçimlenişimizi var olan literatür içerisinde bir yerlere konumlandırmakta zorlanıyoruz.

Dikkatlerimizi yoğunlaştırmamız gereken ikinci bir nokta ise, dünyada genelinde ve dolayısıyla farklılıkları ile gelişmiş tüm yerel ortamlarda son dönemde benzer biçimde ortaya çıkmış olan “kentsel yoksulluk” olgusu ile ilgili. Kentsel dönüşümü belki de bugünün koşulları içerisinde en fazla kritik kılan bu olgunun sonuçları, toplumsal ve mekansal yarılma desenleri eşliğinde kendisini gösteriyor. Üstelik gelişmişlik hem de azgelişmişlik pratikleri içinde çarpıcı bir biçimde izleyebildiğimiz bu gelişmeler, kentsel dönüşümün bugün bir dönüm noktasında olup olmadığı sorusunun bazı ipuçlarını da içerisinde barındırıyor.

Nitekim Anderson’un da (2004) işaret ettiği biçimi ile, özellikle Avrupa ülkelerinde ya da Amerika’da izlenebilen kentsel dönüşüm uygulamalarının çoğu yoksunluk içerisindeki mahallelere özel yenileme programları geliştirilmesi amacıyla ortaya çıkartılmış bulunuyor. Bu uygulamalar, her ülkede kentsel sorunların gösterdiği özel coğrafi, ekonomik ve politik yapılanmalar ve bu sorunları çözmeye yönelik olası araçlardan kaynaklanan farklı özellikler taşıyalar da genellikle kapsamlı yenileme operasyonları niteliğinde gelişim gösteriyorlar. Dolayısıyla dönüştürme eyleminin, gelişmiş dünyanın kentlerinde yoksullaşmaya ya da gettolaşmaya bağlı olarak ortaya çıkmış olan parçalanma desenleri ile baş edebilmede kullanılan önemli araçlardan biri olduğu çok açık.

Diğer bir kademede azgelişmişlik pratiği içerisinde ve 1950’lerden bu yana özgün bir gecekondulaşma deneyimi ile biçimlenmiş olan kentlerimize dönüp baktığımızda da benzer bir durumu izleyebiliyoruz. Şu an geline aşamada artık kent ve varoş bağlamında gelişmiş ikili bir yarılma deseni içinde görebildiğimiz kentlerin, bugüne dek hep izlenmiş olan dönüştürme, benzetme, ayınlıştırma biçimindeki etkin stratejilerin çok daha güçlü bir formu ile karşılaşmaya hazırlanıyor olduğunu söylemek mümkün.

Sonuç olarak bugün kentsel dönüşümün var olan sorunlu koşullar karşısında operasyonel bir araç olarak yeniden yapılanışı ile karşı karşıyayız. Böyle bir yapılanmanın beklenen niteliği ise var olan durumu adeta bir dönüm noktası haline getiriyor. Başka bir ifade ile beklentilere ilişkin sözkonusu yeni yapılanmalar, gelecek süreçte bugünleri özel bir dönem hale getirecek gibi görünüyor. Ne var ki böyle bir sürecin yanlış politikalar nedeniyle bazı olumsuzlukların geleceğe taşınması riskini de içerisinde barındırdığı gerçeğini gözden kaçırmamak gerek. Yani yeni stratejinin, artan gücü ve etkinliğine karşın aşılması hedeflenen problemleri çözmek yerine ileriye ötelemesine ve hatta bu sorunların katlanarak büyümesine neden olabileceğini de düşünmek zorundayız.

Kuruçeşme gecekondu dokusu

Kuruçeşme’deki yeni yapılaşma

Fotoğraflar: Erdal Onur DİKTAŞ

Daha açık bir ifade ile kentsel dönüşüm uygulamaları ile belirli bir zaman kesitinde yaratılabilecek önemli ekonomik kazanımlarla, sözkonusu kazanımların bu zaman kesiti sonunda ortaya çıkartmaya başlayacağı maliyetleri arasında bir denge kurmaya çalışmanın başlıbaşına ve önemli bir sorun alanı olduğu gerçeğinin farkında olmalıyız. Üstelik kentsel toprağın ekonomisini etkin bir biçimde harekete geçirecek böyle bir süreçte, kişilerin, kurumların ya da bazı aracı mekanizmaların paydaşı olacakları kazanımların, yoksulluk temelli yarılmalarla biçimlenmiş bir kentsel ortamda bazı gerilimleri açığa çıkaracağı ve hatta giderek bu gerilimleri keskinleştirebileceği gerçeğini de gözden kaçırmadan... ■

Kaynaklar:

Andersen, Hans Skiffer, (2004); Konut Alanlarında Bozulma ve Konut Alanları Yenileme Stratejilerinde Avrupa ve Amerika Deneyimleri, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu: Küçükçekmece Belediyesi Atölye Çalışmaları (27-30 Kasım 2004), İstanbul.

Tekeli, İlhan, (2003); Kentleri Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, TMMOB Şehir Plancıları Odası, (11-13 Haziran 2003), İstanbul.

Eylem Bal, Ar. Gör.

Aysegül Altınörs, Ar. Gör.

Oytun Eylem Doğmuş, Ar. Gör.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kente Yön Veren Aktörler Temelinde İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım Planı*

Geçtiğimiz yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan “Yeni Kent Merkezi Nazım Planı” yeni bir kent merkezi tartışmasını kentin gündemine taşımıştır. Bu karar, bugün yalnız planı üreten yerel yönetimlerce değil, sermaye grupları, mülk sahipleri, sivil toplum örgütleri ve akademik çevrelerce aktüelleşme olasılıkları temelinde tartışılmaktadır. Bu yazı kapsamında planın karar aşamalarına tanıklık eden aktörlerin görüşleri temelinde genel bir çerçeve çizilmektedir.

İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması Üzerine Birkaç Söz...

2001 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi, UIA (Uluslararası Mimarlar Birliği) yarışma kuralları çerçevesinde, kentin Alsancak-Turan arasında kalan bölgesi için kentsel tasarım uluslararası fikir yarışması düzenlenmiştir. “Bu yarışmanın amacı, İzmir Liman bölgesindeki kentsel mekan ve mimari karakterin geliştirilmesinde yararlanılacak fikirler elde etmek, kente daha çağdaş bir imaj kazandırmak ve İzmir’in gelişen uluslararası statüsü içinde liman bölgesinde yeni bir kent merkezi oluşturmaktır” (İBB, 2001, s.2). Yarışmaya 30 ülkeden toplam 136 proje katılmış ve yarışmayı Alman Mimar Jochen Brandi kazanmıştır.

Plan Ne Söylüyor?

İzmir Liman Bölgesi için yapılan Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması'nda ortaya çıkan fikirlerden de yararlanarak, Turan ile Alsancak Limanı arasındaki 550 hektarlık alan, İzmir Büyükşehir Belediyesi Liman Bölgesi Planlama Grubu tarafından “Yeni Kent Merkezi” olarak planlanmış ve söz konusu plan, Büyükşehir Belediye Meclisi’nin, 7.7.2003 gün ve 05/82 sayılı kararı ile onaylanmıştır. Söz konusu planlama alanı, kuzeyde Karşıyaka girişindeki Turan Mahallesi, doğuda Salhane bölgesi, Güneyde de Alsancak Liman gerisi olmak üzere kıyı boyunca uzanan üç ana bölümden oluşmaktadır.

Planlanan alanda turizm ve ticaret sektörlerinin ön plana çıkarıldığı bir anlayış geliştirilmiştir. Turan Mahallesi’nden başlayarak Alsancak Liman gerisine kadar devam eden kıyı alanında, ticaret ve turizm kullanımları yer almaktadır. Turan Mahallesi ağırlıklı olarak turizm kullanımına ayrılırken mahallenin batısında yer alan konut bölgesinde pansiyonculuğun özendirileceği küçük turizm işletmeciliği ve konut kullanımı yer alacaktır. Salhane Bölgesi olarak adlandırılan ve Anadolu Caddesi’nden başlayarak kara yönüne doğru devam eden alanda ise, yoğun olarak merkezi iş alanları (MİA) yer almaktadır. Bu alanda bir kent merkezinde olabilecek, ofis, iş merkezi, büyük sermaye şirketlerinin yönetim merkezleri, otel, kongre, toplantı ve gösteri salonlarıyla eğlence ve alışveriş merkezleri yer alabilecektir. Bu alanların çevresinde yönetsel merkez alanları konumlandırılmıştır. Alanın kuzeyinde yer alan ve İzmir’in kurulduğu ilk yer olan Bayraklı Höyüğü, bu alanın planlanmasında önemli bir çıkış noktası olarak düşünülmüştür. Höyüğün güneyinde, denize kadar inen alanda ise turizm ve kültürel amaçlı yatırımların yapılması öngörülmüştür. Alsancak Liman gerisinden başlayarak, güneydeki Ege Mahallesi’ne kadar uzanan alan ise, turizm, ticaret ve kültür tesisleri için ayrılmıştır. Alandaki tescilli yapılar, özel proje alanı kapsamına alınarak kullanılabilir hale getirilecek ve ağırlıklı olarak kültürel amaçlı kullanılacaktır. Bölgedeki mevcut konut alanları, Turan Mahallesi’nde olduğu gibi, turizm konut kullanımına ayrılmıştır.

Planın hayata geçebilme şansı, önerilen plan kararlarının ötesinde farklı bağlamlarda tartışılacak bir çeşitlilik sunmaktadır. “İzmir’in yeni bir merkez önerisine ihtiyacı var mıdır?”, “İzmir’de böyle bir merkezi harekete geçirecek sermaye hareketleri mevcut mudur?” veya “Buraya nasıl ve ne şartlarda bir sermaye yapısının çökmesi beklenebilir, limanın taşınması kararı kenti nasıl etkileyecektir, uygulamaya yönelik problemler nasıl aşılabılır?” vb. temel sorular bu aşamada tartışmaya açılırken, kente yön veren aktörlerin söylemleri bugünün pratiklerinde değerlendirilerek geleceğin izleri aranmaktadır.

Aktörler Ne Söylüyor?

İzmir Büyükşehir Belediyesi adına Planlama Grubu Sorumlusu Y. Şehir Plancısı Cengiz Türksoy:

Planlama kurumu, çalışmanın ardında yatan amaçları; “kentin tarihi merkezi üzerindeki baskıyı azaltmak”, “Karşıyaka ile İzmir’i bütünleştirmek”, “liman gerisinin canlandırılmasını sağlamak” ve “girişimcilerin bölge üzerindeki taleplerine, kent geneli adına sağlıklı bir yanıt verebilmek” olarak özetlemektedir. Bu noktada planın zamanlamasını “yaşamın kendisinin” belirlediği ifade edilerek, çalışmanın bölgede mevzi çözümlere yönelmek yerine ciddi bir bütüncül plan hazırlama yolunu seçen yerel yönetimin yüksek iradesi sayesinde gerçekleştirilebildiği vurgulanmaktadır. Zamanlamayı etkileyen bir diğer nedenin, ileride iktidara gelecek yerel yönetimlerin burayı daha kötü şartlarla değerlendireceğinden duyulan endişe olduğu belirtilmektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi’nce plan; geleceğin “ticaret, turizm, fuarlar ve kongreler kenti” İzmir’in kent merkezini önermektedir. Yerel yönetimin kente ilişkin öngörüsü; İstanbul’un doyumluğa ulaşmasıyla Ege ve İzmir’in ön plana çıkacağı ve kentin gelecekte AB’nin önemli bir doğu limanı olacağı yönünde gelişmiştir. Bu bağlamda planın da en önemli tartışması olan limanın uygun bir alana taşınarak, yalnız yolcu limanı olarak kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Planlama kurumunca, planın ardından bölgede yerel, İstanbul merkezli veya uluslararası ölçekli tüm sermaye gruplarının yer almasının beklendiği, Kula Mensucat’a Amerika ve İsveç’ten talep gelmesinin, Sabancı’nın Piyale’yi almasının bunun izleri olarak okunabileceği aktarılmıştır.

Planlama sürecinde, yarı resmi bir danışma kurulu oluşturarak, İTO, EBSO, Mimarlar ve Şehir Plancıları Odaları ve ilgili ilçe belediyelerinin görüşlerinin alınmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. İlçe belediyelerinin baskılara direnemeyecekleri düşünülerek, nazım plan çalışmasının tüm yetkiler kullanılarak uygulama planı detayında gerçekleştirildiği ve Konak’la Karşıyaka Belediyeleri’nin bu yöntemden duydukları rahatsızlıkların bilindiği aktarılmıştır. İlçe belediyelerinin imar uygulamaları konusundaki eleştirilerinin yersiz olduğu ve uygulama sorunlarınının 18. madde uygulamaları ile çözülebileceği düşünülmektedir. Plana ilişkin diğer itiraz ve davaların da parsel ölçeğinde oldukları ve plan geneli açısından önem taşımadıkları belirtilmiştir.

Ege Bölgesi Sanayi Odası adına Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Salih Esen

Ege Bölgesi Sanayi Odası, planın hayata geçebilmesi için; öncelikli olarak bu rolün merkezi bir politikayla İzmir’e verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Söz konusu alan için, turizm ağırlıklı bir sektörel yapılanma, yüksek teknolojik ürünler üzerine çalışan şirketler, gelişmiş bir banka sektörü ve kongrelere ev sahipliği yapabilecek düzeyde mekansal donanımına sahip bir senaryo önerilmektedir. Planın bu dönemle çakışmasının ardında, Ahmet Piriştina’nın yeni bir İzmir çehresi yaratma arzusunun

İzmir Liman Arkası Bölgesi’nin genel görünümü

Alanın kuzeybatısından görünüm

yer aldığı düşünülmektedir. Planın yeni bir kent merkezi yaratma kararı doğru bir karar olarak görülmekte, yeni merkezin yer seçimi, İzmir’in tarihsel kimliğini yansıtabilmesi açısından da olumlu bulunmaktadır. EBSO’ya göre, İzmir’in çıkarları söz konusu olduğunda, bu alanı yapılandırarak olan sermayenin yerel, bölgesel ya da küresel nitelikte olması önem taşımamalıdır. Kaldı ki İzmir’in yerel sermaye grupları tek başlarına bu sürecin altından kalkabilecek durumda değildir. Odanın söz konusu “İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı’nda katılmadığı tek konu limanın taşınması kararıdır. İzmir’in geçmişten bugüne bir liman kenti olduğu ve İzmir’in gelecekte de limandan gereken

istifadeyi sağlaması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle öncelikli olarak limanın bugünkü durumu teknik ve fonksiyonel açıdan geliştirilmelidir. Planın gelişimindeki temel dinamikler, ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi, demiryolu bağlantısının uzatılması, çevre yolunun süratle bitirilmesi, havaalanının dış hatlara açılması olarak gösterilmektedir. Bu alanı dönüştürecek olan sermayenin kentte yer seçebilmesinde aktarılması gereken kaynağı bulmak ve getirmekte kararlı bakanlar, bürokratlar olmalıdır.

İzmir Ticaret Odası adına Yönetim Kurulu Başkanı Ekrem Demirtaş

İzmir’de sermaye yatırımlarına yön çizen bir diğer aktör olan İzmir Ticaret Odası, planı değişen ve gelişen şartlara, günümüz koşullarına ve İzmir’in vizyonuna göre ele alınmış bir plan olarak görmekte ve son derece olumlu bulmaktadır. Ancak 1973 yılından bu yana bölgenin gösterdiği fiziksel gerçekleşme performansına bakılarak söz konusu plan kararlarının gerçekleşme koşullarının kısa sürede oluşamayacağı düşünülmektedir. Kentte yeni bir merkez hedefi çizilmesi olumlu karşılanmakta, Kemeraltı’nın yeniden yapılandırılarak “geleneksel ticaret merkezi” olma hüviyetini devam ettirmesinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Planı yapılandıracak sermaye konusunda ise, şu an uygulama imar planlarının bitirilmesini bekleyen ve kısa süre içerisinde yatırım yapmak isteyen az sayıda grubun mevcut olduğu, bu grupların bölgede arsa ve/veya atıl tesis mülkiyetine sahip gruplar oldukları ifade edilmiştir. İzmir’in ekonomik gerçekleri göz önüne alındığında bölgeye sermaye akışının hemen gerçekleşmesinin çok olanaklı olmadığı düşünülmektedir. İzmir, yatırımların gerçekleşmesi yoluyla, bu planın hayata geçmesini istiyorsa, ulusal veya uluslararası sermaye temelli her türlü fikre, projeye, oluşuma ve yatırıma açık olmak durumundadır. Ancak şu anda liman, çevre yolu, havaalanı, fuar alanı vb. sorunları olan, yatırım aşamasında bürokratik ve yargı engelleri var olan bir kente yatırım ve sermaye çekebilmenin oldukça zor olduğunun göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmaktadır. İzmir’in hedeflerine ulaşma süresini kısaltacak olan etkenlerin başına, kentin vizyonuna sağlam bir şekilde kenetlenmesi ve kent olarak bir bütün içerisinde hareket edilmesi koyulmaktadır. Oda, İzmir’in hedefini ticaret, kültür, turizm merkezi olmak olarak tanımlamakta, yeni kent merkezi planının da böyle bir hedefi gerçekleştirme yolunda önemli bir adım olduğunu dile getirmektedir.

Şehir Plancıları Odası İzmir Şubesi adına Yönetim Kurulu Başkanı Y. Şehir Plancısı Tuncay Karaçorlu

Planlama çalışmasının gerçekleştirilmesinde, söz konusu alanla ilgili meslek odalarına gelen baskıların, yerel yönetime yansımalarının önemli etkisi olduğu belirtilmiştir. Planın, tarihi kent merkezi üzerindeki baskıyı rahatlatma amacı olumlu bulunmakta, ancak çalışma sonucunda ortaya çıkan plan kararları tümüyle onaylanmamaktadır. Alanda ortaya koyulması gereken planın; rant talebini kesebilecek, yoğunluğu düşük tutan, açık alan ve kamusal alan kullanımına daha fazla ağırlık veren bir

nitelik taşınmasının gerektiği ifade edilmektedir. Şehir Plancıları Odası, İzmir’in gelecek senaryosunun çok kapsamlı analiz ve etüt çalışmaları sonucunda belirlenmesi gerektiğini düşünmekte ve bu çalışmalar yapıldıktan sonra söylem üretilmesinin daha doğru olacağını vurgulamaktadır. Bu bölgenin kentinin kullanımına olanak tanıyabilmesi açısından kent içerisinde sıkışan limanın, uygun bir bölgeye taşınması kararı olumlu bulunmaktadır. Planın, İzmir’in bugünkü dinamikleri temelinde değerlendirildiğinde, ağırlıklı olarak inşaat sektörünü harekete geçirecek bir içerik taşıdığı düşünülmektedir. Meslek odalarının genel talebi, bu bölgenin kentin nazım plan bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesi yönünde olmasına rağmen, yerel yönetimin bölgeyi parçacı bir yaklaşımla planladığı düşünülmektedir.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi adına Yönetim Kurulu Üyesi Mimar Nilüfer Çınarlı

Ahmet Piriştina’nın yeni bir kent merkezi yaratma düşüncesi üzerine, Mimarlar Odası’nın önerisiyle İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması, ilk adım olarak atılmış ve bu yolla İzmir’in dünyadaki tanıtımına katkı sağlanması istenmiştir. Oda öncelikle, İzmir’in “kentlilik bilincine sahip, turizm, ticaret ve yüksek teknolojide öncü, kültür ve sanat merkezi, liman kenti” olması ve bu anlamda kimliğinin ön plana çıkarılmasının gerekliliğini savunmaktadır. Planın doğru zamanda doğru planlama kararlarıyla üretildiği düşünülmektedir. Geleneksel merkez üzerindeki baskıdan dolayı mevcut tarihsel dokunun korunamadığı vurgulanmakta, bu nedenle merkezin rahatlatılmasının gerekliliği savunulmaktadır. Yerel sermayenin yatırımlar açısından yer seçim talebinde hala kent merkezinde bir eğilim göstermesinin yanlış olduğu belirtilmiştir. Talepler merkezden bu alana yönlendirilmelidir. Planlama alanının dönüşüm gösterebilmesi için büyük yatırımlar gerekmektedir. Söz konusu dönüşüm için gerekli olan süre 30-40 yıl olarak öngörülmektedir. Tekil yapılaşmaların nasıl şekilleneceğinin büyük önem taşıyacağı, bu amaçla özel sektör ve kamunun elinde olan özel proje alanlarında kentsel tasarım yarışmaları düzenlenmesi ve bu yöntemle sözkonusu alanların yeşil alan sürekliliği içinde birer çekim alanı haline getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Konak Belediyesi adına Başkan Yardımcısı Muhittin Selvitopu

Konak Belediyesi, planı kendi içinde temel bir felsefeye sahip ve tutarlı bulmakla birlikte, planın uygulama aşamasında önemli çıkmazlarla karşılaşılacağını ifade etmektedir. Yeni planın eski planla karşılaştırıldığında yapılaşma koşulları dışında benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. Planın hayata geçebilmesi için büyük yatırımların gerektiği, ancak şu aşamada belediyeye yansıyan herhangi bir talep olmadığı, üstelik bunu yapabilecek güçte bir sermayenin bulunmadığı belirtilmiştir. İzmir’in bir liman kenti olduğunu vurgulanırken, planda limanın kaldırılmasına ilişkin karara katılmamaktadır. Planın onanmasından bugüne kadar kendilerine, planın hangi aşamada olduğunu öğrenmek, 1/5000 ölçekteki kararlara ilişkin bir takım itirazlarda bulunmak ve plan değişikliği gibi talepler gelmiştir. Uygulamada

İZMİR YENİ KENT MERKEZİ NAZIM İMAR PLANI

YÖNETİMSSEL SINIRLAR

- İLÇE SINIRI
- BELEDİYE SINIRI
- KIYI KENAR ÇİZGİSİ

PLANLAMA SINIRLARI

- NAZIM PLAN ONAMA SINIRI
- UYGULAMA BÖLGELERİ SINIRI
- YENİDEN PLANLANACAK VE PROJELENDİRİLECEK KIYI DÜZENLEME ALANI

ÖZEL KOŞULLU ALAN SINIRLARI

- ÖZEL PROJE ALANLARI

KENTSEL ALAN KULLANIMI KONUT YERLEŞME ALANLARI YERLEŞİK KONUT ALANLARI

- ORTA YOĞUNLUKTA

KENTSEL ÇALIŞMA ALANLARI

- YÖNETİM MERKEZLERİ

- KENTSEL VE BÖLGESEL İŞ ALANLARI (MİA)

- TALİ İŞ MERKEZLERİ

TURİZM YERLEŞİM ALANLARI

- TURİZM TİCARET ALANI
- TURİZM, TİCARET, KÜLTÜR ALANI
- TURİZM KONUT ALANI

AÇIK VE YEŞİL ALANLAR AKTİF (ETKİN) YEŞİL ALANLAR

- PARKLAR VE DİNLENME ALANLARI

KENTSEL SOSYAL ALTYAPI ALANLARI EĞİTİM TESİSLERİ ALANI

- TEMEL EĞİTİM ALANLARI
- ÜNİVERSİTE ALANI
- MESLEKİ VE TEKNİK ÖĞRETİM TESİSLERİ ALANI
- KÜLTÜREL TESİSLER ALANI

- SAĞLIK TESİSLERİ

- KENTSEL BÖLGESEL BÜYÜK SPOR ALANLARI

KENTSELTEKNİK ALTYAPI ULAŞIM (Karayolları)

- ERİŞME KONTROLLU YOLLAR
- 1. KENTSEL VE BÖLGESEL YOLLAR
- 2. VE 3. KENTİÇİ YOLLAR
- YAYA ÖNCELİKLİ YOLLAR
- GENEL OTOPARK (KAPALI VE AÇIK)
- KAVŞAK DÜZENLEMESİ

DEMİRYOLLARI

- DDY ALANI

TOPLU TAŞIMA AKSLARI

- HRS
- HRS İSTASYONLARI

İzmir Liman Arkası Bölgesi'nin güneyinden görünüm

yaşanacağı iddia edilen sorunlar ise, Büyükşehir Belediyesi'nin plana ilişkin öne sürdüğü uygulama araçlarında odaklanmaktadır. Alanda mevcutta daha önceden imar uygulaması görmüş alanların olduğu ve yeni yapılaşma koşullarıyla bu alanlar üzerinde yeniden imar uygulamalarına gidilmesinin problem yaratılabileceği düşünülmektedir. İlçe belediye, planda merkezi iş alanlarının yapılaşma koşulunda ağırlıklı olarak, arazi toplulaştırmasına benzer bir yöntem uygulanmasının önerildiğini, ancak mevcutta parçalı ve çok küçük parsellerden oluşan adaların yoğunlukta olduğunu ifade etmektedir. Mevcut emsallerle, önerilen emsaller arasında büyük farklılıklar bulunduğu, bu durumun ise güçlük yaratacağı savunulmaktadır. Konak Belediyesi uygulama aşamasında, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin öne sürdüğü en belirgin uygulama aracının kamulaştırma olduğunu söylemektedir. Ancak, belediyelerin yapı adası içinde özel mülkiyete dönüştürmek üzere kamulaştırma yetkisi bulunmadığı ifade edilmekte, planlama alanının büyüklüğü ve mevcut arazi kullanım deseni göz önünde bulundurulduğunda, kamulaştırma bedellerinin altından kalkılamayacak miktarlarda olacağı vurgulanmaktadır. Konak Belediyesi'nin dikkati çektiği bir diğer önemli durum ise, yeni planda kamuya terk edilen alan miktarına ilişkindir. Söz konusu alan miktarının planda %25 olduğu ancak yasada bu oranının üst sınırının %35 olduğu belirtilmektedir. Düzenleme ortaklık payının bir kez alınabileceği gerçeğinden yola çıkılarak, planların öncelikli ilkesi olan kamu yararı için, yasada tanınan hakkın tamamının kullanılmasının daha doğru bir seçim olacağı ifade edilmektedir.

DEÜ Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sezai Göksu

Planın yeni merkez fikrini yaşama geçirme amacıyla ortaya konması, tarihi kent merkezi üzerindeki baskıyı kaldırması açısından olumlu bulunmaktadır. Planlama sürecinin gecikmesinin, konut alanı olarak gelişmesi istenen Alsancak ve Kahrmanlar bölgelerinin ticari kullanıma dönüşmesi yönünde baskı

yarattığı ifade edilmiştir. Planla önerilen yeni kent merkezinin yalnız ticari bir merkez değil, literatürdeki anlamıyla bir kent merkezi tanımına oturduğu belirtilmektedir.

İzmir'de ticaret sermayesinin mekansal olarak Konak-Gümrük Bölgesi'nde bulunan finans sermayesinden uzaklaşmak istemediği belirtilmektedir. Planın başarısının ancak temel stratejisi ile sermayenin çıkarlarının çakıştığı noktada sağlanabileceği ve bunun gerçekleşebilmesi için alanın sermaye yatırımları açısından avantajlı bir hale getirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Planın küresel bir kent yaratma iddiasını taşımadığı düşünülmektedir. Limanın taşınması ve çevre yolunun tamamlanmasının yeni merkezin gelişimini hızlandıracığı belirtilmektedir. Plan kararlarının hayata geçirilebilmesi için önerilen imar uygulamalarının, mevcut mülkiyet deseni içinde yeterli olamayacağı, temeldeki dönüşümü yaratabilmek için yerel yönetimlerce yeni araçların geliştirilmesinin gerektiği vurgulanmaktadır. Planlama alanında, klasik bir nazım plan yerine, yapısal bir strateji planının geliştirilmesinin, imar haklarına ilişkin pazarlıkların ve katılımın önünü açabilmesi açısından daha etkin olabileceği ifade edilmektedir. Bu noktada yatırımcı ve mülkiyet sahibi ile öncelikli olarak kamu yararını gözeten yerel yönetimi biraraya getiren, uzlaşma arayışına dayalı bir modelin işletilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Son verirken...

Bu makalede henüz gerçeklik kazanamamış olan planın, karar aşamalarına katılmış aktörlerin plana yönelik görüşlerine başvurulmuştur. Planının temelini oluşturan "yeni bir merkez" kararını tüm aktörler desteklemektedir. Planı yapılandıracak olan sermaye yatırımlarının varlığı, alanı tercih edip etmeyeceği ve yatırımların niteliğine ilişkin olarak net bir öngörude bulunulmamıştır. Limana ilişkin görüşler, bir tarafta plan kararlarını desteklemekte öte taraf ta da limanın kentin tarihiyle bağını gözetmektedir. Aktörler, genel olarak, İzmir'in geleceği için planın ön gördüğü senaryoya paralel bir gelecek tarifinde uzlaşmaktadır. Her bir aktör kendi misyonu üzerinden planı yorumlamakta ve planın gerçekleşebilme sınırlarını bu noktadan tariflemektedir. 1973'ten bugüne geliştirilen planlardaki merkez kararının kaydettiği gelişmeye bakarak, planın tek başına söz konusu dönüşümü gerçekleştirmek için yeterli olmadığı, bu dönüşümün arkasında geçmişten bugüne birikerek gelen değişkenlerin olduğu açıktır. Bu çalışma aktörlerin söylemleriyle, değişkenlere ilişkin ipuçlarını yakalamayı hedeflemiştir. Aktörlerin bugünkü söylemleri ancak planın hayata geçebilme süreci içinde anlam bulabilecektir. ■

* Bu makale, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü URD 575 Internal Structure of The City dersi kapsamında Yard. Doç. Dr. Hayat Zengin Ünverdi yönetiminde hazırlanan çalışma temel alınarak oluşturulmuştur.

Kaynakça:

İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslararası Fikir Yarışması, (2001), İBB (Planlama Müd.), İzmir.
İzmir Yeni Kent Merkezi Nazım İmar Planı Raporu, (2003), İBB (Planlama Müd.), İzmir.

EGEMİMARLIK

KENTSEL DÖNÜŞÜM